

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK EĞİTİMİ BİLİM DALI

ERKEN UYARI SİSTEMLERİNE GÖRE
BANKACILIK KRİZLERİNİN İNCELENMESİ VE
KRİZ DÖNEMLERİNDE BANKA PERSONELİNİN EĞİTİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mehmet Fatih YALÇINKAYA

Tez Danışmanı
Doç.Dr. Ünsal BAN

Ankara - 2006

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK EĞİTİMİ BİLİM DALI

ERKEN UYARI SİSTEMLERİNE GÖRE
BANKACILIK KRİZLERİNİN İNCELENMESİ VE
KRİZ DÖNEMLERİNDE BANKA PERSONELİNİN EĞİTİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mehmet Fatih YALÇINKAYA

Tez Danışmanı
Doç.Dr. Ünsal BAN

Ankara - 2006

Eğitim Bilimleri Enstitü Müdürlüğü' ne

..... ait

..... adlı
çalışma, jürimiz tarafından Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof.Dr. Emine ORHANER

Üye

Doç.Dr. Ünsal BAN (Danışman)

Üye

Doç.Dr. Beyhan MARŞAP

ÖZET

Bu çalışmada, krizleri öngörmeye kullanılan çeşitli erken uyarı modellerinden, seçilmiş göstergelerin krizler öncesi dönemsel olarak izlenmesiyle, krizlere dair anlamlı sinyallerin rahatlıkla alınabileceği belirtilmiştir. Bu kapsamda, özellikle 1980' li yıllar boyunca dünyada ve ülkemizde yaşanan finansal liberalizm hareketleri sonrasında meydana gelen belli başlı bankacılık krizleri incelenmiştir.

Yaşanılan kriz tecrübeleri sonucu gelişen ve yıllar geçtikçe çok daha etkin bir yapıya bürünecek olan erken uyarı modelleri, bankacılık krizlerinin öngörülmesinde önemli bir role sahiptir. Bununla birlikte, geçmişte olduğu gibi gelecekte de bir çok ülkede, pek çok bankacılık krizinin yaşanacağı gerçeği unutulmamalıdır. Finansal sistemin büyük bir bölümünü oluşturan bankacılık sektöründe meydana gelebilecek kriz dönemlerinde, etkin bir erken uyarı modeli uygulamasıyla, bu krizlerin ekonomiye olan maliyetleri önemli ölçüde azaltılacaktır.

Etkin bir erken uyarı modeli uygulaması sonucunda oluşturulacak kriz yönetim stratejilerinde eğitimli personelin önemi ise bu çalışmada dikkat çekilen diğer bir önemli husustur. Çalışmada ayrıca, bankacılık sektörü ve tüm finansal çevreyle olan bilgi alış-verişinin önemi de vurgulanmıştır.

Kütüphane araştırması yönteminin (library research) kullanıldığı bu çalışmada literatür incelemesi yapılmıştır. Bu kapsamda konuyla ilgili çeşitli kitaplar, dergiler ve makaleler incelenmiştir. Veri toplamada bilgisayar ortamının da kullanıldığı çalışmada, çeşitli internet adreslerinden de kaynak olarak yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erken Uyarı Sistemleri, Bankacılık Krizleri, Banka Personelinin Eğitimi.

ABSTRACT

OBSERVATION OF BANKING CRISES FOR THE EARLY WARNING SYSTEMS AND EDUCATION OF BANK STAFF DURING CRISES PERIODS

In this study, it's indicated that the meaningful signs concerning the crises can be easily received by following the chosen indicators from the several early warning models which are used to foresee the crises term by term just before the crises. In the scope of this study, several banking crises, especially during the 1980's, that occurred in the world and in our country, after the financial liberalism actions, have been investigated.

As a result of the experience, the early warning models that are developing and that will be much more effective year by year have a preliminarily important role at estimating the banking crises. In addition, as it was in the past also will be in the future, it has not been forgotten that many banking crises will happen in many countries. In possible crisis periods in the banking sector, constituting a great part of financial system, an effective execution of early warning model, will have decreased cost for the economy. One of the other important points of the study is that the importance of educated staff on crisis management strategy after an effective execution of early warning model. In addition, the importance of information relations between the banking sector and the whole financial surroundings have been emphasized.

In this study library research method is used and literature research has been performed. At this scope, several sorts of book, digests and articles concerning the subject have been investigated. In the study the computer is used for data collection and several internet addresses have been referred to as a source.

Key Words: Early Warning Systems, Banking Crises, Education of Bank Staff.

ÖNSÖZ

Liberalizm hareketleri sonrası, finansal sınırların kalktığı ve piyasaların dışa açıldığı günümüzde finans piyasalarında bankacılık sektörünün büyüyen payı dikkat çekicidir. Sektörün bu denli büyümesi ve önem kazanması, bankacılık alanında yaşanabilecek herhangi bir olumsuzluğun tüm ekonomiyi ciddi bir biçimde etkileyebileceği riskini doğurmuştur. Çalışmada, oluşan veya oluşmakta olan bu risklerin derecelerini belirlemek için etkin bir erken uyarı modeli oluşturmanın önemi vurgulanmıştır. Ayrıca, bankacılık krizlerine dair göstergelerin, belirlenen erken uyarı modellerine göre anlamlılıkları üzerinde durulmuştur.

Bankacılık sektöründe yaşanan kriz tecrübeleri incelendiğinde, her krizin, meydana gelmeden önceki dönemde mutlaka belirtiler verdiği ve dolayısıyla sinyal gönderdiği gerçeğiyle karşılaşılır. Sektörün yapısal bozukluğu veya ekonominin fazla ısınmasıyla patlak veren kriz dönemlerinde ise banka personelinin eğitilmiş ve kriz konusunda bilgili olması, bankaların krize karşı dahili dirençleri açısından önem arz eder. Uygulamaya bakıldığında, kriz dönemlerinde banka personeline yönelik eğitimlerin kesildiği görülür. Önemli bir maliyet kalemi olarak görülen eğitim giderlerinin kısıldığı bu dönemlerde, sağlıklı bir kriz yönetimi beklemek fazla iyimser bir tutum olacaktır. Oysa ki kriz dönemlerinin, banka yönetimini tarafından banka personeline, onların, kriz yönetiminin birer parçası olduklarının hissettirilmesi gerekliliğinin ortaya çıktığı dönemler olduğu unutulmamalıdır.

Şubat, 2006

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR CETVELİ	viii
TABLolar VE ŞEKİLLER CETVELİ	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: ERKEN UYARI SİSTEMLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	5
1. “Erken Uyarı Sistemi” Kavramı	5
2. Erken Uyarı Sistemlerinin Amaçları	5
3. Erken Uyarı Sistemlerinin Yararları	6
4. Erken Uyarı Sistemlerinde Kullanılan Oranlar ve Göstergeler	6
5. Erken Uyarı Modeli Oluşturmada Başvurulan Sistemler	10
5.1. Derecelendirme Sistemi	10
5.2. Finansal Oran ve Grup Analizi Sistemi	13
5.3. Geniş Kapsamlı Banka Riski İnceleme Sistemi	13
5.4. İstatistiksel Model	14
6. Kuramsal Kriz Modelleri	15
6.1. 1.Nesil Kriz Modelleri	16

6.2. 2.Nesil Kriz Modelleri	16
6.3. 3.Nesil Kriz Modelleri	17
7. Erken Uyarı Sistemleri Oluşturmaya Yönelik Ampirik Çalışmalarda Karşılaşılabilecek Hatalar	18
8. Erken Uyarı Sistemleri Oluşturmaya Yönelik Ampirik Çalışmalar ve Modeller	19
8.1. Sachs, Tornell, Velasco (STV) Modeli (1996)	20
8.2. Frankel, Rose (FR) Modeli (1996)	20
8.3. Kaminsky, Reinhart (KR) Modeli (1996)	21
8.4. Caprio, Klingebiel (CK) Modeli (1996)	22
8.5. Kaminsky Modeli (1998)	22
8.6. Kaminsky, Reinhart, Lizondo (KRL) Modeli (1998)	26
8.7. Corsetti, Pesenti, Roubini (CPR) Modeli (1998)	30
8.8. Hardy-Pazarbaşıoğlu Modeli (1998)	30
8.9. Kaminsky Modeli (1999)	31
İKİNCİ BÖLÜM: ERKEN UYARI SİSTEMLERİNE GÖRE BANKACILIK KRİZLERİNİN İNCELENMESİ	39
1. Bankacılık Krizlerinin Tanımları, Nedenleri ve Özellikleri	39
1.1. Bankacılık Krizlerinin Tanımları	39
1.2. Bankacılık Krizlerinin Nedenleri	40
1.3. Bankacılık Krizlerinin Özellikleri	43
2. Bankacılık Krizlerinin Unsurları, Evreleri ve Etkileri	45
2.1. Bankacılık Krizlerinin Unsurları	45
2.2. Bankacılık Krizlerinin Evreleri	46

2.3. Bankacılık Krizlerinin Etkileri	48
3. Finansal Liberalizm Öncesi Dünyada ve Türkiye’ de Yaşanan Bankacılık Krizleri	49
4. Erken Uyarı Sistemlerine Göre Finansal Liberalizm Sonrası Dünyada Yaşanan Bankacılık Krizlerinin İncelenmesi	51
4.1. 1981 Şili Krizi	55
4.2. 1994 Brezilya Krizi	57
4.3. 1994 Meksika Krizi	59
4.4. 1997 Asya Krizi	62
4.5. 1998 Rusya Krizi	75
4.6. 2001 Arjantin Krizi	76
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ERKEN UYARI SİSTEMLERİNE GÖRE FİNANSAL LİBERALİZM SONRASI TÜRKİYE’DE YAŞANAN BANKACILIK KRİZLERİNİN İNCELENMESİ VE KRİZ DÖNEMLERİNDE BANKA PERSONELİNİN EĞİTİMİ	81
1. Türkiye’ de Yaşanan Bankacılık Krizleri	81
1.1. 1982 “Bankerler” Krizi	81
1.2. 1994 Krizi	83
1.3. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri	85
2. Kriz Dönemlerinde Banka Personelinin Eğitimi	94
2.1. Yabancı Ülkelerde Banka Personelinin Eğitimi	99
2.2. Türkiye’ de Banka Personelinin Eğitimi	102
2.2.1. Banka İçi Eğitimler	103
2.2.2. Banka Dışı Eğitimler	104
SONUÇ	111

KAYNAKÇA	114
EKLER	120

KISALTMALAR CETVELİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AE	: Alt Eşik
AFTA	: Asya Serbest Ticaret Bölgesi (Asian Free Trade Area)
a.g.b.	: Adı Geçen Bildiri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (Asia-Pacific Economic Cooperation)
ASEAN	: Asya Ülkeleri Birliği (Association of Southeast Asian Nations)
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
Bkz.	: Bakınız
CPR	: Corsetti, Pesenti, Roubini
CK	: Caprio, Klingebiel
Çev.	: Çeviren
ED	: Eşik Değeri
FR	: Frankel, Rose
GD	: Gözlem Değeri
GMS	: Gelişim Görüntüleme Sistemi (Growth Monitoring System)
GSB	: Küresel Doğrulama Eğilimi (Global Squared Bias)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Money Found)
I ¹	: Karma Gösterge 1
I ²	: Karma Gösterge 2
I ³	: Karma Gösterge 3
I ⁴	: Karma Gösterge 4
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KR	: Kaminsky, Reinhart
KRL	: Kaminsky, Reinhart, Lizondo
KVDB	: Kısa Vadeli Dış Borç
KVSA	: Kısa Vadeli Sermaye Akımları
LB	: Banka Borçları Artış Oranı (Lending Boom)
LPS	: Logaritmik Olasılık Skoru (Log Probability Score)
NPL	: Batık Krediler (Non-performing Loans)
O/N	: Gecelik (Overnight)
PY	: Portföy Yatırımları
QPS	: Kuadratik Olasılık Skoru (Quadratic Probability Score)
s.	: Sayfa
SAABA	: Banka Analizleri Destekleme Sistemi (Support System for Banking Analysis)
SEER	: Yoklama Oranı Tahmin Sistemi (System for Estimating Examination Ratings)
STV	: Sachs, Tornell, Velasco
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TC	: Türkiye Cumhuriyet
TL	: Türk Lirası

- TMSF : Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
- TRAM : Tetikleyici Oran Mekanizması
(Triger Ratio Adjustment Mechanism)
- T1H : Tip 1 Hata
- T2H : Tip 2 Hata
- ÜE : Üst Eşik
- YD : Yüzdellik Değer
- YİKA : Yurtiçi Kredilerdeki Artış
- YSY : Yabancı Sermaye Yatırımları

TABLOLAR VE ŞEKİLLER CETVELİ

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1 : Ampirik Model Çeşitleri	5
Tablo 2 : Bankacılık Krizlerini Öngörmeye IMF' nin Kullandığı Bazı Göstergeler	9
Tablo 3 : CAMELS Derecelendirme Sisteminde Dereceler ve Açıklamaları	11
Tablo 4 : Erken Uyarı Modeli Oluşturmada Kullanılan Sistemlerin Anlamlılıkları	15
Tablo 5 : Erken Uyarı Sinyallerinin Sınıflandırılması	18
Tablo 6 : Kaminsky (1998) Modeline Göre 1996-1997 Dönemi Bankacılık Krizlerine Dair I ⁴ Karma Göstergesinin Sinyal Skorları	25
Tablo 7 : Kaminsky (1999) Modelinde Yer Alan Erken Uyarı Göstergeleri	31
Tablo 8 : Erken Uyarı Modellerinde Kullanılan Bazı Göstergelerin Performansları	32
Tablo 9 : Erken Uyarı Modellerinde Kullanılan Bazı Göstergelere Dair Belirlenen ve Genel Kabul Gören Kritik Bölge Değerleri	33
Tablo 10 : Erken Uyarı Modellerinde Kullanılan Bazı Göstergelerin Anlamlılıkları	34
Tablo 11 : Sinyal Yaklaşımında Kullanılan Bazı Göstergeler	36
Tablo 12 : 1980' li Yıllar Sonrası Bankacılık Krizleri Kronolojisi ve Finansal Liberalizasyon Dönemleri	52
Tablo 13 : Finansal Liberalizm Sonrası Dünyada Yaşanan Bazı Bankacılık Krizlerinin Ekonomiye Maliyetleri ve Kriz Dönemleri Öncesi Batık Kredi Oranları	53
Tablo 14 : Bankacılık Krizlerinin Ortalama Süresi ve Derinliği	54

Tablo 15 : Bankacılık Krizleri Sonrası Ortalama Toparlanma Süresi ve Kişi Başına Milli Gelir Kaybı	55
Tablo 16 : Şili' ye Ait Bazı Makroekonomik Göstergeler (1975-1985)	56
Tablo 17 : Brezilya' ya Ait Büyüme ve Enflasyon Oranları (%) (1990-2000)	57
Tablo 18 : Brezilya' nın Dış Ticaret Hadleri (Milyar Dolar) (1990-2000)	58
Tablo 19 : 1994 Tekila Krizi Öncesi ve Sonrası Dönemde Meksika' da Cari İşlemler Açığı (GSMH' nın Yüzdesi Olarak) (1992-1997)	60
Tablo 20 : Meksika' ya Ait Büyüme ve Enflasyon Oranları (%) (1985-2000)	61
Tablo 21 : Asya Ülkelerine Ait Büyüme Oranları (%) (1992-2001)	63
Tablo 22 : Asya Ekonomilerinde Enflasyonun Gelişimi (%) (1992-2001)	64
Tablo 23 : Asya Krizi Öncesi Bölge Ülkelerinde Cari İşlemler Açığı / GSMH Oranı (%)	65
Tablo 24 : Asya Krizi Öncesi Bölge Ülkelerinde Özel Sektöre Kullanılan Kredilerin GSYİH' ya ve Büyümeye Oranları (%)	66
Tablo 25 : Asya Krizi Öncesi Bölge Ülkelerinde Batık Krediler / Toplam Krediler Oranı (%) (1996 Yılı Oranları)	67
Tablo 26 : 1997 Asya Krizinde Devalüasyon Oranları	69
Tablo 27 : Asya Ülkelerine Ait Dış Borç / GSYİH Oranı (%) (1991-2000)	70
Tablo 28 : Asya Krizi Öncesi Bölge Ülkelerine Ait Kısa Vadeli Borç Oranları (Toplam Borçların Yüzdesi Olarak) (1990-1996)	71
Tablo 29 : Asya Ülkelerine Ait Uluslararası Rezervler (Milyar Dolar) (1990-2000)	72
Tablo 30 : Asya Krizi Öncesi Bölge Ülkelerinde M2 / Uluslararası Rezervler Oranı (%)	73

Tablo 31 : Asya Krizi Öncesi Bölge Ülkelerinde Kısa Vadeli Borçlar / Rezervler Oranı (%) (1990-1996)	74
Tablo 32 : Rusya' ya Ait Büyüme ve Enflasyon Oranları (%) (1994-2003)	76
Tablo 33 : Arjantin' e Ait Büyüme ve Enflasyon Oranları (%) (1995-2005)	77
Tablo 34 : 2001 Krizi Öncesi ve Sonrası Dönemde Arjantin' de Cari İşlemler Açığı (GSMH' nin Yüzdesi Olarak) (1995-2005)	78
Tablo 35 : 2001 Arjantin Krizi Öncesi Dönemde Batık Krediler / Toplam Krediler Oranı (%) (1997-2001)	79
Tablo 36 : Türkiye' ye Ait Dış Borçlar ve Vade Yapıları (1980-2000)	82
Tablo 37 : Türkiye' ye Ait Büyüme ve Enflasyon Oranları (%) (1990-2004)	83
Tablo 38 : Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Öncesi Türk Bankacılık Sektörünün Karlılık Performansı (%)	86
Tablo 39 : Kasım 2000 Krizi Öncesi ve Kriz Döneminde Yabancı Sermaye Hareketleri (Milyon Dolar)	88
Tablo 40 : TC Merkez Bankası Eğitim Faaliyetlerine Ait Veriler (1996-2004)	105
Tablo 41 : Türkiye' de Bankacılık Eğitimi Veren Üniversiteler ve Süreleri	107
Tablo 42 : TBB Tarafından Bankacılık Sektörüne Yönelik Düzenlenen Seminerler	108
Tablo 43 : Türk Bankacılık Sektöründe Çalışan Personelin Yıllara Göre Dağılımı (2001-2005)	109
Tablo 44 : Haziran 2005 Dönemi İtibariyle Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Banka, Şube ve Personel Sayıları	109
Tablo 45 : Öğrenim Durumlarına Göre Personel Profili (2005)	110

ŞEKİLLER

Şekil 1 : Finansal Krizlerin Sınıflandırılması	40
Şekil 2 : Kriz Süreci	47

GİRİŞ

Yaklaşmakta olan bir kriz için gerekli müdahalelerin yapılması ve önlemlerin alınması amacıyla oluşturulacak Erken Uyarı Sistemlerinin, bankacılık sektöründe oluşmaya başlayan potansiyel tehlikeleri tespit etmede önemi büyüktür. Bu tez çalışmasında, etkin bir Erken Uyarı Modelinin bankacılık krizlerini öngörmede ve muhtemel krizlerin yaşanması sonucu karşılaşılabilecek yüksek maliyetleri önlemedeki önemi üzerinde durulur.

Çalışmanın ilk bölümünde ampirik model çeşitlerinden “Sinyal Yaklaşımı” (Signal Approach) olarak da bilinen Erken Uyarı Sistemleri ele alınmıştır. Bu kapsamda, Erken Uyarı Sistemlerinin amaçları ve yararları belirtilerek, etkin bir model oluşturmada başvurulan sistemler incelenmiştir. Ayrıca, bankacılık krizlerini açıklamada kullanılan kriz modelleri ele alınmış ve etkin bir modelde kullanılabilir göstergeler ve oranlar sıralanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde ayrıca, Erken Uyarı Sistemleri oluşturmaya yönelik ampirik çalışmalar ve modeller incelenmiştir. İncelenen bu çalışmalar arasında Sachs-Tornell-Velasco (STV) Modeli (1996), Kaminsky-Reinhart Modeli (1996), Frankel-Rose (FR) Modeli (1996), Caprio-Klingebiel Modeli (1996), Corsetti-Pesenti-Roubini (CPR) Modeli (1998), Hardy-Pazarbaşıoğlu Modeli (1998) ve Kaminsky Modeli (1999) ele alınmıştır. Ayrıca Kaminsky Modeli (1998) ve Kaminsky-Reinhart-Lizondo (KRL) Modeli (1998) ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bütün bu çalışmalarda kullanılan göstergelerin anlamlılıkları ve performanslarının sınanmasıyla, bankacılık krizlerine dair hangi göstergelerin daha güçlü ve sağlıklı sinyaller gönderdiği tespit edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde bankacılık krizlerinin tanımları verilmiş, bankacılık krizlerinin nedenleri, özellikleri, unsurları, evreleri ve etkileri açıklanmıştır. Krizlere dair bu temel bilgilerden sonra dünyada yaşanmış bankacılık krizleri kapsamında 1981 Şili Krizi, 1994 Brezilya Krizi, 1994 Meksika Krizi, 1997

Asya Krizi, 1998 Rusya Krizi ve 2001 Arjantin Krizi incelenmiştir. Yine bu bölümde, ABD’ de yaşanan bankacılık krizleri ele alınarak, dünya genelinde 1980 sonrası dönemde meydana gelmiş krizler arasındaki benzerlikler aktarılmıştır. ABD krizlerinin ayrı bir bölümde ele alınmasının nedeni, bu ülkenin çok eski, köklü bir bankacılık kültürüne sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Kriz, iyi işlemeyen ve yeniden yapılanmayı gerektiren istikrarsızlık durumunu ifade eder. Antik Yunanca’ da “karar” anlamına gelen kriz, bir örgütün bütünlüğünü etkileme potansiyeline sahip herhangi bir olay” olarak tanımlanabilir. Çince’ de ise, biri “tehlike”, diğeri “fırsat” anlamına gelen iki sembolle ifade edilir. Bir finansal kriz türü olarak bankacılık krizleri ise, sektörün yapısal sorunları olan batık kredi oranlarının artmasından ve güven bunalımından kaynaklanan likidite sıkışıklığı sonucu tüm finansal sistemi olumsuz yönde etkileyebilecek bir özellik gösterir. Bankacılık sektörü, finansal sistemin temeli olarak kabul edildiğinden dolayı, sektörde meydana gelebilecek bir kriz finansal sistemin tamamını etkiler. Ayrıca, bankacılık krizleri, özellikle dünyada finansal serbestleşmenin oluşmasından sonra sistemik risk özelliği kazandığından, farklı ülke sektörlerini de kolaylıkla etkileyebilecek bir kriz türü haline gelmiştir. Son yıllarda enformasyon teknolojilerindeki hızlı gelişimin, bilginin aktarılması kolaylığını olabildiğince arttırmasıyla, yaşamımızı kolaylaştıran bu gelişmelerin olumlu etkilerinin yanında ne yazık ki, meydana gelen krizlerin yayılma (bulaşma) etkisini hızlandırma gibi olumsuz etkileri de ortaya çıkmıştır. Özellikle 1980’ li yıllar sonrası finansal liberalizm hareketlerinin de etkisiyle bankacılık krizlerinin yayılma sürecinin hızlı olması, finansal sistem ve makroekonomide önemli derecede hasarlara yol açması gibi olumsuzlukları da beraberinde getirerek, bankacılık krizlerinin önemini arttırmıştır. Bununla birlikte bir krizde aşılması gereken zorlukların yanında, bu zorluklar aşıldığında elde edilebilecek yeni fırsatlar vardır. Bu özelliklerinden dolayı krizler, büyük fırsatları ve büyük yeniden yapılanma hareketlerini beraberinde getirir.

1980 öncesinde yaşanan bankacılık krizleri bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Özellikle 1980’ li yıllar sonrasında finansal liberalizm hareketleri

sonucu piyasaların serbestleşmesi ile “bankacılık krizi” kavramının özelliklerinin değişmesi, bu krizleri açıklamada “yayıma etkisi”, “tetikleme”, “ahlaki tehlike” ve “asimetrik enformasyon” gibi kavramların kullanılmaya başlanması, çalışmada yapılan bu sınırlamanın en önemli nedenidir. Ancak, finansal liberalleşmenin özellikle 1980’ li yıllarda artması, bankacılık krizlerinin nedenlerini sadece bu unsura dayandırma düşüncesine yol açmamalıdır. Krizin, bir çok unsurun bir araya gelmesiyle oluştuğu gerçeğinden hareketle günümüzden ikiyüz yıl öncesinde de bankacılık krizlerinin yaşanmıştır. Bu nedenle, çalışmanın, 1980 sonrası dünyada ve ülkemizde yaşanmış önemli bankacılık krizlerinin incelendiği ikinci bölümünde, yıllar önce yaşanmış önemli bankacılık krizlerinden 1825, 1836, 1890 ve 1929 krizleri üzerinde de kısaca durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ülkemizde meydana gelen bankacılık krizi tecrübelerinden 1982 “Bankerler” Krizi, 1994 Krizi, Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri üzerinde durulmuştur. İncelenen bu krizlerin öncesinde ve kriz dönemlerinde kaydedilen mikro ve makroekonomik verilerin, erken uyarı modelleri çerçevesinde anlamlılık dereceleri saptanmıştır.

Kriz dönemlerinde banka içi, bankalar arası ve tüm finansal sisteme olan bilgi aktarımının öneminin üzerinde durulduğu son bölümde ayrıca kriz öncesi dönemlerde de olmak üzere özellikle kriz dönemlerinde bilgi ve iletişim süreçlerinin eksiksiz çalışmasının gerekliliği belirtilmiştir. Finansal liberalizm hareketleri sonrası kriz dönemlerinin en önemli tehlikelerinden olan spekülasyonun dolaşımı sonucu oluşacak panik ortamı, bankalar veya bankacılık sektörü tarafından şeffaf ve belgeye, rakamlara, verilere dayalı somut bilgi aktarımı ile engellenebilir. Son yirmibeş yılda meydana gelen bankacılık krizlerinin yayılmasında önemli bir role sahip olan teknolojik gelişmelerin olumsuz etkisi ile oluşan dezavantaj, kriz dönemlerinde bu gelişmelerin bilgi aktarımında sağladığı kolaylık ve hız faydalarından dolayı avantaja dönüştürülebilir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıca, kriz dönemlerinde bilgi alış-verişinde aktif rol oynayan banka personelinin bankacılık alanına yönelik olarak eğitilmiş olmasının önemi üzerinde durulmuştur. Eğitilmiş personelin, kriz öncesi dönemlerde istenmeyen durumlara karşı organize edilmesinin de katkısıyla, kriz dönemlerinde bilgi aktarımının sağlıklı ve hızlı olarak gerçekleşmesinde önemli bir unsur olarak dikkat çektiği belirtilmiştir. Bu kapsamda, ülkemizde bankacılık eğitimi veren üniversiteler ve Türkiye Bankalar Birliği tarafından bankacılık sektörüne yönelik olarak düzenlenen seminerler üzerinde durulmuştur. Yine bu bölümde, kriz dönemlerinde bankalar tarafından alınan dahili önlemlerden, önemli bir maliyet kalemi olarak görülen personel eğitim harcamalarının kesilmesinin uzun vadede ortaya çıkaracağı sakıncalar belirtilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: ERKEN UYARI SİSTEMLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. “Erken Uyarı Sistemi” Kavramı

“Erken uyarı sistemi” terimi bankacılık alanında ilk kez 1972 yılında, sorunlu bankalar ile sağlıklı bankaların finansal verileri incelenirken kullanılmaya başlanmıştır. Ampirik model çeşitlerinden yapısal olmayan (non-structural) yaklaşımlara ait bir sistem olan Erken Uyarı Sistemi, “Sinyal Yaklaşımı” adıyla da bilinir. Bu sistem kullanılarak krizi öngörmek önemli ölçüde mümkündür. Gerekli sinyallerin toplanması sayesinde yaklaşmakta olan kriz, kontrol edilebilir kriz özelliği kazanır. Ancak, sadece bu sinyallere ulaşmakla bir çözüm elde edilemez. Aynı zamanda elde edilecek sinyallerin doğru yorumlanması gerekir. Aksi durumda kriz kaçınılmaz olacaktır. Sinyallerin algılanamaması veya algılanan sinyallerin doğru yorumlanamaması durumunda ise kriz, kontrol edilemeyen krize dönüşür.

Tablo 1: Ampirik Model Çeşitleri

Yapısal (Structural) Modeller		Yapısal Olmayan (Non-structural) Modeller	
Çöküş Modelleri	Probit ve Logit Modelleri	Karşılaştırma Yaklaşımı	Erken Uyarı Sistemi Yaklaşımı (Sinyal Yaklaşımı)

2. Erken Uyarı Sistemlerinin Amaçları

Erken uyarı sistemi, plan dışı gelişmeleri önceden tahmin etmek amacıyla

kullanılan bir finansal analiz tekniğidir. Bu analiz tekniğinin uygulanmasıyla, muhtemel riskler belirlenebilir. Sistemin amaçları şunlardır (Tutar, 2004: 73-74):

- 1) Sistemdeki değişikliklerin iyice belirginleşmeden yakalanması,
- 2) Değişikliğin hızının ve yönünün belirlenerek, geleceğe yansıtılması,
- 3) Değişikliğin önem derecesinin belirlenmesi,
- 4) Muhtemel tepkilerin tespiti.

3. Erken Uyarı Sistemlerinin Yararları

Bankacılık krizlerini öngörmeyi amaçlayarak oluşturulan erken uyarı sistemlerinin yararları şu şekilde sıralanabilir:

- 1) Bankacılık sektöründeki zayıflıkların tespit edilmesi,
- 2) Sektördeki sorunlu bankaların tespit edilmesi,
- 3) Banka başarısızlıklarının önüne geçilmesi ve iflasların önlenmesi,
- 4) Yaşanılacak muhtemel ve yüksek maliyetli krizlerin engellenmesi veya ekonomiye olan maliyetlerinin azaltılması,
- 5) Muhtemel krizlerin, finansal sistemin tamamına yayılmasının önlenmesi,
- 6) Mevduat sigorta priminin belirlenmesinde veri sağlaması.

4. Erken Uyarı Sistemlerinde Kullanılan Oranlar ve Göstergeler

Krizleri öngörmek amacıyla oluşturulan erken uyarı sistemlerinde, bankacılık alanında meydana gelebilecek krizleri öngörmeye çeşitli oranlar kullanılır. Bu

oranlar, bankaların aktif kalitelerini ve tüm finansal sistemin genel yapısını ortaya koyarlar.

Bu oranlardan biri Takipteki Krediler / Toplam Krediler oranıdır. Bir ekonomide geri dönmeyen kredi oranı ne kadar yüksek ise, banka bilançolarındaki vade uyumsuzluğu da o derecede yüksek olacaktır. Kredilerin enerji, ulaştırma, gayrimenkul gibi kısa vadede getirisi olmayan alanlarda değerlendirilmesi, kötü kredi oranını arttırır. Kullanılan kredilerin ne kadarının şüpheli hale geldiğini gösteren bu oran, normal dönemlerde (tranquil times) düşüktür. Bu orandaki artış, alacakların tahsilinin zorlaştığının ve dolayısıyla likidite problemlerinin yaşanabileceğinin göstergesidir ve krize dair sinyal niteliğindedir.

Bir diğer önemli oran, Krediler / Döviz Rezervleri oranıdır. Kredi hacmindeki büyüme, krize dair en önemli göstergelerden biridir. Bu orandaki aşırı bir artış, beraberinde kötü kredilendirme sorununu getireceği için bir kriz sinyali olarak algılanmalıdır.

Alacakların geri dönmeme riskini gösteren Şüpheli Alacaklar / Toplam Krediler oranı, önemli kriz sinyallerindedir. Normal dönemlerde (tranquil times) bu oran düşüktür. Oranın artması, şüpheli alacakların tahsil imkanının azaldığını gösterdiğinden bir problem ve sektör için artması ise bir kriz işareti olarak algılanmalıdır.

Bankaların çok fazla açık pozisyon ile çalışmaları, bankacılık sektörünü çeşitli problemlerle karşı karşıya bırakabilir. Bu nedenle Açık Pozisyon / Döviz Rezervleri oranının takibi önemlidir. Bu kapsamda en önemli unsur kur riskinden kaynaklanan kur kayıplarıdır. Bu orandaki aşırı artış, kriz göstergesidir.

Banka varlıklarından ne kadar kar elde edildiği Net Kar / Toplam Aktifler oranı ile izlenebilir. Normal dönemlerde (tranquil times) bu oran yüksektir. Orandaki

azalış, varlık kullanım kapasitesinin düşük olduğunu gösterir ve bir problem işareti olarak algılanmalıdır.

(Özkaynak + Kar) / Toplam Aktifler oranı ise bankanın sermaye yeterliliğini gösterir. Orandaki azalış, sermaye yapısının zayıflığını ve bankanın, piyasa kırılganlığına karşı duyarlı hale geldiğini gösterir.

Kısa Vadeli Dış Borç / Döviz Rezervleri oranı, herhangi bir borçlanma yoluna gitmeden, mevcut kısa vadeli borçların ne kadarının geri ödemesinin yapılabileceğini gösterir. Bu orandaki bir artış, kırılganlık ve kriz göstergesidir.

Cari işlemler açığının, yabancı sermaye veya uzun vadeli borçlanma ile finanse edilmesi, mevcut krizi körükler. Bu nedenle Cari Açık / Döviz Rezervleri oranı izlenmelidir. Bu orandaki artış, bir kriz sinyali olarak değerlendirilmelidir.

Önemli oranlardan bir diğeri ise M2 Para Arzı / Döviz Rezervleri oranıdır. M1 para arzı, Merkez Bankası tarafından dar anlamlı para arzı ve M2 para arzı ise geniş anlamlı para arzı olarak tanımlanır.

$$M1 = \text{Dolaşımdaki para} + \text{Vadesiz mevduat (resmi mevduat dışında)}$$

$$M2 = M1 + \text{Vadeli mevduat (resmi mevduat dışında)}$$

Bu oran, dövize çevrilebilecek varlıkları, yani potansiyel likit durumunu gösterir. Bir kriz ortamında dövize başlayacak hücumun ne ölçüde karşılanabileceği hakkında fikir verir. M2 para arzının döviz rezervlerine oranındaki bir artış, kırılganlığın arttığının ve bir likidite krizinin sinyalidir.

Bilgi çağımızın teknolojik rahatlığıyla bir çok bankanın verilerine ulaşmak mümkündür. Bu anlamda, hızlı mevduat kaçışları sonucu meydana gelen bankacılık

krizleri anlaşılabilir boyuttadır. Ancak bilançoların varlıklar kaleminden kaynaklanan krizleri anlayabilmek ve tanımlayabilmek için yurt içi kredi genişlemesi ele alınmalıdır. Bu amaçla Yurtiçi Kredi / GSYİH oranı izlenmelidir. Bu oranın aşırı yükselmesi bir kriz sinyalidir. Çünkü, hızlı kredi genişlemesi, beraberinde kötü kredilendirme problemini de getirdiğinden dolayı bankacılık sektöründe kredi riskinin arttığını gösterir.

Bankacılık krizlerini öngörmeye bu oranların yanında daha birçok oran ve gösterge kullanılabilir. Oluşturulacak erken uyarı modeli için hangi göstergelerin seçileceği, modelin ortaya çıkarılması için yapılacak çalışmaların mimarlarına bağlıdır. Bu mimarlardan biri olan IMF' nin bankacılık krizlerini öngörmeye kullandığı göstergelerden bazıları Tablo 2' de gösterilmiştir.

Tablo 2: Bankacılık Krizlerini Öngörmeye IMF' nin Kullandığı Bazı Göstergeler

Mikroekonomik Göstergeler	Makroekonomik Göstergeler
- Kredi kullandırımı	- GSYİH büyüme oranı
- Batık krediler	- Dış borçların artma oranı
- Kamuya kullandırılan krediler	- Sermaye hareketlerinin vade yapısı
- Bankaların borç/özsermaye oranları	- Yüksek enflasyon
- Kredi/mevduat oranları	- Kredilerdeki aşırı yükseliş (Kredi/GSYİH)
- Aktif karlılığı	- Ekonominin, vadesi gelmesine rağmen ödenmemiş borçları
- Özsermaye karlılığı	-
- Para piyasası faiz oranları	-

5. Erken Uyarı Modeli Oluşturmada Başvurulan Sistemler

Etkin bir erken uyarı modeli oluşturmada başvurulan çeşitli sistemler mevcuttur. Bu sistemler dört başlıkta incelenebilir:

5.1. Derecelendirme Sistemi

Etkin bir erken uyarı sistemi oluşturmada kullanılan derecelendirme sistemlerinden bazıları CAMELS, PATROL ve ORAP derecelendirme sistemleridir.

1980' li yıllarda ABD' de CAMEL derecelendirme sistemi kullanılmıştır. Bu sistemde kullanılan veriler:

- **C**apital (sermaye)
 - Banka büyüklüğü ve sermaye kalitesi
- **A**sset Quality (aktif kalitesi)
 - Kullandırılan kredi oranı
 - Geri dönmeyen kredi oranı
- **M**anagement (yönetim)
 - Teknik bilgi yeterliliği
 - Planlama ve esneklik becerisi
- **E**arnings (kar)
- **L**iquidity (likidite) ' dir.

1996’ da bu kriterlere bir altıncısı eklendi:

- Sensitivity to Market Risk (piyasa riskine duyarlılık)

Böylece yeni sistem CAMELS adını almıştır. CAMELS’ de kullanılan verilerden herbiri, bir skala oluşturularak, “1” en iyi ve “5” en kötü olmak üzere derecelendirilir. Tablo 3’ de derecelerin açıklamaları verilmiştir.

Tablo 3: CAMELS Derecelendirme Sisteminde Dereceler ve Açıklamaları

Derece	Derece Analizi	Açıklama
1	Güçlü	Derecelendirilen banka veya bankalar güvenlidir.
2	Tatmin Edici	Derecelendirilen banka veya bankalarda az da olsa, önlenebilir ve düzeltilebilir zayıflıklar mevcuttur.
3	Normal	Derecelendirilen banka veya bankalarda normal derecede risk mevcuttur. Ancak, etkin bir risk takibi yapılmazsa, mevcut riskler çoğalabilir ve tehlikeli boyuta gelebilir.
4	Kötü	Derecelendirilen banka veya bankalarda, banka başarısızlıklarına yol açabilecek ölçüde risk mevcuttur.
5	Çok Kötü	Derecelendirilen banka veya bankalarda, yakın dönemde banka başarısızlıklarına yol açacak yüksek seviyede risk vardır.

Kaynak: Sahajwala, Ranjana ve P.V.D. Bergh (2000), “Supervisory Risk Assesment and Early Warning Systems”, BIS Working Papers, No: 4, s. 47.

Derecelerin “4” veya “5” olması, derecelendirme yapılan banka veya bankaların problemlili olduğunu gösterir.

İtalya Merkez Bankası, 1993' den itibaren derecelendirme sistemi olarak PATROL' u kullanmaktadır. Yıllık olarak yapılan PATROL derecelendirme yönteminde veriler üçer aylık dönemler halinde alınır. Bu sistemde kullanılan veriler:

- Profitability (karlılık)
- Credit Quality (kredi kalitesi)
- Capital Adequacy (sermaye yeterliliği)
- Organization (organizasyon)
- Liquidity (likidite)' dir.

Bu veriler, tıpkı CAMELS' de olduğu gibi, "1" en iyi ve "5" en kötü olmak üzere derecelendirilir.

Fransa Bankacılık Komisyonu ise 1997' den itibaren, potansiyel banka zayıflıklarını belirlemeyi amaçlayan ORAP (Organizasyon Güçlendirme) derecelendirme sistemini kullanmaya başlamıştır. Bu sistemde kullanılan veriler:

- Capital (sermaye)
- Liquidity (likidite)
- Asset Quality (aktif kalitesi)
- Bad Loans (kötü krediler)
- Market Risk (piyasa riski)
- Earnings (kar)
- Management (yönetim)' dir.

Bu veriler de, CAMELS ve PATROL sistemlerinde olduğu gibi "1" ile "5" arasında derecelendirilir.

5.2. Finansal Oran ve Grup Analizi Sistemi

Bu sistemde kullanılan girdiler banka raporları ve yıllık hesaplardır. Finansal oran analizi, sistemde baz alınan bir oranın kritik düzeye gelmesi durumunda bir uyarı alınmasına dayanır.

Grup analizi yönteminde ise bankalar, büyüklüklerine ve küçüklüklerine göre veya yabancı ve yerli banka olmalarına göre ayrılırlar. Bu ayırım, faaliyet alanlarına göre de yapılabilir. Her banka için belirlenen risk oranı, ait olduğu gruba göre değerlendirilir. Gruplardaki bankalar, skala üzerinde iyiden kötüye göre sıralanır. Bu sistemde CAMELS' de kullanılan verilerin yanında topla aktiflerdeki değişim oranları, sermayedeki değişimler, krediler ve zararlar gibi veriler de kullanılır. Bu kapsamda kullanılan sistemlerden biri, Almanya Merkez Bankası' nın 1997' den itibaren kullandığı BAKIS (The Baked Information System)' dir. Sistemde, problemlili bankalardan elde edilen veriler ile bir erken uyarı sistemi oluşturmak amaçlanmıştır. BAKIS, kredi riski oranı, piyasa riski oranı ve likidite riski oranını kullanır. Bu oranların hepsinin etkisinin eşit olduğu varsayılır ve oranların %80' in üzerinde olması durumunda, bir kriz sinyali alındığı kabul edilir.

5.3. Geniş Kapsamlı Banka Riski İnceleme Sistemi

CAMEL-B sistemi olarak da bilinen bu sistem, CAMEL verilerinin yanı sıra **B**usiness (iş) verisinden oluşur.

Business (iş) verisinden kasıt, bankanın faaliyetlerinde ağırlık kazanmış olan faaliyet alanıdır. Bu veriler ayrıca **C**ontrols (denetimler), **O**rganization (organizasyon) ve **M**anagement (yönetim) verileri yani COM ile birleştirilir ve

toplam dokuz veri ele alınır. Bu dokuz veri değerlerine göre sıralanır ve yüksek, orta ve düşük olarak değerlendirilir.

5.4. İstatistiksel Model

1980' li yılların ortalarında kullanılan istatistiksel yöntemlerden biri, ABD' de geliştirilen GMS (Growth Monitoring System) olarak bilinen "Gelişim Görüntüleme Sistemi" dir. Bu sistem, toplam aktifleri ve kredileri, muhtemel bir krizi öngörmede veri olarak kullanır. Veriler, üçer aylık dönemler halinde incelenir.

İstatistiksel modellerden bir diğeri, 1993' de yine ABD' de geliştirilen SEER (System for Estimating Examination Ratings) olarak bilinen "Yoklama Oranı Tahmin Sistemi" dir. SEER' de krediler, sermaye, kar ve yatırım güvenliği gibi veriler kullanılır.

1995' de İngiltere Merkez Bankası tarafından kullanılan ancak şu anda hiçbir ülkede kullanılmayan TRAM (Triger Ratio Adjustment Mechanism) "Tetikleyici Oran Mekanizması" erken uyarı modeli ise bankanın kar ve risk yapısını ön plana çıkaran bir modeldir.

Fransa Bankacılık Komisyonu tarafından, yine 1997' de kullanılmaya başlanan ORAP sisteminin yanında benimsenen istatistiksel modellerden biri, 6 aylık dönemler için yapılan, SAABA (Support System for Banking Analysis) olarak bilinen "Banka Analizleri Destekleme Sistemi" dir. Bu sistemde kredi riski, bankaların karşılaştığı asıl önemli risk olarak kabul edilir ve kredi portföyü analizi, bir bankanın geleceğinin yansımaları olarak değerlendirilir (Sahajwala ve Bergh, 2000: 32).

Tablo 4’ te, erken uyarı modelleri oluşturmada kullanılan sistemlerin genel özellikleri verilmiştir.

Tablo 4: Erken Uyarı Modeli Oluşturmada Kullanılan Sistemlerin Anlamlılıkları

SİSTEM	Kriz Öncesi Finansal Koşullara Göre	Finansal Koşulların Gelecekteki Performans Tahminlerine Göre	Analiz ve İstatistiksel Metodlara Göre
Derecelendirme Sistemi	***	*	*
Finansal Oran ve Grup Analizi Sistemi	***	*	***
Geniş Kapsamlı Banka Riski İnceleme Sistemi	***	**	**
İstatistiksel Model	**	***	***

* : anlamlı değil

** : anlamlı

*** : çok anlamlı

Kaynak: Sahajwala, Ranjana ve P.V.D. Bergh (2000), “Supervisory Risk Assesment and Early Warning Systems”, BIS Working Papers, No: 4, s. 6.

6. Kuramsal Kriz Modelleri

Yaşanılan krizleri açıklamak için çeşitli kuramsal kriz modelleri oluşturulmuştur. Bunlar:

- 1) 1. Nesil Modeller
- 2) 2. Nesil Modeller
- 3) 3. Nesil Modeller’ dir.

6.1. 1.Nesil Kriz Modelleri

1. nesil kriz modelleri, Krugman' ın 1979 yılındaki çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Bu modeller, 1973-1982 yılları arasında Latin Amerika ülkelerinde ortaya çıkan krizleri açıklamak için geliştirilmiştir. Bu modellerde, krizlerin ortaya çıkmasında en büyük etkenin bütçe açıkları olduğu ileri sürülür. 1. nesil kriz modelleri benimsenerek oluşturulmak istenen bir erken uyarı modelinde, kamu açıklarının GSYİH' ya oranı ve kamu sektörüne plase edilen kredilerin miktarı ve bu miktarın GSYİH' ya oranı gibi değişkenler kullanılmalıdır.

1990' lı yıllar öncesi, bütçe açıkları ile kriz olgusunu açıklamaya çalışan 1. nesil kriz modellerinin benimsendiği dönemlerde krizler, makroekonomik göstergeler incelenerek öngörülme çalışılmıştır. Ancak 1990' lı yıllardan sonra meydana gelen krizlerin, sadece makroekonomik göstergelerdeki değişimler izlenerek tam olarak algılanamadığı ve bu krizlerin, özellikle finansal liberalizasyon akımları sonucunda sürü psikolojisi ve domino etkisi gibi özellikler de kazandığı görülmüştür.

6.2. 2.Nesil Kriz Modelleri

2. nesil modeller Obstfeld' in 1994 yılındaki çalışmaları sonucu ortaya çıkmıştır. Bu modelde de, 1. nesil modellerde olduğu gibi zayıf makroekonomik göstergelerin kriz oluşumunda büyük pay sahibi olduğu benimsenir. Bununla birlikte spekülasyon atakları ve bulaşma etkisi üzerinde durulur.

Krugman ise, bir ekonomideki zayıf makroekonomik göstergelerin (weak fundamentals), krizlerin meydana gelmesinde en önemli faktör olduğunu belirtir.

Krugman' ın, 1980' lerde yaşanan krizlerin bütçe açığı kökenli olduğu görüşü, son 11 yılda yaşanan Meksika ve Güneydoğu Asya krizlerini açıklamada yetersiz kalması, krizlerin kökenlerini açıklamada yeni modellerin geliştirilmesine neden olmuştur. “İkinci nesil modeller” adıyla anılan bu modellerin ortak görüşü, temel makroekonomik göstergelerde bir bozulma olmadığı durumlarda da krizlerin olabileceğidir.

1. nesil kriz modellerinde iç kredi genişlemesi, 2. nesil modellerde ise finansal liberalizasyonun sonucunda bulaşma etkisi kavramı üzerinde durulur. Fakat bu modeller birbirinden ayrı olarak değil, birbirinin tamamlayıcısı olarak düşünülmelidir. Bununla birlikte bu iki kriz modeli, finansal serbestleşme sonucu zayıf piyasalarda ortaya çıkan ve bulaşma etkisiyle (contagion effect) hızlı bir şekilde yayılan son dönem krizlerini açıklamada yetersiz kalmıştır.

6.3. 3.Nesil Kriz Modelleri

1997 Asya Krizinin, bölge ülkelerinin yüksek büyüme oranları yakalamasına rağmen ortaya çıkması ve bu nedenle 1. ve 2. nesil kriz modelleri ile açıklanamaması 3. nesil modellerin oluşturulmasına yol açmıştır. 3. nesil modeller, krizleri açıklamada “sürü psikolojisi” (herding behaviour), “ahlaki tehlike” (moral hazard) ve “asimetrik bilgi problemi” kavramlarını kullanmıştır.

3. nesil modellerle birlikte krizleri öngörmede çeşitli erken uyarı modelleri geliştirilmiştir. Bu modeller çerçevesinde, krizlere dair erken uyarı sinyallerinin alınabileceği göstergeleri belirleyebilmek amacıyla çeşitli ampirik çalışmalar yapılmıştır. Bu ampirik çalışmalar incelenmeden önce, çalışmalarda ortaya çıkabilecek hatalardan bahsetmek faydalı olacaktır.

7. Erken Uyarı Sistemleri Oluşturmaya Yönelik Ampirik Çalışmalarda Karşılaşılabilecek Hatalar

Bankacılık sektöründe meydana gelebilecek krizleri öngörmeye yönelik geliştirilen erken uyarı modellerinin uygulanmasında “Tip 1 Hata” ve “Tip 2 Hata” olarak bilinen iki tür hata ile karşılaşılabilir. Tip 1 Hata, banka veya bankaların, uygulanan mevcut erken uyarı sistemi çerçevesinde sağlıklı olarak tanımlanmasına rağmen, sorunlu olmaları ve bu sorunların sinyallerinin yakalanamaması sonucu ortaya çıkan hatadır. Tip 2 Hata ise, banka veya bankaların, uygulanan mevcut erken uyarı sistemi çerçevesinde sağlıklı olarak tanımlanmasına rağmen, sağlıklı olmaları yani uygulanan sistemin yanlış alarm vermesi sonucu ortaya çıkan hatadır. Oluşturulan erken uyarı modelinin etkin bir şekilde uygulanabilmesi ve modelden sağlıklı sonuçlar alınabilmesi için bu hataların ortadan kaldırılması gereklidir.

Bankacılık krizlerini öngörmede kullanılacak etkin bir erken uyarı modeli oluşturabilmek için ilk önemli adım, duyarlı bir eşik aralığının belirlenmesidir. Hassas bir eşik aralığının belirlenmesi sonrası bir diğer önemli husus, modelde yakalanabilecek doğru sinyaller ile yanlış sinyallerin ayırt edilmesidir. Tablo 5’ de, elde edilecek sinyaller genel olarak sınıflandırılmıştır.

Tablo 5: Erken Uyarı Sinyallerinin Sınıflandırılması

	(t) Dönem İçinde Kriz Var	(t)Dönem İçinde Kriz Yok
Sinyal Var ($X_t = 1$)	A	B
Sinyal Yok ($X_t = 0$)	C	D

Beyaz: Doğru sinyal hücreleri,
Gri : Yanlış sinyal hücreleri.

Burada A hücresi, ED’ nin, EA dışında bir bölgede olması, yani sinyal gönderiyor olması ($X_t = 1$) ve t dönem sonra bir krizin olması durumunu ifade eder.

D hücresi, ED' nin, EA içinde bir bölgede olması, yani sinyal göndermiyor olması ($X_t = 0$) ve t dönem sonra bir krizin olmaması durumunu ifade eder. Bu durumlar, hazırlanan erken uyarı modelinde beklenen durumlar olduğundan, ele alınan değişken (X) doğru sinyal gönderiyor demektir.

Ancak B hücresi, ED' nin, EA dışında bir bölgede olması, yani sinyal gönderiyor olması ($X_t = 1$) ve t dönem sonra bir krizin olmaması durumunu ifade eder. C hücresi ise, ED' nin EA içinde bir bölgede olması, yani sinyal göndermiyor olması ($X_t = 0$) ve t dönem sonra bir krizin gerçekleşmesi durumunu ifade eder. Bu durumlar ise, hazırlanan erken uyarı modelinde beklenmeyen durumlar olduğundan, ele alınan değişken (X) yanlış sinyal gönderiyor demektir.

Sonuç olarak, A ve D hücrelerindeki sinyaller, ait olduğu X değişkeninin güvenilir olduğunu göstermektedir.

8. Erken Uyarı Sistemleri Oluşturmaya Yönelik Ampirik Çalışmalar ve Modeller

Bankacılık sektöründe yaşanan kriz üzerine yapılan çalışmalar başlangıçta gelişmiş ülkeler temel alınarak yapılırken, daha sonra çalışmalar gelişmekte olan ülkeler üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmaların önemli bir bölümü eksik bilgi odaklıdır. Özellikle Bernanke (1983), Calomiris-Gordon (1991) ve Mishkin' in (1991-1996) çalışmaları bu yönlüdür. Calomiris ve Gordon ayrıca, bankacılık krizlerinin bir resesyon döneminden önce patlak verdiklerini ve genellikle resesyon dönemini izleyen, büyüme oranlarının arttığı, kredilerin genişlediği bir süreçten sonra tekrar yaşandıklarını ifade ederler. Mc Kinnon ve Phill ise (1994), bankacılık krizlerinde sermaye hareketlerinin rolü üzerinde durmuşlardır. Çalışmalarda bankacılık krizlerinin nedeni olarak bankalar, firmalar ve hükümet arasındaki

koordinasyon eksikliği genel kabul görür. Bu kabulde krizin, sistematik riskin artması sonucunda iktisadi birimler arasındaki eksik bilginin öne çıkışı savunulur (Öçal ve Çolak, 1999: 286).

Krizleri öngörmede ampirik çalışmalar ise Eichengreen, Rose ve Wyplosz' un 1994-1996 yılları arasındaki çalışmalarıyla başlamıştır. Yapılan çalışmalarda belirlenen değişkenlerin kriz öncesi ve kriz sonrası dönemlerdeki değerleri karşılaştırılmıştır. Özellikle 1997 Asya Krizinin sinyallerinin alınamamasıyla, krizlerle ilgili ipuçlarının ortaya çıkarılmasına yönelik ampirik çalışmalar yapılmıştır. 1994 yılından itibaren çok sayıda ampirik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar, uygulanan yöntem, seçilen ülke ve değişkenler açısından farklılıklar göstermektedir.

8.1. Sachs, Tornell, Velasco (STV) Modeli (1996)

STV modelinde, 1994 yılında meydana gelen ve “Tekila Krizi” olarak da bilinen Meksika Krizi incelenmiştir. Ayrıca, krizin diğer gelişmekte olan ülkelere etkisi üzerinde durulmuştur. Modelde, batık kredi oranlarının, kriz şiddeti ile anlamlı bir ilişki içinde olduğu belirlenmiştir. Yaşanan Tekila Krizi öncesi Meksika’ da batık kredilerin toplam kredilere oranının %12 olarak gerçekleşmesine dikkat çekilmiştir.

8.2. Frankel, Rose (FR) Modeli (1996)

1996’ da Frankel ve Rose’ un çalışmaları sonucu geliştirdikleri modele göre, aşırı iç kredi genişlemesi ve aşırı değerlenmiş döviz kuru, olası krizlerin öncü göstergeleridir. 1971-1992 dönemi verileriyle kriz sinyallerinin alınması üzerine

oluşturulan bu modelde, kısa vadeli borçlar, banka borçları, kamu borçları ve yabancı sermaye hareketleri gibi değişkenler kullanılmıştır. Bu değişkenler dış borçlara oranlanmıştır.

FR modeline göre şu sonuçlara göre kriz olasılığı artmaktadır:

- 1) İç kredi genişlemesi,
- 2) Döviz kuru değerlenmesi,
- 3) Cari açık / GSYİH oranının artması,
- 4) Dış faiz oranlarının yüksekliği.

FR modeli uygulanarak erken uyarı sinyalleri yakalanmaya çalışılan 69 krizin sadece 5' i olumlu sonuç vermiştir. Ayrıca 1997 Asya Krizinin sinyalleri de yakalanamamıştır.

8.3. Kaminsky, Reinhart (KR) Modeli (1996)

Kaminsky ve Reinhart bankacılık krizlerini şu durumlarla açıklarlar (Coşkun, 2001: 39-50):

- 1) Krizin, banka birleşmeleri veya bankalara kamu tarafından el konulması (Arjantin 2001 Krizi' nde olduğu gibi) sonucu ortaya çıkması,
- 2) Krizin, birleşme veya el konmanın olmadığı ancak en az bir önemli finansal kuruluşa büyük miktarda devlet yardımının yapılması.

Kaminsky ve Reinhart, yaptıkları çalışmalarında, bankacılık krizlerinden önce genelde bir finansal liberalizasyon aşamasından geçildiğine dikkat çekerek,

banka kredilerinde meydana gelen aşırı ve sağlıksız büyümeyi bankacılık krizlerinin izlediğini belirtirler. Ayrıca, reel döviz kurunun kısa bir sürede aşırı değerlenmesinin bir kriz göstergesi olarak algılanması gerektiğini vurgularlar.

8.4. Caprio, Klingebiel (CK) Modeli (1996)

Caprio ve Klingebiel, bankacılık krizlerini, aşağıdaki durumlardan her birinin ortaya çıkması ile tanımlamışlardır:

- 1) Batık Kredi / Toplam Kredi oranının %15-20 seviyesine çıkması,
- 2) Sektör problemlerinin giderilmesi maliyetinin GSYİH' nin %3-5' ine ulaşması.

Caprio-Klingebiel bankacılık krizleri üzerine 1996' da yaptıkları çalışmalarında, 1980 sonrası bankacılık krizlerinin %75' inde, bankacılık krizleri öncesinde dış ticaret hadlerinde en azından %10 düşüş yaşandığını ortaya koymaktadırlar (Parasız, 2000b: 236).

8.5. Kaminsky Modeli (1998)

Modelin temel varsayımları şunlardır:

n = gösterge sayısı

t = zaman

d = değişken

S = sinyal

X = değer

n sayıda gosterge olduğu bir durumda X^d değeri, \bar{X}^d ortalamasından mutlak değer olarak fazla ise bu bir kriz sinyali olarak kabul edilir. Bu durumda t periyodunda, d değişkeni için;

$$(S_t = 1) = |X_t^d| > |\bar{X}^d|$$

Eğer sinyal yoksa;

$$(S_t = 0) = |X_t^d| > |\bar{X}^d| \text{ olacaktır.}$$

Bu noktada onemli olan eşik değerlerinin doğru belirlenmesidir. Eşik değerlerinin yuksek belirlenmesi durumunda Tip 1 Hata (T_1H); duşuk belirlenmesi durumunda Tip 2 Hata (T_2H) ortaya çıkacaktır. T_1H ' da bir çok kriz sinyali yakalanamayacak, T_2H ' da ise, aslında meydana gelmeyecek bir çok krizin sinyali alınacaktır.

Modelde, yanlış sinyallerin doğru sinyallere oranı,

$m = \text{yanlış sinyal} / \text{doğru sinyal}$ ise; $m = T_2H / (1 - T_1H)$ formülü kullanılarak bulunmuştur.

Modelde ayrıca, daha once de belirtildiği gibi sektorun kırılğanlık ozelliği uzerinde de durulmuştur. Bu kırılğanlığın olulmesi amacıyla bazı karma gostergeler (composite indicators) belirlenmiştir. Bunlar:

Karma Gösterge 1 (I¹): Eğer X^d değişkeni t zamanda eşik değerini aşıyorsa;

$$S_t^d = 1 \quad \text{ve} \quad I_t = \sum_{d=1}^n S_t^d \quad \text{olacaktır.} \quad (I^1)$$

Karma Gösterge 2 (I²): I¹' in geçerliliğini sınamak amacıyla oluşturulmuştur. Bu amaçla, değişkenlerden her birinin, biri ılımlı ve biri aşırı olmak üzere iki eşik değeri olduğu varsayılmıştır. Bu durumda;

$$\text{Eğer, } | \overline{X}_{\text{ılımlı}}^d | < | X_t^d | < | \overline{X}_{\text{aşırı}}^d | \quad \text{ise} \quad S_{(\text{ılımlı})t}^d = 1 \quad \text{ve}$$

$$| \overline{X}_{\text{aşırı}}^d | < | X_t^d | \quad \text{ise} \quad S_{(\text{aşırı})t}^d = 1 \quad \text{olacaktır.}$$

Buradan hareketle;

$$I_t = \sum_{d=1}^n (S_{(\text{ılımlı})t}^d + 2 S_{(\text{aşırı})t}^d) \quad \text{olacaktır.} \quad (I^2)$$

Modelde belirlenen I²' ye göre, aşırı sinyaller ılımlı sinyallere göre iki kat oranında alınmıştır. Bu durumda gösterge, (0) ve (2 x n) arasında bir değer alır.

Karma Gösterge 3 (I³): Bir diğer varsayım olarak, bütün kriz sinyallerinin aynı anda ortaya çıkmayacağı görüşünü benimseyen model, gecikme faktörünü ön plana çıkararak I³' ü oluşturmuştur. Böylece;

$$I_t = \sum_{d=1}^n S_{t-t^1}^d \quad \text{olacaktır.} \quad (I^3)$$

t¹: gecikme periyodu

Karma Gösterge 4 (I⁴): Yanlış sinyallerin doğru sinyallere oranı (m) kullanılarak oluşturulan göstergedir.

$$I_t^4 = \sum_{d=1}^n S_t^d / m \quad \text{olacaktır.} \quad (I^4)$$

Bu karma göstergelerin yüksek olması, sektör kırılma eğiliminin arttığı bir işareti sayılmaktadır (Kaminsky, 1998: 10-17).

Modelde belirlenen dört karma göstergeden her birinin doğruluğu “Quadratic Probability Score” (Kuadratik Olasılık Skoru) (QPS) ve “Log Probability Score” (Logaritmik Olasılık Skoru) (LPS) adı ile bilinen iki test yöntemiyle sınanmıştır. Ayrıca, kriz öngörü kabiliyetini ölçmek amacıyla “Global Squared Bias” (GSB) testi kullanılmıştır. Kullanılan üç testte de, belirlenen değişkenlerden alınan sinyallerin, elde edilmiş verilerle uyumluluk göstermesi halinde skor sıfır “0” olacağından, test sonuçlarının sıfıra yakın olması, değişkenlerden alınan sinyallerin öngörü gücünü göstermektedir. Bu testler neticesinde, belirlenen karma göstergeler arasında, bankacılık krizlerine dair sinyaller açısından en iyi çalışan gösterge, elde edilen skorları genellikle sıfıra en yakın gösterge olan I⁴ tür. I⁴, 1996-1997 bankacılık krizlerine uygulandığında elde edilen skorlar Tablo 6’ da gösterilmiştir.

Tablo 6: Kaminsky (1998) Modeline Göre 1996-1997 Dönemi Bankacılık Krizlerine Dair I⁴ Karma Göstergesinin Sinyal Skorları

Kriz Türü	QPS		LPS		GSB	
	Normal Dönem - Tranquil Times	Kriz Dönemi - Crisis Times	Normal Dönem - Tranquil Times	Kriz Dönemi - Crisis Times	Normal Dönem - Tranquil Times	Kriz Dönemi - Crisis Times
Bankacılık Krizi	0,021	0,800	0,090	1,148	0,014	0,337

Kaynak: Kaminsky, Graciela L (1998), “Currency and Banking Crises: The Early Warnings of Distress”, International Finance Discussion Papers, No: 629, s. 32.

Modele göre, bankacılık krizlerine dair sinyaller açısından en iyi çalışan gösterge olarak nitelenen I^4 ün alacağı değerlere göre bankacılık kriz olasılıkları şu şekilde olacaktır:

<u>I^4 Değeri</u>	<u>Bankacılık Krizi Olasılığı</u>
0-1	0,03
1-2	0,05
2-3	0,06
3-4	0,09
4-5	0,12
5-7	0,13
7-9	0,16
9-12	0,27
12 üzeri	0,37

Yukarıda verilen değerlerden anlaşıldığı gibi sektör kırılmalığının artışı anlamına gelen I^4 değerinin yükselmesi ile bankacılık krizi olasılığı artmaktadır (Kaminsky, 1998: 33).

8.6. Kaminsky, Reinhart, Lizondo (KRL) Modeli (1998)

Erken Uyarı Sistemi yaklaşımı uzun yıllardır, ekonomik yapı içerisinde finansal göstergelerin tahmin gücünü belirlemek amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Ancak, Kaminsky ve Reinhart gibi iktisatçılar bu yaklaşımı, 1996 yılından itibaren krizleri öngörme amacıyla kullanmaya başlamışlardır. Kaminsky ve Reinhart'ın bu alandaki çalışmalarına 1998 yılında bir başka iktisatçı Lizondo da katılmıştır. KRL, 1998 yılında yaptıkları çalışmalarında 20 ülkeyi (15' i gelişmiş ve 5' i gelişmekte olan) 1970-1995 dönemi itibariyle incelemişlerdir. Bu modelde ele aldıkları değişkenlerden özellikle yurt içi krediler, enflasyon oranı ve kamu açıkları krizlerin öngörülmesinde anlamlı sinyaller vermişlerdir. KRL tarafından her bir değişken için ayrı ayrı belirlenen eşik değerini aşan değişkenler, belirli bir süre sonra kriz

olacağıın sinyali vermektir. KRL çalışmalarında bu süreyi 24 aylık bir süreç olarak belirlemişlerdir.

KRL' nin bu çalışmalarında herhangi bir değişken için belirlenen eşik değerinin aşılması durumunda, o değişkenden kriz sinyali alındığı bilinmektedir. Değişkene ait değerin, belirlenen eşik altına düşmesi de bir kriz sinyali olarak algılanır. Asıl problem ise, değişkenlerin eşik değerleri belirlenirken ortaya çıkan sıkıntıdır. Alt eşik değerinin yanlış (normal duyarlılığından daha az) belirlendiği bir modelde, olmayacak bir krizin sinyalleri alınacağı gibi, üst eşik değerinin yanlış (normal duyarlılığından daha fazla) belirlendiği bir modelde ise bazı olası krizler için sinyal alınamayacaktır. Bu da, üzerinde çalışılan erken uyarı sisteminin işe yaramayacağı anlamına gelir.

Etkin bir erken uyarı modelinin oluşturulması için üzerinde çalışılması gereken üç önemli husus vardır. Bunlar:

- 1) Değişkenlerin belirlenmesi,
- 2) Değişkenlerin eşik aralıklarının belirlenmesi,
- 3) Doğru ve yanlış sinyallerin ayırt edilmesidir.

Anlaşıacağı üzere, bankacılık sektörüne yönelik etkin bir erken uyarı sistemi geliştirmede en önemli nokta, değişkenlerin eşik aralığını duyarlı bir aralığa sabitlemektir. Eşik değerinin duyarlı bir şekilde belirlenmesinde yaygın olarak kullanılan yöntem santil (centile, percentile) yöntemidir. Santil yöntemi, ele alınan değişkene ait gözlem değerinin belli bir yüzdesini, belirlenen bu yüzdenin üzerinde bırakarak, eşik aralığını belirlemede kullanılan yöntemdir. KRL, çalışmalarında, eşik aralığını oluşturacak bu yüzdeyi belirlemek için %10 ile %20 arasındaki değerleri kullanmışlardır. KRL' nin kullandığı bu değerlerden birini seçerek (örneğin, %15) oluşturabileceğimiz ve bankacılık krizlerini öngörmeyi amaçlayan bir erken uyarı

modelinde ele alınan değişkenlerden biri yurt içi kredilerdeki artış (YİKA) ve YİKA'nın t dönemdeki gözlem değeri 50 olsun. Buna göre;

$$\text{Eşik Değeri (ED)} = \text{Gözlem Değeri (GD)} \cdot \frac{x}{100}$$

şeklinde yazabileceğimiz formülden, incelediğimiz örnekteki değişken olan YİKA'nın, belirlediğimiz örnek rakamlara ve yüzdeler değere göre eşik değeri;

$$ED_{YİKA} = 50 \cdot \frac{15}{100} = 7,5$$

ve üst eşik (ÜE) ise, seçilen yüzdeler değer (YD) ile ED_x toplamından bulunur.

$\text{ÜE}_x = YD + ED_x$ formülünden hareketle, örneğimizdeki YİKA değişkeni için bulunacak üst eşik değeri (ÜE);

$$\text{ÜE}_{YİKA} = 15 + 7,5 = 22,5$$

ve alt eşik ise, seçilen yüzdeler değer (YD)' den eşik değerinin çıkartılmasıyla bulunur.

$\text{AE}_x = YD - ED_x$ formülünden hareketle, örneğimizdeki YİKA değişkeni için bulunacak alt eşik değeri (AE);

$$\text{AE}_{YİKA} = 15 - 7,5 = 7,5$$

olarak bulunacaktır. Dolayısıyla, örneğimizdeki değişkenimiz için eşik aralığı (EA);

$$\text{EA}_{YİKA} = 7,5 \sim 22,5 \quad \text{olacaktır.}$$

Santil yöntemine göre, ele alınan değişkene ait t dönemindeki gözlem değerinin, normal dönemde (krizin olmadığı dönem) belirlenen eşik aralığının üst eşik değerini aşması veya alt eşik değerinin altına düşmesi durumlarında, bu değişken sinyal gönderiyor demektir. Örneğin, ele aldığımız YİKA değişkeni, t döneminde, önceden kendisine ait belirlenen eşik aralığından saptığında (düşük değerlere indiğinde veya yüksek değerlere çıktığında) bir kriz olasılığına karşı uyarı sinyali gönderiyor demektir.

YİKA' nın sinyal gönderme veya göndermeme olasılıklarına göre sırasıyla 1 veya 0 değerlerini verirsek;

Eğer, $GD_t > ÜE$ ise $YİKA_t = 1$ (Sinyal Var);

Eğer, $GD_t < AE$ ise $YİKA_t = 1$ (Sinyal Var);

veya

Eğer, $GD_t \leq ÜE$ ve $GD_t \geq AE$ ise $YİKA_t = 0$ (Sinyal Yok)

sonuçlarına ulaşırız.

KRL, makroekonomik özellikleri benzerlik arz eden çeşitli ülkelere tek bir kreditor tarafından kredi plase edildiği bir ortamda, kredi talep eden bu ülkelerden birinde meydana gelebilecek bir krizin, o ülkeye aktarılan kredi yollarını kapatacağı gibi, kreditor tarafından diğer ülkelere kullanılan kredilerin de, yeni bir risk analizi yapmak amacıyla ve hızlı bir şekilde geri çağrılabilmesini belirtirler. Makroekonomik benzerlikler dışında herhangi bir ekonomik ve ticari bağı olmayan bu ülkelerden birinde meydana gelebilecek bir kriz böylece bulaşma etkisi ile diğer ülkelere de sıçrayabilir.

8.7. Corsetti, Pesenti, Roubini (CPR) Modeli (1998)

CPR tarafından 1998 yılında yapılan çalışmada STV (1996) modelinden esinlenilmiştir. CPR' de, finansal kırılganlığı ölçmek amacıyla NPLB olarak bilinen ve batık krediler (non-performing loans-NPL) ile banka borçlarının artış oranının (lending boom-LB) kullanıldığı bir endeks oluşturulmuştur. LB oranı, ticari bankaların özel sektöre verdiği kredilerin GSYİH' ya oranının artış hızı olarak tanımlanmıştır. Modele göre;

Eğer,	$LB > 0$	ise	$NPLB = NPL$	
Eğer,	$LB < 0$	ise	$NPLB = 0$	olacaktır.

Bu modele göre, banka bilançolarında geri dönmeyen krediler oranının artmasıyla birlikte artan banka borçları, olası bir bankacılık krizinin göstergesidir.

8.8. Hardy-Pazarbaşıoğlu Modeli (1998)

Hardy-Pazarbaşıoğlu, bankacılık krizlerinde erken uyarı sistemleri konulu çalışmalarında, krizleri belirlemede büyüme oranındaki yükselmeler ve aşırı kredi genişlemesi üzerinde durmuşlardır. Bu modelde, kapasite üzerinde gerçekleşen büyüme oranlarının tüm finansal sistemin kırılganlığını arttırdığı belirtilmiştir. Aşırı kredi genişlemesi sonucu kötü kredilendirme politikalarının ortaya çıktığına değinilen çalışmada ayrıca, sermaye hareketlerinin yapısı ve reel faiz oranlarındaki artışlar önemli değişkenlerden kabul edilmiştir. Modelde sonuç olarak, bankacılık krizlerinin en önemli nedenlerinin batık krediler ve yabancı sermayede görülen ani kaçışlar olduğu vurgulanmıştır.

8.9. Kaminsky Modeli (1999)

Kaminsky (1999), erken uyarı sinyallerini yakalamak amacıyla Asya ve Latin Amerika ülkelerinin bankacılık sektörlerini incelediği çalışmasında, öncü gösterge olarak çeşitli değişkenleri belirlemiştir. Modelde, aşırı kredi genişlemesi ve reel faiz oranlarını ile birlikte aşırı değerlenmiş reel döviz kuru değişkenlerine dikkat çekilmiştir. Bu değişkenlere ait yorumlar Tablo 7' de verilmiştir.

Tablo 7: Kaminsky (1999) Modelinde Yer Alan Erken Uyarı Göstergeleri

Göstergeler	Yorumlar
Kredi/Mevduat oranı	Bu orandaki hızlı bir yükseliş, kredi kullandırmada seçiciliğin ve titizliğin kaybolduğunun göstergesidir.
Yurtiçi krediler/GSYİH	Hızlı kredi büyümesi, bankacılık sektörünün kırılma eğiliminin arttığının göstergesidir.
Yurtiçi reel faiz oranları	Bu oranlardaki artış, likidite riskinin ve dolayısıyla bankacılık sektörünün kırılma eğiliminin arttığının göstergesidir.
Reel döviz kuru	Ödemeler dengesinde meydana gelebilecek bir olumsuzluk olarak aşırı değerlenmiş reel döviz kuru, bu özelliğiyle bankacılık sektörünün kırılma eğiliminin arttığının göstergesidir.

Bankacılık krizleri, bankacılık sektörünün, içinde genişlik ve hızlı değişkenlik özelliklerini barındıran yapısından dolayı karşılaşılan, gerekli ve sağlıklı verilere ulaşmanın meydana getirdiği zorluktan dolayı ampirik (deneysel / gözlemsel) olarak incelenmesi zor bir alandır. Günümüzün bilgi ve iletişim olanaklarında, dünyanın diğer bir ucundaki herhangi bir bankaya ait verilere

ulaşmak yalnızca birkaç dakikamızı alır. Buna rağmen, son zamanlarda yaşanan krizlerin banka bilançolarının yükümlülük kısmındaki olumsuzluklardan ziyade bilançoların “varlıklar” kısmından kaynaklanması, oluşturulmak istenen erken uyarı modelinde, özellikle geri dönmeyen kredilerin miktarını ve bu kredilerin artış veya azalış oranını izlemeyi zorunlu kılmaktadır.

Finansal liberalizasyon hareketleriyle birlikte ortaya çıkan bir çok bankacılık krizi beraberinde krizlerin öngörülebilmesine yönelik bazı çalışmaları getirmiştir. Bu amaçla çeşitli kuramsal ve ampirik çalışmalar yapılmıştır. İncelenen bu çalışmalarda, bankacılık sektörüne yönelik kullanılan çeşitli değişkenlerin performansları Tablo 8’ de verilmiştir.

Tablo 8: Erken Uyarı Modellerinde Kullanılan Bazı Göstergelerin Performansları

Değişkenler	Dikkate Alınan Çalışma Sayısı	İstatistiksel Olarak Anamlı Sonuçlar
Uluslararası Rezervler	12	11
M2 / Uluslararası Rezervler	3	3
Enflasyon	5	5
Reel GSMH Büyüme Hızı	9	5
Kredi Büyümesi	7	5
Kamu Sektörüne Krediler	3	3

Kaynak: IMF (1998), “Leading Indicators of Currency Crises”, IMF Staff Papers, No: 1, sayı: 45, s. 45.

Bu çalışmada incelenen erken uyarı modelleri neticesinde görülmektedir ki, bankacılık krizlerini öngörmede kullanılan göstergelere dair belirlenen ve bu ampirik çalışmalarda genel kabul gören bazı kritik bölgeler vardır. Uygulanan modellerde kullanılan bu göstergelere ait değerlerin belirlenen kritik bölgelere ulaşması, olası

kriz sinyallerinin alınmasına neden olacaktır. Bu kritik bölgeler Tablo 9’ da verilmiştir.

Tablo 9: Erken Uyarı Modellerinde Kullanılan Bazı Göstergelere Dair Belirlenen ve Genel Kabul Gören Kritik Bölge Değerleri

Gösterge	Kritik Bölge (%)
Uluslararası Rezervler	28
M2 / Uluslararası Rezervler	10
Kısa Vadeli Dış Borç	26
Sermaye Kaçışı	29
Reel Döviz Kuru	10
Yurtiçi Krediler / GSYİH	5

Kaynak: Kaminsky, Graciela L (1998), “Currency and Banking Crises: The Early Warnings of Distress”, International Finance Discussion Papers, No: 629, s. 31.

Bu kritik bölge değerlerinin yanısıra, yerli paranın reel olarak belirli bir düzeyin üzerinde değer kazanması da, kriz beklentilerinde önemli bir faktördür. Yerli paranın bir yıl içerisinde % 10 değer kazanması, ekonominin fazla ısındığının bir göstergesidir. Ayrıca, yüksek oranlı yabancı sermaye girişlerinin, ülkelerin büyüme oranlarını kapasitenin üzerinde seviyelere çıkardığı fakat bir tıkanıklık anında piyasaları hızlı bir şekilde terk ederek, krizi körüklediği görülür. Yoğun sermaye hareketlerinin görüldüğü bir sistemde cari açık / GSMH oranının % 4’ ü geçmesi, tehlikeli eşige geldiğinin işaretidir (Eren, 2001: 662-675).

Erken uyarı modelleri, değişkenlerin kriz öncesi dönemde bir anormallik sergileyip, sergilemediğine dayanır. Bu modeller, belirlenen değişkenlerin performanslarının ayrıntılı olarak incelenmesini gerektirir. Değişkenlerdeki iniş çıkışlar izlenerek, krizin şiddetinin ve zamanının belirlenmesi amaçlanır. Bankacılık sektöründe meydana gelebilecek bir krizin oluşma olasılığı tamamen, ele alınan

değişkenlerin güvenilirliğine bağlıdır. Erken uyarı modellerinde kullanılan bazı göstergelerin anlamlılıkları Tablo 10’ da belirtilmiştir.

Tablo 10: Erken Uyarı Modellerinde Kullanılan Bazı Göstergelerin Anlamlılıkları

Gösterge	Ülke Grubu	Kriz Öncesi Dönem (ay)		
		13	8	3
Yurtiçi Kredi Genişlemesi	Gelişmiş Gelişmekte Olan		• •	• •
M2 / Uluslararası Rezerv Oranının Artması	Gelişmiş Gelişmekte Olan	• •	• •	• •
Ticaret Hadlerinde Bozulma	Gelişmiş Gelişmekte Olan		•	

Kaynak: IMF (1998), “Financial Crises: Characteristics and Indicators of Vulnerability”, World Economic Outlook, Bölüm 4, s. 95.

Buna göre krizden önceki 13 aylık dönemde “M2 / Uluslararası Rezerv Oranının Artması” ve krizden önceki 8 aylık dönemde “Yurtiçi Kredi Genişlemesi” yüksek derecede anlamlı kriz göstergeleridir.

Büyüme ve enflasyon oranlarında meydana gelen değişiklik de bankacılık krizlerinin erken uyarı göstergelerinden biridir. Özellikle enflasyon oranının yükseldiği bir ortamda, bir bankacılık krizi yaşanma olasılığı artmaktadır. Kriz öncesi dönemlerde borç / özkaynak yapısında önemli ölçüde bir yükselme, bir diğer kriz göstergesi olarak algılanabilir. Banka kredilerinin artması ve beraberinde batık kredi oranının yükselmesi ile borç / özkaynak oranının yükselmesi, muhtemel bir krizin göstergesidir. Bankacılık kesimi açık pozisyonunun ihracat gelirine oranı, bankacılık sektörü kredi hacminin döviz rezervine oranı ve kısa vadeli faiz oranlarındaki dalgalanmalar diğer öncü göstergelerdir. Bir başka kriz göstergesi dış ticaret hadlerindeki dalgalanmalardır. Dış ticaret hadlerindeki ani ve büyük değişimler, kredi kullananların anapara ve faiz ödemelerinde sıkıntıya düşmesine yol açabilir. Bu da bankacılık sektöründe geri dönmeyen kredi oranını artırarak, batık kredi oranının büyümesine yol açacaktır. Bu özelliklerinden dolayı dış ticaret hadleri

değişkeni, bankacılık sektörüne yönelik oluşturulacak bir erken uyarı modelinde kullanılabilir. Uluslararası faiz oranlarındaki dalgalanmalar ise, bir yandan borçlanma maliyetini etkilerken, bir yandan da yatırımları azaltmaktadır. Yüksek sermaye akımları neticesinde kötü kredi oranının artmasıyla oluşan kredi genişlemesi sona erdiğinde, zayıf ve kırılabilir bir bankacılık sektörüne sahip ülkelerde meydana gelebilecek olası bir güven bunalımı, ani sermaye kaçışlarına yol açabilir. Bu özelliğinden dolayı uluslararası faiz oranları değişkeni, bankacılık sektörü için bir erken uyarı değişkeni olarak kullanılabilir. Yurtiçi faiz oranları değişkeni de bankacılık krizlerini öngörmeye kullanılacak bir değişkendir. Bu oranın yüksek olduğu dönemlerde, bankalar için yabancı para cinsinden borçlanmak cazip hale gelmektedir. Ancak, olası bir yüksek oranlı devalüasyon, yabancı para cinsinden borçlanmış ve açık pozisyonla faaliyet gösteren bankaları, dolayısıyla tüm bankacılık sektörünü ve hatta tüm ekonomiyi etkileyebilecek bir kriz ortamı oluşturacaktır. Bankacılık krizlerinin göstergelerinden biri de döviz kurunun aşırı değerlenmesidir. Döviz kuruna dayalı politikalar benimseyerek, düşük enflasyon oranları ile çalışmayı amaçlayan piyasalar, döviz kurunun enflasyon oranından yüksek seyretmesi için aralıklı olarak döviz kuru değerlemesi yaparlar. Bu ayarlamalar sırasında döviz kurunda meydana gelebilecek ani yükselişler, bankacılık krizlerine dair bir sinyal olarak algılanmalıdır.

Bankacılık krizlerini öngörmeye etkin bir erken uyarı sistemi geliştirmede yurt içi kredilerdeki mutlak artışın GSYİH' ya oranı, özel sektöre kullanılan kredilerdeki artış oranı ve bu oranın GSYİH' ya oranı, faiz oranlarının seyri, geri dönmeyen (batık) kredilerin miktarı, enflasyon oranlarının seyri, cari işlemler dengesi, kısa vadeli sermaye hareketlerinin seyri ve GSYİH' ya oranı ile M1 ve M2 para arzlarındaki değişimler gibi veriler kullanılır. Ancak, bu verilerden seçilerek oluşturulan bir erken uyarı modelinde, krizin finansal sistemin zayıflığından dolayı mı ya da makroekonomik yapıdan kaynaklanan, bir diğer anlamıyla dış piyasalardan gelen dalgalanmaların etkisinden mi ortaya çıktığı düşüncesine göre seçilecek değişkenler önem kazanır. Örneğin, krizin finansal sistemin zayıflığından kaynaklanabileceği düşünülüyorsa bu durumda, özel sektöre plase edilen kredi

miktarı ve bu miktarın GSYİH' ya oranı gibi değişkenler önem kazanır. Krizin dış piyasalardaki dalgalanmalardan kaynaklanabileceği düşünülüyorsa bu durumda ise, cari işlemler dengesi ve yurt içi ile yurt dışı faiz oranları arasındaki fark gibi değişkenlerden elde edilecek veriler ön plana çıkarılmalıdır.

Bir başka kriz göstergesi olan cari açıkların sürdürülebilirliğini belirlemede Goldman Sachs' ın geliştirdiği GS-SCAD (Sustainable Current Account Deficit) modeli kullanılabilir. Bu modelde Cari açık / GSYİH oranı belirlenir. Ayrıca, her ülke için bir kritik değer belirlenir. Değişken olarak belirlenen oranın, bu kritik değeri aşması durumunda ülkenin krize açık hale geldiği söylenebilir.

Bankacılık krizlerini öngörmede kullanılacak erken uyarı modellerinde pek çok göstergeden faydalanılabilir. Bu göstergeler Tablo 11' de özetlenmiştir.

Tablo 11: Sinyal Yaklaşımında Kullanılan Bazı Göstergeler

Gösterge	Türü
Enflasyon	Makroekonomik
GSMH artış oranı	Makroekonomik
Yatırım / GSMH oranı	Makroekonomik
Yatırım Artış oranı / GSMH	Makroekonomik
Kredi talep artışı	Finansal
M2 / GSMH oranı	Finansal
Faiz oranlarındaki değişim	Finansal
Kısa vadeli borç / Toplam borç	Cari hesaplar ve borçlarla ilgili
Yabancı doğrudan yatırımlar / Toplam borç	Cari hesaplar ve borçlarla ilgili
Geri dönmeyen (batık) kredi artışı	Banka ödeme kabiliyeti ile ilgili

Kaynak: Yay, Gülsün Gürkan (2001), "1990' lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi", Yeni Türkiye dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı II, Yıl: 7, sayı: 42, s. 1234-1248.

Kısaca belirtmek gerekirse, bankacılık krizlerini öngörmeye yönelik oluşturulacak bir erken uyarı modelinde pek çok gösterge kullanılabilceği gibi, finansal serbestleşme sonrası yapılan ampirik çalışmalarda en fazla tercih edilenler şu şekilde sıralanabilir:

- 1) Büyüme Oranı
- 2) Enflasyon Oranı
- 3) Reel Faiz Oranı
- 4) Uluslararası Faiz Oranlarındaki Dalgalanmalar
- 5) Cari İşlemler Açığı
- 6) Cari İşlemler Açığı / GSYİH Oranı
- 7) Uluslararası Rezervler
- 8) Cari İşlemler Açığı / Uluslararası Rezervler
- 9) Milli Paranın Değerlenme Oranı
- 10) Reel Döviz Kurunda Dalgalanma
- 11) Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri
- 12) Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri / GSYİH Oranı
- 13) Sermaye Hareketlerinde Dalgalanma
- 14) Kısa Vadeli Dış Borç / Uluslararası Rezervler Oranı
- 15) Kısa Vadeli Borç / Toplam Borç Oranı
- 16) Kredi Genişlemesi
- 17) Kredi Hacmi / Uluslararası Rezervler Oranı
- 18) Yurtiçi Kredi Artış Oranı
- 19) Yurtiçi Krediler / GSYİH Oranı
- 20) Özel Sektöre Kullandırılan Kredi Artış Oranı
- 21) Özel Sektöre Kullandırılan Krediler / GSYİH Oranı
- 22) Batık Kredi Oranı
- 23) Bankaların Borç / Özkaynak Oranı
- 24) M2 / GSMH Oranı
- 25) M2 / Uluslararası Rezervler
- 26) Yatırım / GSMH

27) Banka Açık Pozisyonları

28) Banka Açık Pozisyonları / Uluslararası Rezervler

Bu göstergeler kapsamında, incelenen krizlere baktığımızda, finansal liberalizasyon politikaları sonrası yaşanan bankacılık krizlerinin hiçbir sinyal göndermeden ortaya çıktıklarını söylemek yanlış olur.

İzlenen değişkenlerin, krizin sinyallerini yeterince erken göndermesi önemlidir. Bu sinyallerin çeşitli nedenlerden dolayı zamanında algılanamaması, bir erken uyarı modeli oluşturmanın anlamını ve amacını ortadan kaldıracaktır. Krizin ortaya çıkmasıyla ilgili işaretlerin ortaya çıktığı ilk aşama, erken uyarı sisteminden gelen uyarılara tepki gösterilmesini gerekli kılar. Erken uyarı sisteminden gelen sinyaller doğru algılandığı ölçüde krizi önlemede başarı sağlanabilir. Kurulacak olan önleme mekanizmaları, erken uyarı sisteminden gelen bilgileri işleyerek, olası bir kriz ile ilgili alınacak önlemler konusunda bilgi verir. Krize hazırlık ve krizden korunma mekanizmalarının sağlıklı biçimde işlemesi için erken uyarı sinyallerinin etkili biçimde izlenmesi gerekir. Kriz sinyallerinin alınabilmesi, çok iyi işleyen bir erken uyarı sisteminin varlığına bağlıdır (Tutar, 2004: 71-72).

İKİNCİ BÖLÜM: ERKEN UYARI SİSTEMLERİNE GÖRE BANKACILIK KRİZLERİNİN İNCELENMESİ

1. Bankacılık Krizlerinin Tanımları, Nedenleri ve Özellikleri

Bankacılık krizleri, banka iflaslarının veya çöküşlerinin sonucu banka yükümlülüklerinin durdurulması ya da bu yükümlülükleri karşılayabilmek için büyük ölçekli yardım veya devlet müdahalesi gerektiren durumları ifade eder (Takan, 2002: 701). 1980' li yılların başlarından itibaren dünyada finansal liberalizm hareketlerinin yayılması ile bankacılık krizlerinin tanımları ve özellikleri değişime uğramıştır. Çalışmanın bu bölümünde bankacılık krizlerine dair tanımlamalar ve bu krizlerin nedenleri ile özellikleri sıralanmıştır.

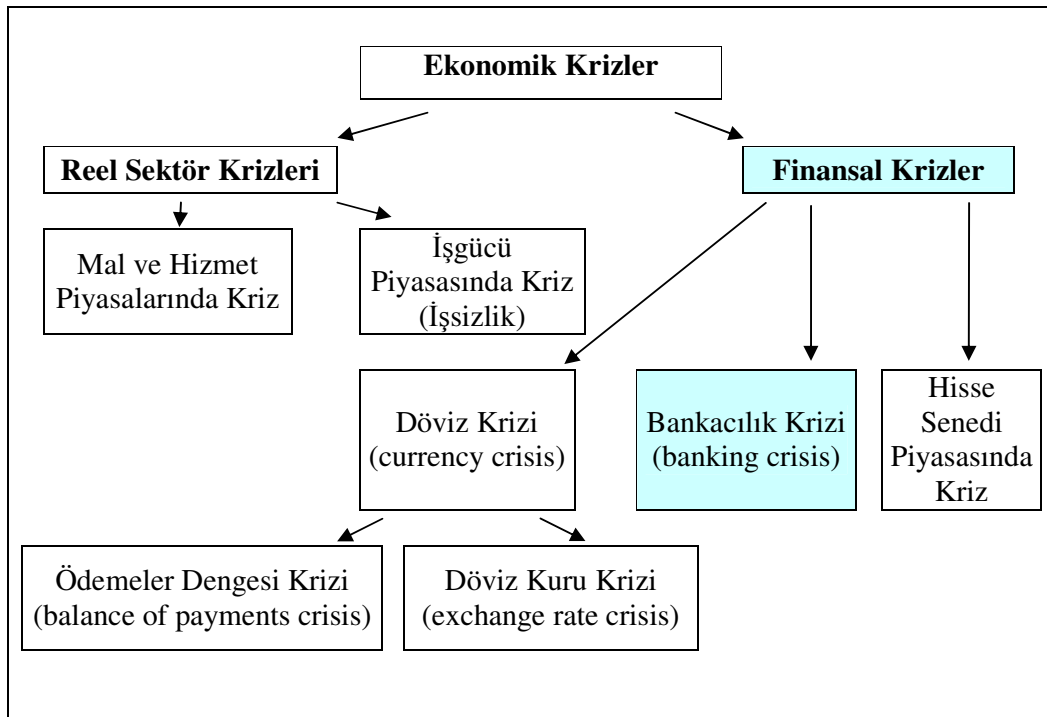
1.1. Bankacılık Krizlerinin Tanımları

Kriz, önceden sezilmesi zor olan, acele cevap verilmesi gereken, iyi işlemeyen ve yeniden yapılanmayı gerektiren istikrarsız bir durumu ifade eder. Bir başka tanımlamayla kriz, “bir işin, bir olayın geçtiği karışık safha”, “içinden çıkılması zor durum” gibi anlamlara gelmektedir.

Bankacılık krizleri, finansal piyasalardaki olumsuzlukların yanısıra geri dönmeyen kredilerin aşırı derecede artması sonucunda yaşanan ciddi ekonomik sorunlardır. Bu kriz türü, bir bankanın ya da bazı bankaların likidite yetersizliği dolayısıyla ödeme sıkıntısı içine girmeleri ve mevduat sahiplerinin bankaya hücum etmeleri durumunda ortaya çıkar (Aktan ve Şen, 2001: 1226).

Bankacılık krizleri, finansal krizlerin bir çeşididir. Finansal krizler ise finans piyasalarındaki şiddetli fiyat dalgalanmaları veya bankacılık sektöründeki geri dönmeyen kredilerin aşırı derecede artması ve bankaların mali yapılarındaki bozulmalar neticesinde karşılaşılan ekonomik sorunlardır. Şekil 1’ de finansal krizlerin sınıflandırılması verilmiştir.

Şekil 1: Finansal Krizlerin Sınıflandırılması

1.2. Bankacılık Krizlerinin Nedenleri

Bankacılık krizleri genellikle banka bilançolarının “varlıklar” tarafından kaynaklanır. Batık kredilerin oranının, bankanın net değerini negatif rakamlara ulaştıracak biçimde artmasının bir sonucu olarak “aktif” kalitesinin bozulması, bankacılık krizlerine yol açan etmenlerden biridir. Plase edilen kredilerin sorunlu

krediler haline gelmesiyle birlikte hisse senedi piyasalarındaki ve döviz kurlarındaki aşırı ve ani dalgalanmalar da bankacılık krizlerinin en önemli nedenlerindedir.

Banka bilançolarının aktiflerindeki bozulmalar neticesinde bankalar, mevduat sahiplerine karşı yükümlülüklerini yerine getirememeye başladıklarında mevduat sahipleri, sürü davranışı (herding behaviour) ile çok kısa bir zaman zarfında bankalardan mevduatlarını çekmeye başlarlar. Bu mevduat kaçıışı, bankaların üstlenmiş olduğu aşırı riskler ve ilgili ülkenin finansal piyasasındaki yapısal bozukluklar sonucu oluşan kırılganlıkla birleşince, bankacılık krizlerinin bir diğer önemli nedeni haline gelmektedir.

Dünya genelinde yaşanan finansal liberalizasyon hareketleri sonucu bankacılık sektörlerinin dışa açık hale gelmesiyle faiz oranları önem kazanmıştır. Bir sektörde faiz oranlarının düşmesi, sermaye hareketlerini, faiz oranlarının yüksek olduğu ülkelere doğru yönlendirir. Genellikle gelişmekte olan ülkelerin verdikleri faiz oranlarının gelişmiş ülkelere kıyasla yüksek olması, bu ülkelerin bankacılık sektörlerine yoğun yabancı sermaye girişlerine neden olur. Bununla birlikte, gelişmiş ülkelerin faiz oranlarında meydana gelebilecek ani artışlar, sermaye hareketlerini bir anda bu ülkelere yönlendirir. Yoğun sermaye çıkışı yaşayan ülke bankacılık sektörleri ise, yüksek cari açık, kronik enflasyon vb. sorunlarla uzun süre çalışmaları sonucu yapılarında kırılganlık taşıyorlarsa, muhtemel bir krizle karşı karşıya kalırlar. Ayrıca, yurtiçi tasarruflar ve cari gelirin yatırıma ayrılan kısmı arasındaki dengesizlik olarak tanımlanabilecek cari işlemler açığının, sermaye akımları sonucu ülkeye veya bölgeye giren sıcak para ile kapatılmaya çalışılması son derece riskli bir politikadır. Kırılgan piyasalarda ani sermaye kaçışları gerçekleştiğinde bu politikanın, özellikle son yıllarda bankacılık sektöründe yaşanan yüksek maliyetli krizlerin ortaya çıkmasında önemli rol oynadığı görülür.

Gelişmekte olan piyasa ekonomilerinin, bankacılık sektörüne yönelik denetim-gözetim mekanizmalarının ve sektöre yönelik düzenlemelerin yetersiz düzeyde olduğu bir ortamda finansal liberalizasyon sürecinde yer alma çabaları,

bankacılık krizlerinin ardında yatan en önemli unsurlardan biridir. Böyle bir ortam, bu mekanizmaların etkin çalışmamasından faydalanmak isteyen küçük sermayeli bankaları cesaretlendirerek, beraberinde ahlaki tehlikeyi (moral hazard) getirecektir. Bankaların faaliyetlerinin örtük veya örtük olmayan devlet garantisi altında olması nedeniyle borçlanabilme isteklerinden doğan ahlaki tehlike, olumsuz bir durumla karşılaşıldığında bankaları, bu garantilerden dolayı devlet tarafından kurtarılacakları inancı ve rehaveti ile yüksek kar amaçlı ve daha riskli kredi plasmanına iter. Dolayısıyla bu oluşumun, bankacılık krizlerinin altında yatan en önemli nedenlerden biri olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Bankacılık sektöründe krizlere yol açan ortamların oluşmasında, kamu ve özel bankalarda meydana gelen yolsuzlukların payı da büyüktür. Siyasi unsurun özellikle kamu bankalarıyla iç içe geçmesi ve bu sayede, uygun olmadığı gibi, geri dönüş kapasitesi hatta geri dönüş niyeti de olmayan kredi kullanılması, sektörün kırılmasını arttıran ve bankacılık krizlerinin patlak vermesine yol açan önemli bir nedendir.

Bankacılık krizlerinin diğer bir nedeni olarak banka açık pozisyonları gösterilebilir. Açık pozisyon, yabancı para cinsinden borçların, yabancı para cinsinden alacaklardan daha fazla olduğu pozisyonu ifade eder (Aypek ve Ban, 2002: 7). Bankaların, kolay gelir ve yüksek kar elde etmek amacıyla yıllardır seçtikleri yol olan döviz borçlanma karşılığı Hazine' den TL cinsinden bono almak, bir diğer deyimle açık pozisyon almak, bir yandan devletin borçlarının artmasına, bir yandan da devalüasyonla birlikte banka başarısızlıklarına yol açar.

Finansal liberalizasyon dönemleri sonrasında bankacılık krizleri, bireysel ve kurumsal yatırımcıların ülke koşullarının riskli hale geldiği konusundaki beklentilerine bağlı olarak, girişilen spekülasyon atakları sonucu başlamakta ve bu atakların yoğunluğu ölçüsünde şiddet kazanmaktadır. Bankacılık krizleri genellikle benzer nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bankacılık sektöründe meydana gelen krizlerin başlıca nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1) Makroekonomik istikrarsızlık,
- 2) Kapasitenin üzerinde gerçekleşen büyüme oranları,
- 3) Yüksek ve kronikleşen enflasyon,
- 4) Bütçe açıklarındaki büyüme ve sürdürülemez cari açıklar,
- 5) Hisse senedi piyasalarındaki dalgalanmalar,
- 6) Döviz kurlarındaki dalgalanmalar ve faiz oranlarındaki değişimler,
- 7) Yerli paranın aşırı değerlenmesi,
- 8) Sermaye hareketlerindeki ani ve yüksek oranlı dalgalanmalar,
- 9) Bankaların mali yapılarındaki bozulmalar,
- 10) Açık pozisyon oranlarının artması,
- 11) Banka bilançolarındaki artan vade uyumsuzlukları,
- 12) Kısa vadeli sermaye hareketlerindeki artışlar,
- 13) Aşırı kredi genişlemesi,
- 14) Kötü kredilendirme sonucu batık kredi oranlarının artması,
- 15) Düzenlemelerdeki ve denetim faaliyetlerindeki yetersizlikler,
- 16) Bilgi eksikliği, kötü yönetim ve yolsuzluklar,
- 17) Siyasi unsurların aktif olduğu sektör yapısı,
- 18) Banka içi, bankalar arası, mevduat sahipleri ve tüm finansal sektöre bilgi aktarımındaki yetersizlik.

1.3. Bankacılık Krizlerinin Özellikleri

Ekonomik daralmayı da beraberlerinde getiren bankacılık krizleri, şiddetli ve yüksek maliyetlidir. Sektörde ortaya çıkan bir kriz, kısa sürede tüm ekonomiyi etkisi altına alır. Bankacılık krizleri, bir yandan ülke ekonomisi üzerinde önemli sorunlar oluştururken, diğer yandan ülkelerin uluslararası finansal ilişkilerinin boyutlarıyla orantılı hızda yayılma etkisi gösteren özelliğindedir. Bankacılık krizleri yaşayan

Ülkelerin kriz öncesi dönemleri incelendiğinde bu ülkelerin yüksek büyüme hızları kaydettiği, kısa vadeli borçlarının yüksek boyutlara ulaştığı ve finans sektörünün zayıflığı gibi ortak özellikler görülür. Bir diğer ortak özellik, kamu bankalarının siyasi unsurlar tarafından, kamu açıklarının kapatılmasında finansman aracı olarak görülmeleridir.

Son yıllarda bankacılık krizi yaşayan ülkelerin, finansal serbestleşme sürecini yaşamış ülkeler olduğu dikkat çekicidir. Bu ülkelerin bir diğer ortak noktası, ayarlanabilir döviz kuru veya sabit döviz kuru uygulamalarıdır. Kriz sonrası dönemde ise bu ülkelerin genellikle dalgalı kura geçtikleri görülür. Bu krizler, ortalama olarak milli gelirin %5-10' u arasında kayba neden olmaktadır.

Dünyada finansal serbestleşme sonrasında yaşanan bankacılık krizleri öncesi dikkat çeken önemli bir gelişme, kriz öncesi dönemde hızlı yabancı sermaye girişi ve kriz döneminin başlangıcında, bu yabancı sermayenin ülkeyi yine hızlı şekilde terk etmesidir. Bankacılık krizleri, yatırımcıların, ülkenin koşullarının riskli hale gelmesinden hareketle giriştikleri spekülatif ataklar sonucu başlar ve bu atakların yoğunluğu ile yatırım yapılan ülkenin bankacılık sektörünün ve genel ekonomik yapısının kırılganlığıyla orantılı olarak şiddet kazanır. Bununla birlikte hükümetlerin, bankacılık sistemini destekleme biçimleri de krizin süresi ve derinliği bakımından önemlidir. Sisteme koşulsuz destek, krizin süresini uzatır ve derinliğini artırır (Toprak, 2001: 856-857).

Genel zellikleri dışında bankacılık krizlerinin başlıca üç özelliğinden bahsedilebilir. Bunlar; belirsizlik, zamanın sınırlılığı ve olanakların sınırlılığıdır (Tutar, 2004: 17-18).

Kriz dönemleri belirsizliğin hakim olduğu ve zaman kıtlığının yaşandığı durumlardır. Bu olumsuzluklara olanak kıtlığı sorunu da eklenince, kriz dönemlerinde esnekliğin önemi bankalar için daha da önem kazanmaktadır.

Kriz, kolay kolay sezilemeyen bir durumdur ve kriz dönemlerinde zaman kıtlığı mevcuttur. Belirsizliklerle doğru orantılı olarak şiddetlenen krizin, şiddetlenmesi oranında cevap verme süresi daralır. Bu nedenle, banka yönetimlerinin ve faaliyetlerinin esnekliği, banka başarısızlıkları ile sonuçlanabilecek kriz dönemlerinin en az zararla atlatılmasında önemli rol oynar.

2. Bankacılık Krizlerinin Unsurları, Evreleri ve Etkileri

Bankacılık krizleri benzer sinyaller ve evreler neticesinde meydana gelirler. Çalışmanın bu aşamasında bankacılık krizlerinin unsurları, evreleri ve etkileri üzerinde durulmuştur.

2.1. Bankacılık Krizlerinin Unsurları

Finansal sistemlerde meydana gelen bankacılık krizlerinin başlıca üç unsurundan bahsedilebilir. Bunlar; hassaslık (vulnerability), haberdar olma (awareness), endişe ve korku (concern and fear)' dur.

Genellikle etkin bir bilgi aktarımının olmadığı bankacılık krizlerinde, krizin kulaktan kulağa yayılması sonrası yaşanan endişe ve korku sonucu bankalardan kaçış girişimleri hızlanır. Bu nedenle kriz öncesi ve sonrası dönemler, belirsizlikler ve güven kaybı sonucunda kaosların yaşandığı “kaotik” dönemlerdir.

2.2. Bankacılık Krizlerinin Evreleri

Bankacılık krizleri genelde, kredi büyümesi ve yüksek oranda yabancı sermaye girişleri ardından, zayıf ve kırılgan finansal yapıdan kaynaklanan bir resesyon dönemine girilmesiyle meydana gelir. Yüksek miktarda mevduatın banka / bankalardan hızlı bir şekilde çekilmeye başlanması, bankacılık krizlerinin başlangıcı olarak kabul edilebilir.

Plan dışı değişimlerin olağanüstü boyutlara çıktığı bu kriz dönemleri çok çeşitli şekillerde evrelere ayrılabilir. Bankacılık krizlerinin başlıca beş evresi mevcuttur. Bunlar (Kadıbeşegil, 2001: 95):

- 1) Kuluçka Dönemi
- 2) Krizin Patlak Vermesi
- 3) Sıcak Dönem
- 4) Soğuma Dönemi
- 5) Fırsatlar Dönemi' dir.

Bir başka sınıflandırmaya göre kriz evrelerini üç bölümde inceleyebiliriz:

- 1) Sıcak Evre (Şok Dönemi): Düzen bozulmuştur. Belirsizlik hakimdir.
- 2) Uyum Süreci : Krizi aşmak için önlemler üzerinde durulur.
- 3) Sükunet Dönemi : Yaratıcılık ve esneklik ihtiyacı hakimdir.

Daha kapsamlı bir ayrımla, tipik bir bankacılık krizinin beş evresinden söz edilebilir (Parasız, 2000b: 227-228):

- 1) *Başlama Aşaması*: Bu dönemde kredi kontrolü zayıftır.

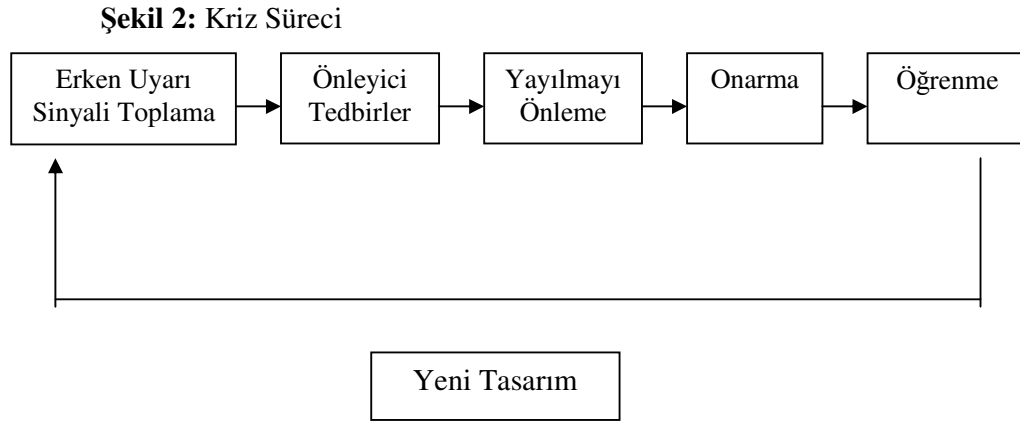
2) *Yeşerme Aşaması*: Bankaların mali durumu hakkında bilgi sahibi olan mevduat sahiplerinin bankayı terk etmeye başladıkları dönemdir.

3) *İlk Yardım Aşaması*: Kamuoyunda, bankacılık sektörüne olan güvenin kaybolması ve sistemin sorgulanmaya başlandığı aşamadır.

4) *Kurtarılacak Bankaların Seçimi ve Yeni Sermaye Aktarılması Aşaması*: İyileşme umudu olmayan bankaların tasfiyesinin gerçekleştirildiği, iyileşme umudu olan bankalara yeni sermaye aşılandığı dönemdir.

5) *Reform Aşaması*: Yeni mevzuatın kabulü aşamasıdır.

Krizin evrelerinin yer aldığı kriz sürecinin aşamaları ise Şekil 2' de belirtilmiştir.

Kaynak: Tutar, Hasan (2004), *Kriz ve Stres Yönetimi*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 324 sayfa, s. 53.

Şekil 2' den de anlaşıldığı gibi kriz süreci erken uyarı sinyallerinin ortaya çıkması ile başlar. Kriz sürecinin sonunda ise, krizden sonuçlar çıkarma, dersler alma, kısacası öğrenme vardır. Öğrenme, üretilen bilgiyi takip etmek, bilgiyi paylaşmak ve onu transfer etmeyi zorunlu kılmaktadır. Öğrenme sonucunda krizlere dair elde edilen veriler bir sonraki olası kriz sürecinin başlangıcında kullanılarak, etkin bir erken uyarı modeli oluşturmada kullanılır.

2.3. Bankacılık Krizlerinin Etkileri

Bankacılık krizleri, etkileri açısından sadece bankalar ile sınırlı kalmaz. Bankacılık sektöründe patlak veren krizler, kredi hacminin daralmasına neden olarak ekonomik faaliyetleri olumsuz şekilde etkiler. Ortaya çıkan panik havası ile ülke dışına sermaye kaçıışı yaşanır. Sadece bankacılık sektörünü değil, aynı zamanda tüm finansal sistemi etkileyen bu krizlere karşı hızlı tepki gösterilmesi gerekir. Bu nedenle bankacılık krizlerinin etkileri incelenirken, bankacılık sektörünün, finansal sistem içerisinde çok önemli bir yer teşkil ettiği unutulmamalıdır. Bankacılık krizlerinin etkilerinin ortalama 2-3 yıl hissedildiği göz önünde bulundurulduğunda, sektörde meydana gelebilecek bir krizin etkilerinin uzunca bir süre, tüm finansal sistemde hissedilmesi kaçınılmaz olacaktır.

Bankacılık krizlerinin başlıca üç etkisinden söz edilebilir. Bunlar:

- 1) Bankalara hücum ve yüksek oranlı mevduat kaçıışı
- 2) Varlıkların zararına elden çıkarılması
- 3) Yabancı sermayenin sistemden kaçıışıdır.

Bankacılık krizlerinin tipik etkilerinden biri, kriz dönemlerinde bankalardan yüksek oranda mevduat kaçışlarının gerçekleşmesidir. Bu mevduat kaçışlarının yanı sıra yabancı sermayenin de finansal sistemi terk ettiği görülür.

Özellikle finansal liberalizm sonrası gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörlerinde, kredi plasmanının genellikle gayrimenkul sektörü gibi kısa vadede getirisi olmayan alanlara sağlandığı bilinmektedir. Bankalar, plase ettikleri bu kredilere teminat olarak ise gayrimenkulleri kabul ederler. Bu durum devam ederken, finansal sektörde yaşanabilecek bir kriz, batık kredi oranlarını arttırarak, bankacılık sektörünün de krize girmesine yol açacaktır. Geçmişte yaşanan bankacılık kriz

tecrübelerinde görülmüştür ki, bu gibi durumlarda bankalar, zararlarını azaltmak amacıyla kredi teminatı olarak aldıkları gayrimenkulleri elden çıkarırlar. Ancak, kriz neticesinde yerli paranın aşırı değer kaybetmesi üzerine, bu gayrimenkuller değerlerinin çok altında alıcı bulur. Aradaki fark ise banka bilançolarına kötü kredilendirme politikalarının bedeli olarak yansır.

1980' li yıllar sonrası liberalizasyon politikaları sonucu piyasaların serbestleşmesiyle ve piyasaya girişlerin kolaylaşmasıyla bankacılık sektöründe rekabet artmıştır. Artan rekabet ortamı nedeniyle bankaların faaliyetleri sırasında karşılaştıkları riskler de fazlalaşmıştır. Risk geleceğe ait olup, beklentilerle ilgili hesaplamaları içeren bir terimdir. Rekabet ortamı ile birlikte bankaların karlılıklarının düşmesi, bankalar tarafından daha çok riskin kabul edilebilir hale gelmesine yol açmıştır (Ercan ve Ban, 2005: 178). Bu nedenle bankalar likidite riski, kredi riski, faiz oranı riski, döviz kuru riski, faaliyet riski, piyasa ve ülke riski gibi risklerle karşılaşmışlardır. Özkaynak yapıları kuvvetli olan bankaların bu risklere karşı dirençlerinin fazla olduğu görülür. Ödenmiş sermaye, yedek akçe, varlıkların değer artışı ve dağıtılmayan kar toplamından oluşan özsermaye yapısının güçlü olması, bankaların karşılaştıkları risklere karşı direnç sağlamasına rağmen, özellikle piyasa ve ülke riskinden kaynaklanabilecek ve bankacılık sektörünü bütünüyle etkileyebilecek problemlere karşı bir güvence teşkil etmez. Bankacılık sektörünün tamamını kapsayan bir kriz, sağlıklı-sağlıksız banka ayırımına aldırmadan tüm sektörü etkileyecektir.

3. Finansal Liberalizm Öncesi Dünyada ve Türkiye' de Yaşanan Bankacılık Krizleri

Yaşanan bankacılık kriz tecrübeleri, finansal liberalizasyon dönemleri öncesinde ve sonrasında farklı özellikler gösterir. Bankacılık krizleri, sadece finansal

liberalizasyon dönemleri sonrasında ortaya çıkan bir olumsuzluk değildir. Etki alanları bugünkü krizler kadar geniş olmasa da, bu serbestleşmeler öncesinde meydana gelen bir takım bankacılık krizinden bahsedilebilir. Bu krizlerin başlıcaları 1825, 1836, 1890 ve 1929 yıllarında yaşanan krizlerdir.

1825 yılında İngiltere’ de yaşanan bankacılık krizi, İngiliz ekonomisini derinden sarsmıştır. İngiliz bankalarının Latin Amerika’ da giriştikleri hatalı yatırım politikaları sonucu meydana gelen bu krizin etkileri ancak 1932’ de giderilebilmiştir. Bu kriz, yayılma etkisinin olmaması nedeniyle diğer piyasaları çok fazla etkilememiştir.

İngiliz bankalarının bu sefer de ABD’ de giriştikleri hatalı yatırımlar sonucu 1836’ da bir kriz daha meydana gelmiştir. Krizin etkileri Fransa ve Belçika’ ya sıçramıştır (Aktan ve Şen, 2001: 1227).

İngiltere kökenli bir başka kriz ise 1890’ da yaşanmıştır. 1762 yılında İngiltere’ de faaliyete geçen Baring Brothers Bankası, Avrupa’ daki tekstil ticaretini finanse etmek amacıyla kurulmuştur. Bankanın kredi portföyü 1821’ de, kuruluş amacının dışına çıkarak Meksika, Şili, Kolombiya ve Brezilya’ yı kapsayacak şekilde genişlemiştir. Zamanla Arjantin ve Uruguay hükümetlerine de büyük krediler sağlanmıştır. 1890 yılına gelindiğinde bu krediler, Baring’ in toplam kredi portföyünün dörtte üçünü oluşturmaktaydı. Kötü kredi kullandırmaları sonucunda geri dönmeyen kredi oranının artması, Baring’ in, Kasım 1890’ da İngiltere Bankası’ na kriz rapor etmesine yol açmıştır. Baring’ in raporundan bir hafta sonra, bankanın likiditesizliği söylentileri piyasalara yayılmış ve banka tasfiye edilmiştir (Parasız, 2000b: 228-229).

Dünyada yaşanan önemli bankacılık krizlerinden biri de 1929 yılında meydana gelen krizdir. Bu dönemde, Avrupa ülkelerinde bazı bankaların mali sıkıntıya girmesi, New York borsasında hisse senedi fiyatlarında ani düşüslere neden

olmuş ve ardından da tüm ABD ekonomisini etkisi altına almıştır. Ekim 1929' da borsanın çöküşü paniğe ve belirsizliğe yol açmıştır. 1929 Büyük Depresyonu ile yalnızca ABD' de 256 banka batmıştır. Tüm bu gelişmelerin sonucunda, ABD, 1929-1933 yılları arasında GSYİH' sının yaklaşık üçte birini kaybetmiştir (Aktan ve Şen, 2001: 1228).

Ülkemizde ise bankacılık faaliyetleri 1847 yılında başlamıştır. Hükümetin desteğiyle J.Alleon ve T.Baltazzi adlı iki banker tarafından 1847' de kurulan İstanbul Bankası, ülkemizde gerçek anlamıyla kurulan ve faaliyet gösteren ilk bankadır. İstanbul Bankası 1852 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür. İstanbul Bankası' nın ardından 1856' da Osmanlı Bankası kurulmuştur. Daha sonra 1945-1959 yılları arasındaki süreçte içlerinde Pamukbank, Akbank, Garanti Bankası ve Yapı Kredi Bankası' nın da bulunduğu 31 banka faaliyete geçmiştir. Bu dönemde ülkemizde finansal serbestleşmenin olmaması ve faiz oranlarının hükümet tarafından belirlenmesi dolayısıyla bankalar bünyelerinde, günümüzde olduğu gibi kur riski, faiz riski gibi risklerle çalışmamaktaydılar. 1950' li yılların sonlarında yaşanan durgunluk dönemi sonucunda 1960' lı yılların başlarında 15 banka tasfiye sürecine girmiştir. Bu olumsuz ortam, 06.12.1960 gün ve 153 sayılı yasa ile tasarruf sahiplerinin mevduatlarına güvence verilmesi ve sonraları, 1983 yılında kurulan TMSF' ye devredilen Tasfiye Fonu' nun faaliyete geçirilmesi ile son bulmuştur (Uyar, 2003: 98).

4. Erken Uyarı Sistemlerine Göre Finansal Liberalizm Sonrası Dünyada Yaşanan Bankacılık Krizlerinin İncelenmesi

Finansal piyasaların serbestleşmesi sonrası kırılganlığın artmasıyla dünyada çok sayıda bankacılık krizi yaşanmıştır. Bankacılık sektöründe yaşanan krizler, ülkeler açısından çok ciddi maliyetler doğurabilmektedir.

Tablo 12: 1980' li Yıllar Sonrası Bankacılık Krizleri Kronolojisi ve Finansal Liberalizasyon Dönemleri

Ülke	Finansal Liberalizasyona Geçiş Dönemi	Bankacılık Krizi
Arjantin	1977	Mart 1980, Mayıs 1985 Aralık 1994, Kasım 2001
Brezilya	1975	Kasım 1985 Temmuz 1994
Danimarka	1980 'li yılların başı	Mart 1987
Endonezya	1983-1988	Kasım 1992 1997
Filipinler	1980-1984	Ocak 1981
Finlandiya	1982-1991	Eylül 1991
G.Kore	-	1997
İspanya	1974	Kasım 1978
İsveç	1980-1990	Kasım 1991
Kolombiya	1980	Temmuz 1982
Malezya	1978-1985	Temmuz 1985 1997
Meksika	1974	Eylül 1982 1994
Norveç	1980-1990	Kasım 1988
Peru	1991	Nisan 1983
Rusya	1992	1998
Şili	1974-1976	Eylül 1981
Tayland	1989-1990	Ekim 1983 1997
Türkiye	1980-1990	1982, 1994 Kasım 2000, Şubat 2001
Uruguay	1976-1979	Mart 1981
Venezuela	1981-1989	Ekim 1993

Kaynak: Kaminsky, Graciela L., (1998), "Currency and Banking Crises: The Early Warning of Distress", International Finance Discussion Papers, No: 629, Ekim 1998, s. 29.

Tablo 12’ de görüldüğü gibi 1980’ li yıllar sonrası yaşanan bankacılık krizlerinde, finansal serbestleşme önemli bir unsurdur. Finansal serbestleşme sonrasında piyasaya girişlerin kolaylaşması ve rekabet nedeniyle bankaların karşılaşılabilecekleri risklerin artması, bankacılık sektörünü daha kırılgan bir yapıya sürüklemiştir.

Tablo 13: Finansal Liberalizm Sonrası Dünyada Yaşanan Bazı Bankacılık Krizlerinin Ekonomiye Maliyetleri ve Kriz Dönemleri Öncesi Batık Kredi Oranları

Ülkeler	Bankacılık Krizinin Tarihi	Krizin Ülkeye Maliyeti(*)	Batık Kredilerin Oranı(**)
ABD	1984-1991	5-7	4
Arjantin	1980-1982-1985-2001	13-55	9-30
Brezilya	1994	4	9
Endonezya	1994	2	-
Filipinler	1981-1987	3-4	-
Finlandiya	1991-1993	8-10	9
İspanya	1977-1985	15-17	-
İsveç	1991-1993	4-5	11
Japonya	1990’lar	3	10
Malezya	1985-1988	5	33
Meksika	1994-1995	12-15	11
Norveç	1988-1992	4	9
Sri Lanka	1989-1993	9	35
Şili	1981-1985	30	16
Tayland	1983-1987	1	15
Türkiye	1982-1994-2000-2001	3-10-15-20	-
Uruguay	1981-1984	31	15
Venezüella	1980-1983-1994-1995	17	-

(*) Krizin yol açtığı mali kayıpların GSMH’ ya % olarak oranı

(**) Batık kredilerin toplam kredilere % olarak oranı

Kaynak: Coşkun, Metin ve Başar, Mehmet (2002), Bankacılık Uygulamaları. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 95 sayfa, s. 27.

Tablo 13’ de, finansal serbestleşmeler sonrası yaşanan bankacılık krizlerinin ekonomiye olan maliyetlerinin yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca bu krizler öncesi dönemlerde toplam krediler içerisindeki batık kredi oranlarının yüksekliği dikkat çekicidir.

Finansal serbestleşme sonrası bankacılık başarısızlıklarını açıklamada yeni kavramlar kullanılmaya başlanmıştır. Bunlardan biri “asimetrik enformasyon” terimidir. Artan rekabet ortamıyla birlikte bankaların genelde, kredi müşterileriyle aralarında asimetrik bilgi problemi vardır. İyi ve kötü müşterileri çeşitli nedenlerden dolayı ayırt edemeyen bankalar, tüm kredi müşterilerine aynı faiz oranından kredi kullandırır. Ancak, kötü müşteriler için faiz oranının bir önemi yoktur. Bunun neticesinde bankaların kullandıkları toplam krediler içerisindeki batık kredi oranları artar ve banka başarısızlıklarına yol açar.

Bankacılık krizlerini açıklamada kullanılan yeni kavramlardan biri de “sistemik risk”dir. Sistemik risk, bir ülkenin bankacılık sektöründe ortaya çıkan krizlerin, diğer ülke sektörlerini de etkileyebileceği riskidir.

Bankacılık krizlerinin şiddeti ve maliyeti, sektörün yapısal zayıflığına bağlıdır. Bununla birlikte, bankacılık krizlerinin ortalama süresi ve derinlikleri Tablo 14’ de dönemler itibarıyla belirtilmiştir.

Tablo 14: Bankacılık Krizlerinin Ortalama Süresi ve Derinliği

Bankacılık Krizleri	Dönemler			
	1880-1913	1919-1939	1945-1971	1973-1997
Krizlerin ortalama süresi (yıl)	2,3	2,4	Kriz yok	2,9
Krizlerin ortalama derinliği (GSMH kaybının yüzdesi)	8,4	10,5	Kriz yok	6,6

Kaynak:Toprak, Metin (2001), “Yükselen Piyasalarda Finansal Kriz”, Yeni Türkiye dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı II, Yıl: 7, Sayı: 42, Kasım-Aralık 2001, s. 854-889.

Yaşanan bankacılık krizlerinin etkilerinin ortalama olarak 2-3 yıl sürdüğü bilinmektedir. Bankacılık krizi tecrübeleri yaşamış gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortalama toparlanma süreleri Tablo 15’ te verilmiştir. Tabloda yapılan “gelişmiş ülke” ve “gelişmekte olan ülke” ayrımının nedeni; gelişmiş ülke bankacılık sektörlerinin, gelişmekte olan ülkelere göre daha tecrübeli ve genellikle daha az kırılğan bir yapı arz etmelerinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 15: Bankacılık Krizleri Sonrası Ortalama Toparlanma Süresi ve Kişi Başına Milli Gelir Kaybı

Bankacılık Krizleri	Ortalama Toparlanma Süresi (yıl)*	Kişi Başına Milli Gelir Kaybı (%)
Gelişmiş Ülkeler	4,1	10,2
Gelişmekte Olan Ülkeler	2,8	12,1

* GSYİH’ nin normal dönemdeki (tranquil times) oranına dönüncüye kadar geçen süre, ortalama toparlanma süresi olarak ele alınmıştır.

Kaynak: Turhan, M. İbrahim (1998), “Bankacılık Krizleri”, Active dergisi, No: 4, Aralık 1998, s. 87-95.

Tablo 15’ te görüldüğü gibi bankacılık krizlerinde kişi başına milli gelir kaybı gelişmekte olan ülkelerde daha fazla olmaktadır. Ancak, toparlanma süresi genel olarak gelişmiş ülkelerde daha uzundur.

4.1. 1981 Şili Krizi

Şili’ de 1974 yılında finansal piyasaların serbestleşmesiyle birlikte ülkeye yabancı sermaye girişi başlamıştır. Gerçekleştirilen reformlarla birlikte yoğunlaşan sermaye girişine rağmen bankacılık sektörüne yönelik düzenlemelerin yapılamaması neticesinde sektör kırılğan bir hale gelmiştir. 1980’ li yılların başlarında ABD devlet tahvillerinin faiz oranlarındaki artış, Şili’ de bulunan yabancı sermayenin ülke dışına

çıkmasına yol açmış ve Şili, Eylül 1981’ de ödemeler ve likidite problemleriyle başlayan bir bankacılık kriziyle karşı karşıya kalmıştır.

Tablo 16’ da, 1981 krizi öncesi ve sonrası dönemlerde Şili’ ye ait belli başlı makroekonomik göstergeler verilmiştir.

Tablo 16: Şili’ ye Ait Bazı Makroekonomik Göstergeler (1975-1985)

Yıllar	Büyüme (%)	Enflasyon (%)	Yatırım (GSYİH’ nin %’ si olarak)	Uluslararası Rezervler (milyon dolar)
1975	-12,9	343,3	15,4	55,9
1976	3,5	198,0	12,7	405,1
1977	9,9	84,2	13,1	426,5
1978	8,2	37,2	14,5	1090
1979	8,3	38,9	25,6	1938
1980	7,8	31,2	17,6	3123
1981	5,5	9,5	19,5	3213
1982	-14,1	20,7	15,0	1815
1983	-0,7	23,1	12,9	2036
1984	6,3	23,0	13,2	2303
1985	2,4	26,4	14,8	2449

Kaynak: Boylan, Delia M. (2001). Defusing Democracy, Michigan Üniversitesi Yayınları, 312 sayfa, s.77-86.

Şili’ de 1981 krizi öncesi dönemde benimsenen enflasyonlu büyüme programının, kriz döneminde sekteye uğradığı ve bu dönemde büyümenin enflasyonla birlikte düştüğü Tablo 16’ da görülmektedir. Yatırım oranlarında çok sert dalgalanmalar olmasa da, kriz döneminde uluslararası rezervlerdeki düşüş dikkat çekicidir. Bu düşüşün, yaşanan krizin en önemli nedeni olduğunu belirtmek yanlış olmaz. Ayrıca kriz öncesi batık kredilerin toplam kredilere oranının %16 olarak gerçekleştiği ve krizin patlak vermesinde en önemli nedenlerden birinin de bu oranın yüksekliği olduğu bilinmektedir (World Economic Outlook, 1998: 78). Erken uyarı modellerinde genel kabul gören kritik bölge değerleri kapsamında toplam krediler içerisindeki batık krediler oranının %2-3’ ü geçmesi bir tehlike sinyali olarak algılanmalıdır. Şili krizi öncesi bu oranın %16 olarak gerçekleşmesi, bu krizin ortaya

çıkacağına dair önemli bir sinyaldir. CK Modeline (1996) göre toplam krediler içerisindeki batık kredi oranının %15-20 seviyesine çıkması kriz sinyali olarak nitelendirildiğinden, Şili’ de yaşanan bankacılık krizinin, kriz öncesi dönemde sinyal gönderdiği ortadadır. 1981’ de yaşanan bu bankacılık krizinin etkileri yaklaşık dört yıl hissedilmiştir. Kriz sonucunda Şili, GSMH’ sının %30’ luk kısmını kaybetmiştir.

4.2. 1994 Brezilya Krizi

1975 yılında finansal serbestleşme politikalarını benimseyen Brezilya, bu serbestleşmeden sonra ilk ciddi bankacılık krizini 1994 yılında yaşamıştır. Brezilya ekonomisinin dışa bağımlılığı ve ülkenin yıllarca bünyesinde taşıdığı kronik enflasyon sorunu, bu krizin temelini hazırlamıştır. Kriz öncesi ve sonrası dönemlerde Brezilya’ ya ait büyüme ve enflasyon oranları Tablo 17’ de verilmiştir.

Tablo 17: Brezilya’ ya Ait Büyüme ve Enflasyon Oranları (%) (1990-2000)

Yıl	Enflasyon (%)	Büyüme (%)
1990	1476,7	4,3
1991	480,2	1
1992	1022,5	0,5
1993	1927,4	4,9
1994	2075,8	5,8
1995	66	4,2
1996	15,8	2,7
1997	6,9	3,6
1998	1,7	0,1
1999	19,9	0,8
2000	9,8	4,2

Kaynak: Toprak, Metin, a.g.m., s. 887-888 ve Filho, Fernando Ferrari, “The Legacy of The Real Plan: A Monetary Stabilization Without Economic Growth? A Keynesian Agenda to Brazilian Economy”, Federal University of Rio Grande do Sul, Working Papers, s. 10-11. (<http://sitemason.vanderbilt.edu/files/fm3TrO/Ferrari%20Filho%20Fernando%201.pdf>) (09.03.2006).

1994 krizi aynı zamanda, finansal serbestleşme sonrası yaşanan bankacılık krizlerinin ortak yönlerini yansıtmaktadır. Yüksek ve kronik enflasyonun yanında dışa aşırı bağımlılık nedeniyle sorunlar yaşayan Brezilya bankacılık sektörü, ülke piyasalarına olan güvenin sarsılmasıyla başlayan sermaye kaçışından etkilenerek, kriz ortamına sürüklenmiştir. Bölge ülkelerinden ayrı olarak sadece Brezilya ele alındığında, enflasyonun, 1994’ de yaşanan ve etkisi 1996 yılının sonlarına kadar devam eden bankacılık krizi öncesi, 1992 ve 1993 dönemlerinde çok aşırı boyutlarda olduğu Tablo 17’ den anlaşılmaktadır.

Brezilya’ da büyüme oranları çok iyi olmasa da kriz dönemi dahil olmak üzere hiç negatif rakamlara düşmemiştir. Buna rağmen kriz dönemi ve öncesinde enflasyon oranlarının dört haneli rakamlarla gerçekleşmesi, 1994 krizine dair önemli bir sinyaldir.

CK Modeline (1996) göre, bir ekonomide dış ticaret hadlerinin kriz öncesi dönemde % 10 düşmesi bir kriz göstergesidir. Kriz öncesi ve sonrası Brezilya’ ya ait dış ticaret rakamları Tablo 18’ de verilmiştir.

Tablo 18: Brezilya’ nın Dış Ticaret Hadleri (Milyar Dolar) (1990-2000)

Yıl	Dış Ticaret Hadleri (İhracat-İthalat) (Milyar Dolar)
1990	10,7
1991	10,6
1992	15,3
1993	13,4
1994	10,4
1995	3,3
1996	5,6
1997	6,8
1998	6,6
1999	1,2
2000	0,7

Kaynak: Filho, Fernando Ferrari, a.g.m., s.11-12.

Tablo 18' de görüldüğü gibi kriz öncesi dönemde dış ticaret hadlerinde 3 milyar dolarlık bir azalış olmuştur. CK Modeli (1996) dikkate alındığında % 22,38' lik bu düşüş önemli bir kriz sinyali olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte toplam krediler içerisindeki batık kredi oranının % 2-3' lük seviyeyi aşması, erken uyarı modellerinde genel kabul gören bir kriz sinyalidir. Bu oranın Brezilya' da kriz öncesi dönemde % 9 olarak gerçekleşmesi, 1994 krizine dair önemli bir veridir.

Brezilya bankacılık sektörünün kırılganlığı ise, ülke finansal piyasasının aşırı şekilde dışa bağımlılığından kaynaklanmaktadır. Brezilya' da yaşanan bankacılık krizi döneminde dış borç / GSYİH oranının yüksek olduğu (% 18,2) bilinmektedir (Toprak, 2001: 887-888). Bu oranın yüksekliği, ülke piyasasının dışa bağımlı olduğunun göstergesidir.

Çok ağır bir bankacılık krizi olmasa da olumsuz etkileri 1996 yılının sonlarına kadar hissedilen 1994 krizinin yol açtığı mali kayıpların GSMH' ya oranı %4 olarak gerçekleşmiştir. Bu krizin, güven unsuru üzerinde de etkisi yadsınamaz. Zira, zaten kronikleşen bir enflasyon sorununun yanı sıra dışa bağımlılığın da kırılganlığı arttırdığı bir yapıda bir de güven bunalımının yaşanması, ülkeye yabancı yatırımcıların soğuk bakmasına neden olmuştur. Yatırımların gerçekleşmemesi sonucu ülkeye giren yabancı sermaye daha çok kısa vadeli nitelikte olmuştur. Bu durumda, tüm finansal yapıda olduğu gibi bankacılık sektöründe de zayıflık meydana gelmiş ve sektör, kısa vadeli yabancı sermayenin ani olarak ülke dışına çıkmasına karşı kırılgan bir yapıya bürünmüştür.

4.3. 1994 Meksika Krizi

Finansal liberalizm sonucu dünyada yaşanan değişimlerle birlikte meydana gelen bankacılık krizlerinden biri de 1994 yılında Meksika' da yaşanan krizdir. Aralık

ayında patlak veren bu kriz “Tekila Krizi” adıyla da anılmaktadır.

Meksika, finansal liberalleşme politikalarını 1974 yılında benimsemiştir. Uyguladığı dışa açılma politikaları neticesinde yüksek boyutta yabancı sermayenin aktığı bir ülke olan Meksika’ nın, yaşanan 1994 Tekila Krizi öncesi yüksek oranlı cari işlemler açığı ile çalıştığı Tablo 19’ dan anlaşılmaktadır.

Tablo 19: 1994 Tekila Krizi Öncesi ve Sonrası Dönemde Meksika’ da Cari İşlemler Açığı (GSMH’ nin Yüzdesi Olarak) (1992-1997)

Yıl	Cari İşlemler Açığı
1992	6,7
1993	5,8
1994	7
1995	0,1
1996	0,3
1997	1,1

Kaynak: Güloğlu, Bülent ve A.E. Altunoğlu (2002), “Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No: 27, Ekim 2002, s. 10.
www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/Finvekriz1.pdf (30.9.2005).
 Ministry of Finance, Mexico, “Economic Policy Guidelines for 1995-1996-1997”.

Cari açık / GSMH oranının % 4’ ü geçmesi, erken uyarı modellerinin genelinde bir kriz sinyali olarak nitelendirilir. Meksika’ da bu oranın, kriz öncesi dönemde % 4’ lük kritik değerin üzerinde seyretmesi önemli bir kriz sinyalidir.

Yine kriz öncesi döneme ait olmak üzere, 1991-1994 yılları arasında Meksika’ da banka kredileri reel olarak %89 artmıştır (Toprak, 2001: 864). 1990 yılında % 2.3 gibi normal bir seyir izleyen batık krediler / toplam krediler oranı ise, krizi öncesi dönemde % 9,02 seviyesine yükselmiştir (Chang ve Velasco, 1998: 52). Kullanılan banka kredilerinin aşırı şekilde artmasının yanında toplam krediler içerisindeki batık kredi oranının da artması, Meksika’ da kriz öncesi dönemde kötü

kredilendirme probleminin yaşandığını göstermektedir. Dış borç oranının yüksekliğiyle beraber, kredi hacmindeki genişlik ve bunun bir sonucu olarak kötü kredilendirme politikaları sonucu 1994 Krizi öncesi toplam krediler içerisindeki batık kredi oranı yükselmiştir. % 2-3 olarak kabul edilen kritik değeri oldukça aşan bu oran, 1994 krizine dair önemli sinyaller göndermektedir.

Krizin yaşandığı 1994 yılına bakıldığında, Meksika' nın dış borçlarının GSYİH' ya oranı % 33,9 gibi yüksek bir seviyededir (Toprak, 2001: 884). Bu yüksek oran, Meksika' nın tüm finans sektörünü ve dolayısıyla bankacılık sektörünü kırılgan hale getirmiştir. Buna bir de düşük büyüme performansı ve kronik enflasyon sorunu eklendiğinde Meksika' nın krizlere karşı açık durumda olduğu söylenebilir.

Tablo 20: Meksika' ya Ait Büyüme ve Enflasyon Oranları (%) (1985-2000)

Yıllar	Büyüme	Enflasyon
1985	2,6	63,7
1986	-3,8	105,7
1987	1,9	159,2
1988	1,2	51,7
1989	3,3	19,7
1990	4,5	29,9
1991	3,6	18,8
1992	2,8	11,9
1993	0,4	8,0
1994	2,8	6,8
1995	-6,01	51,4
1996	3,7	26,2
1997	4	15
1998	4,6	17,8
1999	3,4	12,9
2000	7,1	8,9

Kaynak: Boylan, Delia M. (2001), a.g.e., s. 141-143.

Ministry of Finance, Mexico, "Economic Policy Guidelines (1995-1996-1997-1998-1999-2000-2001)",

US Depart. of State Mexico, "1994 Country Report on Economic Policy and Trade Practices".

Tekila Krizi öncesi dönem incelendiğinde Meksika' nın büyüme oranları 1990 yılı hariç olmak üzere %4' ün üzerine hiç çıkmamıştır. Yine kriz öncesi dönemde enflasyon oranlarının, 1993 yılı dışında tek haneli rakamlara inmediği ve kronikleştiği görülür.

Meksika' da 1994 yılında yaşanan bankacılık krizi, olası bir krizin gerçekleşebileceğine dair yeterince göstergelere sahip iken, Eylül 1994 döneminde Dünya Bankası tarafından yayınlanan ve Meksika' nın yabancı sermaye akımına aşırı şekilde bağımlı hale geldiğini belirten rapora kadar algılanamamıştır. Bununla birlikte, Meksika bankacılık sektörünün zayıf bir yapıda olması, yatırımcıların sisteme ve dolayısıyla, her gelişmekte olan ülkede, bankacılık sektörünün finansal sistemin merkezinde olması neticesinde tüm finansal sisteme olan güvenlerinin kaybolmasına neden olmuştur. Bu güven bunalımına bağlı olarak yaşanan mevduat kaçışları, bankacılık krizini tetiklemiştir. Sonuçta, yerli para Peso' nun Aralık 1994' de devalüe edilmesiyle, bankalardan dövizle borçlananlar, bu borçlarını geri ödeyemez duruma gelmişlerdir. Böylece batık kredi oranı artmış, banka bilançolarında bozulmalar meydana gelmiş ve maliyet olarak GSYİH' nin %20' sine denk gelecek ciddi bir bankacılık krizi yaşanmıştır.

Tekila Krizinin etkileri, Meksika finansal sistemine ABD ve IMF tarafından aktarılan sıcak para ile tamamen olmasa da giderilmiştir. ABD' nin aktardığı 40 milyar dolar ve IMF' in aktardığı 8 milyar dolar, krizin şiddetinin artmasını önlemiştir (Öçal ve Çolak, 1999: 280).

4.4. 1997 Asya Krizi

1997 yılında Asya' da yaşanan ve kısa sürede tüm bölge ülkelerini etkisi altına alarak, bu ülkelerin bankacılık sektörlerini büyük bunalımlara sürükleyen kriz,

finansal liberalizasyon sonrası yaşanan bankacılık krizlerine kıyasla, uzun süre devam eden ekonomik başarılarından sonra meydana geldiğinden dolayı farklılık arz eder.

Asya ülkeleri, Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), Asya Serbest Ticaret Bölgesi (AFTA) ve Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) gibi oluşumlar neticesinde hızlı bir finansal liberalizasyon süreci yaşamışlar ve bu süreç sonucunda yoğun yabancı sermaye akımlarına uğrayarak, yüksek büyüme oranları yakalamışlardır. Bölge ülkelerinin yakaladıkları büyüme oranları Tablo 21’ de verilmiştir.

Tablo 21: Asya Ülkelerine Ait Büyüme Oranları (%) (1992-2001)

Yıllar	Ülkeler								
	Endonezya	Malezya	Filipinler	Tayland	Güney Kore	Hong Kong	Çin	Tayvan	Singapur
1992	6,5	7,8	0,3	8,1	5	6,2	14,2	6,8	6,3
1993	6,5	8,4	2,1	8,4	5,8	6,2	12,1	6,3	10,4
1994	15,9	9,2	4,4	8,9	8,6	5,5	12,7	6,5	10,1
1995	8,2	9,5	4,8	8,8	8,9	3,9	10,6	6	8,8
1996	8	8,6	5,8	5,5	7,1	5	9,5	5,7	7,3
1997	4,7	7,8	9,7	-0,4	5,5	5,3	8,8	6,8	7,6
1998	-13	-7,4	-0,6	-11	-6,7	-5,1	7,8	4,6	-6,4
1999	0,3	6,1	3,4	4,4	10,9	2,9	7,1	5,7	1,9
2000	4,8	8,9	6	4,8	9,3	10,2	8	5,8	9,6
2001	3,3	0,3	1,8	2,2	3,1	0,5	7,5	-2,2	-1,9

Kaynak: Corsetti, Giancarlo, P. Pesenti ve N. Roubini, “What Caused The Asian Currency and Financial Crisis”, NBER Working Paper Series, No: 6833, Aralık 1998, s.39.
www.dfat.gov.au/geo (14/03/2006),
www.adb.org (asian development bank) (14/03/2006),
www.bis.org/cbanks.htm (14/03/2006),
www-econ.stanford.edu/faculty/workp/swp04011.pdf (14/03/2006),

Asya ülkeleri 1997 yılına kadar istikrarlı bir büyüme göstermişlerdir. Bu istikrarlı büyüme oranlarının yanında ödemeler dengesi problemlerinin ve dış borçların az olması diğer olumlu makroekonomik gelişmeler olmuştur. Bu olumlu gelişmelerle birlikte Asya piyasasına olan ilgi artmış ve yabancı sermaye girişi 1993 yılında 50 milyar dolar iken 1996 yılında 110 milyar dolara ulaşmıştır. “Asya Kaplanları” olarak da anılan bölge ülkelerindeki karlılık zamanla az da olsa bir düşüş göstermiştir. Ancak, bölgedeki karlılığın azalmasına rağmen bir çok yabancı banka, sermaye yatırımları ile bölgedeki varlıklarını devam ettirmişlerdir (Parasız, 2000b: 242).

Asya ülkelerinde enflasyonun gelişimine bakıldığında, enflasyon oranlarının normal seviyelerde olduğu görülür. Tablo 22’ de bölge ülkelerinde gerçekleşen enflasyon oranları verilmiştir.

Tablo 22: Asya Ekonomilerinde Enflasyonun Gelişimi (%) (1992-2001)

Yıllar	Ülkeler								
	Endonezya	Malezya	Filipinler	Tayland	Güney Kore	Japonya	Çin	Tayvan	Singapur
1992	7,5	4,7	8,6	4,1	7,6	1,7	6,4	3,9	1,5
1993	9,7	3,5	6,9	3,4	7,1	1,2	14,7	3,5	3,3
1994	8,5	3,7	8,4	5,1	7,7	0,7	24,1	1,9	2,9
1995	9,4	3,4	8,0	5,8	7,1	-0,1	17,1	1,9	2,6
1996	7,9	3,5	9,0	5,9	3,9	0,1	8,3	2,7	1,3
1997	6,6	2,7	5,9	5,6	3,1	1,7	2,8	1,9	0,7
1998	58,0	5,3	9,7	8,1	5,1	0,6	-0,8	2,1	-1,8
1999	20,8	2,8	6,7	0,3	-1,6	-0,3	-1,4	-0,7	-1,3
2000	3,2	3,2	5,0	1,7	1,7	-0,2	0,5	1,2	1,4
2001	5,2	3,6	5,9	2,6	0,1	0,5	1,2	2,7	2,1

Kaynak: Toprak, Metin, a.g.m., s. 871.

Kriz öncesi dönemde Asya ülkelerinin enflasyon oranları çok yüksek ve rahatsız edici boyutta değildir. 1993 yılından itibaren Çin’ de görülen yüksek enflasyon sorunu ise, yakalanan büyüme performansının da etkisiyle üç yıl içerisinde enflasyon oranının normal seviyelere gerilemesi sonucu ortadan kalkmıştır. Anlaşıldığı gibi Asya Krizinin ardında düşük büyüme hızı, yüksek ve kronik enflasyon gibi nedenler yoktur.

Kriz öncesi, bölge ülkelerinin yerli para birimlerinin dolara bağlı olması ve doların değer kazanması, bu ülkelerin yüksek cari işlemler açıklarıyla çalışmalarını sonucunu doğurmuştur. Belli başlı bölge ülkelerine ait cari işlemler açığı oranları Tablo 23’ de verilmiştir.

Tablo 23: Asya Krizi Öncesi Bölge Ülkelerinde Cari İşlemler Açığı / GSMH Oranı (%)

Ülkeler	1995	1996	1997
Endonezya	-3.2	-3.4	-2.7
Güney Kore	-1.8	-4.8	-2.3
Malezya	-8.4	-5	-5.3
Singapur	-4.4	-4.7	-5.2
Tayland	-7.9	-7.9	-4

Kaynak: Karabulut, Gökhan (2002), Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri, DER Yayınları, 171 sayfa, s. 121.

Yaşanan Asya Krizi öncesi, bölge ülkelerinin ekonomik performanslarındaki başarı, bazı zayıflıkların kriz sinyali olarak algılanamamasına neden olmuştur. Yakalanabilecek birkaç kriz sinyalinden biri olan cari işlemler açıklarındaki olumsuzluk ise, bu başarı neticesinde görmezden gelinmiştir. Oysa ki cari işlemler açığı / GSMH oranının %4’ ü geçmesi, erken uyarı modellerinde önemli bir kriz sinyali olarak kabul edilmektedir. Tablo 23’ de, kriz öncesi dönemde bu kritik değerlerin genelde aşıldığı dikkat çekicidir. Ayrıca bu açıkların, yabancı sermaye akımları ile değil de bankalar tarafından alınan kısa vadeli dış borçlanma yoluyla

kapatılmaya çalışılması ve alınan dış borçların, yerli para cinsinden kredi olarak kullanılması, bir taraftan aşırı kredi genişlemesi oluştururken, bir taraftan da bankaların bünyelerinde taşıdıkları riskleri artırmıştır.

Kriz öncesi dönemde özel sektöre plase edilen kredilerin GSYİH' ya oranı giderek yükselen bir seyir izlemiştir. Özellikle gayrimenkul gibi kısa vadede getirisi olmayan sektörlerde yatırılan krediler, inşaat sektöründe arz fazlası oluşturmuş ve kullanılan kredilere karşılık teminat olarak alınan emlaklar, arz fazlası nedeniyle kriz döneminde elden çıkartılamamış veya çok büyük zararlarla elden çıkarılabilmektedir. Yabancı sermaye girişiyle yaşanan rehabet ile kötü kredilendirme politikalarının uygulandığı bölge ülkelerinde özel sektöre kullanılan banka kredilerinin GSYİH' ya ve büyümeye oranları Tablo 24' de verilmiştir.

Tablo 24: Asya Krizi Öncesi Bölge Ülkelerinde Özel Sektöre Kullanılan Kredilerin GSYİH' ya ve Büyümeye Oranları (%)

Ülkeler	1992		1993		1994		1995		1996		1997	
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
G.Kore	53	13	54	13	57	20	57	15	62	20	70	22
Endonezya	49	12	49	25	52	23	53	23	55	21	69	46
Malezya	75	11	74	11	75	16	85	31	93	26	107	27
Filipinler	20	25	26	41	29	27	38	45	49	49	57	29
Singapur	85	10	84	15	84	15	91	20	96	16	100	13
Tayland	72	21	80	24	91	30	98	24	102	15	116	20
Hong Kong	134	10	140	20	149	20	155	11	162	16	174	20
Çin	86	21	95	44	87	25	86	24	92	25	101	21
Tayvan	126	29	137	19	147	16	149	10	146	6	146	9

1: "Özel sektöre kullanılan krediler / GSYİH" Oranı

2: "Özel sektöre kullanılan krediler / Büyüme" Oranı

Kaynak: Corsetti, Giancarlo, P. Pesenti ve N. Roubini, "What Caused The Asian Currency and Financial Crisis", NBER Working Paper Series, No: 6833, Aralık 1998, s. 43.

Kötü kredilendirme politikaları sonucu kredi genişlemeleri ile batık kredi oranlarındaki artışlar ile birlikte bölgede, sermaye kaçışları sonrası ciddi bankacılık krizleri yaşanmıştır. Tablo 25’ de, krizin yaşandığı 1997 yılının hemen öncesinde (1996 yılında) bölge ülkelerinin kullandıkları toplam krediler içerisindeki batık kredi oranları verilmiştir.

Tablo 25: Asya Krizi Öncesi Bölge Ülkelerinde Batık Krediler / Toplam Krediler Oranı (%) (1996 Yılı Oranları)

Ülkeler	Batık Krediler / Toplam Krediler
Güney Kore	8
Endonezya	13
Malezya	10
Filipinler	14
Singapur	4
Tayland	13
Hong Kong	3
Çin	14
Tayvan	4

Kaynak: Corsetti, Giancarlo, P. Pesenti ve N. Roubini, “What Caused The Asian Currency and Financial Crisis”, NBER Working Paper Series, No: 6833, Aralık 1998, s. 44.

Normal dönemlerde toplam krediler içerisindeki batık krediler oranının % 2-3 arasında olması, sağlıklı bir kredilendirme yapısının mevcut olduğuna işaret eder. Ancak, Asya Krizi öncesinde batık kredi oranlarının ne derece ciddi rakamlara ulaştığı Tablo 25’ den anlaşılmaktadır.

Asya Krizi öncesinde Tayland’ da ve Malezya’ da plase edilen krediler daha çok, kısa vadeli getirisi olmayan gayrimenkul sektörüne kullanılmıştır. Teminat olarak alınan gayrimenkullerin büyük zararlarla elden çıkarılması sonucunda ise

banka bilançolarındaki batık kredi oranları artmıştır. Kriz öncesi Tayland'ın en büyük emlak firması olan Samprasong Land firmasının faiz borcunu ödeyememesi sonucu batması ise, Asya Krizinin ilk belirtilerinden biridir. Bu olay, gayrimenkul piyasasını finanse eden bankaları sıkıntıya sokmuş ve batık kredi oranını arttırmıştır. Bu arada Standard&Poor' s, bankaların kötü kredi oranlarının artmasını önleyemeyen Malezya' nın kredi notunu düşürmüştür (Bkz. Ek-1).

Tayland' da yapılan devalüasyonla başlayan Asya Krizi, hemen ardından, yine Temmuz ayında Malezya para birimi Ringgit' e yapılan spekülasyon atakları sonucu Malezya' ya sıçramıştır. Ringgit' in aşırı değer kaybı sonucu bankaların mali yapıları zayıflamış ve pek çok banka iflas etmiştir. Krizin ilk zinciri olan Bangkok Ticaret Bankası' nın çöküşü tüm bölge bankalarının istikrarını bozmuştur. Krizin Güney Kore' ye sıçraması ise, Güney Kore' nin büyük şirketlerinin, bankalardan kullandıkları kredileri geri ödeyememeleri sonucu gerçekleşmiştir. Güney Kore bankalarının, kredilendirdikleri ve Güney Kore' nin en büyük firmalarından biri olan KIA' nın iflasını önlemek üzere acil yardım paketi hazırladıklarının açıklanması ile Standard&Poor' s Güney Kore bankalarının notlarını düşürmüştür (Bkz.Ek-1). Öte yandan doların yen karşısında değerlenmesi, paralarını dolar sepetine bağlayan Asya ülkelerinde rekabet sorununa yol açmıştır. Bölge üzerindeki kısa vadeli alacakların büyük bölümünün yabancı para cinsinden olması, milli paralar devalüe olurken, bankaları önemli boyutta likidite riski ve döviz riski ile karşı karşıya bırakmıştır. Yaşanan bu olumsuz gelişmelerin etkileri kısa sürede Avrupa ve ABD piyasalarında da hissedilmiştir (Parasız, 2000b: 242).

Asya' da görülen bir diğer olumsuzluk da, bölge hükümetlerinin bankalara, herhangi bir kriz anında içine düştükleri durumdan çıkmaları için gerekli desteğin verileceğini garanti etmesi olmuştur. “Too big to fail” (batmayacak/batırılmayacak kadar büyük) ve “too political to fail” (batmayacak/batırılmayacak kadar politik) unsurlarının görüldüğü 1997 Asya Krizinde, bu anlayışın etkisiyle, mevduat sahipleri, mevduatlarını yatıracakları bankaları belirlemede seçici davranmamışlardır. Böyle bir ortamda, faaliyetlerini sermaye artırımına giderek

sürdürmesi gereken bankalar bunun yerine aşırı dış borçlanma yolunu seçmişlerdir. Kullandırılan kredilerin büyük bir bölümü ise gayrimenkul sektörü ve tüketici kredileri gibi üretim kapasitesine önemli katkılar sağlamayan alanlara verilmiştir. Kriz öncesi ise ekonominin durgunluğa girmesiyle birlikte bu kredilerin büyük bir kısmı vadesinde ödenememiş ve bankaların bilançolarındaki geri dönmeyen kredilerin payı artmıştır.

1997’ de Japonya’ nın faiz oranlarını, Japon ekonomisindeki geçici canlanma nedeniyle %2’ den %2,5’ e yükseltmesi ve bunun sonucunda Doların Yene karşı değerlenmesi ile 1994 yılında Meksika’ da yaşanan kriz sonrası kendine yeni piyasalar arayan yabancı sermayenin hedefi haline gelen Asya ülkelerine olan yoğun giriş hareketinin tersine dönmesi, Asya Krizine yönelik kriz zeminini oluşturmuştur. Krizin ise, 2 Haziran 1997’ de Tayland Bahtı’ nın dalgalanmaya bırakılması ve 2 Temmuz 1997’ de, %56 oranında devalüe edilmesiyle başladığı genel kabul görür.

Tablo 26’ da, 1997 Asya Krizinde bölge ülkelerinin karşılaştıkları devalüasyon oranları verilmiştir.

Tablo 26: 1997 Asya Krizinde Devalüasyon Oranları

Ülke	Devalüasyon Oranı (\$) (%)
Güney Kore	65.9
Endonezya	106
Tayland	56
Filipinler	48
Singapur	50.3
Japonya	14

Kaynak: Karabulut, Gökhan (2002), a.g.e., s. 122.

Devalüasyon, tüm bölge ülkelerinde çok yüksek oranlarla gerçekleşmiştir. Devalüasyonun en şiddetli yaşandığı ülke ise Endonezya olmuştur.

Meksika Krizinden sonra Asya ülkelerine büyük oranlı yabancı sermaye girişi olduğu bilinmektedir. Bu yabancı sermaye girişleri 1996’ da G.Kore’ nin GSYİH’ nin %6’ sına, Endonezya’ nın GSYİH’ nin %9’ una ve Filipinler’ in GSYİH’ nin %10’ una ulaşmıştır (Parasız, 2000a: 608). Bölge ülkelerine olan güven neticesinde gerçekleşen yüksek oranlı sermaye girişleriyle birlikte bu ülkelerde faaliyet gösteren bankalar, kredilendirme kriterlerini gevşek tutmuşlardır. Bu durum, bankacılık sektörünün kırılganlığını artırarak, kriz zeminini hazırlamıştır.

Dış borçların GSYİH’ ya oranı incelendiğinde, bu oranın kriz öncesi dönemde bölge ülkeleri için yüksek ve problem oluşturabilecek bir oranda olmadığı Tablo 27’ den anlaşılmaktadır. Bu oranın, krizin etkisiyle 1997 yılı ve sonrasında ise ciddi şekilde arttığı görülmektedir.

Tablo 27: Asya Ülkelerine Ait Dış Borç / GSYİH Oranı (%) (1991-2000)

Yıl	Endonezya	Malezya	Filipinler	Tayland	G. Kore
1991	68,2	35,5	71,5	38,4	13,5
1992	68,7	34,5	62,3	37,5	14,3
1993	56,4	40,7	66,1	34,1	14,2
1994	57	39	61,4	44,9	22
1995	56,3	37,6	54,9	49,1	26
1996	53,4	38,4	55	49,8	31,6
1997	63,9	43,8	61,6	62	33,4
1998	149,4	58,8	81,7	76,9	46,9
1999	96,5	53,4	75,7	61,4	33,4
2000	93,8	49,3	78,9	51,7	26,5

Kaynak: Toprak, Metin, a.g.m., s. 865-881.

Corsetti, Giancarlo, P. Pesenti ve N. Roubini, “What Caused The Asian Currency and Financial Crisis”, NBER Working Paper Series, No: 6833, Aralık 1998, s. 44.

Krizin meydana geldiği 1997 yılında, krizin ağırlığını yoğun şekilde hisseden Endonezya' nın toplam borçları 58.7 milyar dolara ulaşırken bunun 34.7 milyar doları kısa vadeli. Veriler, Malezya için 28.8 milyar dolar ve 16.3 milyar dolar, Filipinler için 14.1 milyar dolar ve 8.3 milyar dolar, Tayland için 69.4 milyar dolar ve 45.6 milyar dolar ve Güney Kore için 103.4 milyar dolar ve 70.2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Öçal ve Çolak, 1999: 288).

Asya' da benimsenen hızlı ve sağlıksız liberalleşme politikaları neticesinde bozulan banka aktif-pasif yapısı, bankacılık sektörünün yapısının sağlıksız ve zayıf olduğunun göstergesidir. Yabancı sermaye girişlerinin kısa vadeli fakat, sektör aktiflerinin uzun vadeli olması, Asya bankacılık sektörünün olası şoklara karşı kırılgan ve hassas bir özellik göstermesine neden olmuştur. Yaşanan kriz öncesi bölge ülkelerinin toplam borçları içerisindeki kısa vadeli borçların değişimi Tablo 28' de belirtilmiştir.

Tablo 28: Asya Krizi Öncesi Bölge Ülkelerine Ait Kısa Vadeli Borç Oranları (Toplam Borçların Yüzdesi Olarak) (1990-1996)

Ülkeler	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Güney Kore	30,9	28,2	27	25,9	25,5	51,6	50,2
Endonezya	15,9	18	20,5	20,2	18	20,9	25
Malezya	12,4	12,1	18,2	26,6	21,1	21,2	27,8
Filipinler	14,5	15,2	15,9	14	14,3	13,4	19,3
Singapur	17,5	18,9	19,9	17,9	13,3	14,6	19,8
Tayland	29,6	33,1	35,2	53	60,7	72,4	41,4
Hong Kong	46	46,6	45,9	41,2	30	28,4	43,6
Çin	16,9	17,9	19	17,8	17,4	18,9	19,7
Tayvan	88,3	86,5	86,9	85	76,8	72,2	68,4

Kaynak: Corsetti, Giancarlo, P. Pesenti ve N. Roubini, "What Caused The Asian Currency and Financial Crisis", NBER Working Paper Series, No: 6833, Aralık 1998, s. 44.

Kriz öncesi dönemde bölge ülkelerinin toplam borçları içerisindeki kısa vadeli borç oranlarındaki yükselmeler dikkat çekicidir. Kısa vadeli borç oranlarındaki artışlar, kısa vadeli sermaye hareketlerinin uzun vadeli yatırım niyetli olmadıklarından dolayı, panik dönemlerinde ülkeyi veya bölgeyi ani şekilde terk ederek, likidite sıkıntısı sonucu yaşanacak bankacılık krizlerinin şiddetini artırır. Bu nedenle, yaşanan kriz öncesi bölge ülkelerinin kısa vadeli borç oranlarındaki artış önemli bir tehlike işaretidir.

Asya ülkelerine ait uluslararası rezerv miktarları Tablo 29' da görülmektedir.

Tablo 29: Asya Ülkelerine Ait Uluslararası Rezervler (Milyar Dolar) (1990-2000)

Yıl	Endonezya	G.Kore	Malezya	Filipinler	Tayland
1990	7,5	14,8	9,8	0,9	13,3
1991	9,3	13,7	10,9	3,3	17,5
1992	10,5	17,1	17,2	4,4	20,4
1993	11,2	20,2	27,2	4,7	24,5
1994	12,1	25,6	25,4	6	29,3
1995	13,7	32,7	23,8	6,4	36
1996	18,3	34	27	10	37,7
1997	-1,7	-13,5	-6,1	-2,8	-11,5
1998	6,3	32,3	4,7	2	2,7
1999	3,8	21,7	4,9	4	5,4
2000	2	22,2	-1,1	-0,1	-1,9

Kaynak: Chang, Roberto ve A. Velasco, "The Asian Liquidity Crisis", Federal Reserve Bank of Atlanta, Working Paper, No: 98-11, Temmuz 1998, s. 54.
www-econ.stanford.edu/faculty/workp/swp04011.pdf (14/03/2006).

Önemli bir gösterge olan M2 / Döviz Rezervleri oranı ise Tablo 30' da verilmiştir.

Tablo 30: Asya Krizi Öncesi Bölge Ülkelerinde M2 / Uluslararası Rezervler Oranı (%)

Ülkeler	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Güney Kore	6,5	8,3	7,2	6,9	6,5	6,1	6,5	10,5
Endonezya	6,2	5,5	5,6	6,1	6,6	7,1	6,5	7,4
Malezya	2,9	3	2,6	2,1	2,5	3,3	3,7	5
Filipinler	16,3	4,8	4,4	4,9	4,9	5,9	4,5	7
Tayland	4,5	4,1	4,1	4,1	3,8	3,7	3,9	5,3

Kaynak: Corsetti, Giancarlo, P. Pesenti ve N. Roubini, “What Caused The Asian Currency and Financial Crisis”, NBER Working Paper Series, No: 6833, Aralık 1998, s. 48.

Erken uyarı modellerinde, kriz öncesi dönemde uluslararası rezervlerin M2' ye oranının % 10' a ulaşmasının bir kriz sinyali olduğu genel kabul görür. Tablo 30 incelendiğinde, kriz dönemi öncesi bu oranın bölge ülkelerinde genel olarak kritik değere ulaşmadığı görülür. Dolayısıyla, 1997 Asya Krizi öncesi M2 / Uluslararası Rezervler oranından herhangi bir sinyal alınmadığı söylenebilir.

Bir diğer önemli kriz göstergesi olan dış ticaret hadlerinin % 10 oranında düşmesi sonucu kritik değerin yakalanması, kriz öncesi dönemde bölge ülkeleri için tehlike arz etmemektedir. Kriz öncesi dönem incelendiğinde 1995 yılında bölge ülkelerinin ticaret hadleri ortalamasının % -3,36 olduğu görülür. 1996 yılında %-1,84 olarak gerçekleşen bu oran krizin yaşandığı 1997 yılında % 5,93 olmuştur (Corsetti, Pesenti ve Roubini, 1998: 39). Sürekli yükseliş halinde olan bu oran, erken uyarı modellerine göre herhangi bir sinyal göndermemektedir.

Bir ekonomide kısa vadeli dış borçların döviz rezervlerine oranındaki artış, erken uyarı modellerinin genelinde kabul edilen bir kırılganlık ve kriz göstergesidir. Tablo 31' de, kriz öncesinde bölge ülkelerindeki kısa vadeli borçların uluslararası rezervlere oranları verilmiştir. Rezervler içerisindeki kısa vadeli borçların yüksekliği

dikkat çekicidir. Genelde görülen yüksek oranlar, kriz dönemindeki sermaye kaçıışı sırasında bankacılık sektörünün kırılganlığını arttıran bir özellik gösterir.

Tablo 31: Asya Krizi Öncesi Bölge Ülkelerinde Kısa Vadeli Borçlar / Rezervler Oranı (%) (1990-1996)

Ülkeler	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Güney Kore	72	82	70	60	54	171	203
Endonezya	149	155	173	160	160	189	177
Malezya	20	19	21	26	24	31	41
Filipinler	479	152	119	108	95	83	79
Singapur	3	3	2	2	2	2	3
Tayland	63	71	72	92	99	114	100
Hong Kong	24	22	18	17	16	14	22
Çin	31	25	67	68	33	29	24
Tayvan	22	20	21	24	22	22	21

Kaynak: Corsetti, Giancarlo, P. Pesenti ve N. Roubini, "What Caused The Asian Currency and Financial Crisis", NBER Working Paper Series, No: 6833, Aralık 1998, s. 45.

Asya Krizi, özellik olarak finansal serbestleşmeler sonrası meydana gelmiş diğer krizlerden farklıdır. Asya Krizine dair sinyallerin alınamaması tartışmalara yol açmıştır. Ancak, bu kriz, düşünüldüğü gibi hiçbir sinyal göndermeden ortaya çıkmamıştır. Kaminsky (1998) Modeli, Asya Krizine uygulandığında, krizin başladığı Tayland' da 1995 yılında % 5 olan kriz olasılığının, 1996 yılında % 40 oranına yaklaştığı belirlenmiştir (Kaminsky, 1998: 23). Kriz öncesi dönem incelendiğinde, bölge ülkelerinin yüksek cari açıklarla çalıştıkları görülür. Fakat bu durum, uluslararası finans çevrelerince pek dikkate alınmamıştır. Hatta yatırımlar sonucunda büyüme oranlarının artması ile birlikte cari açıkların sürdürülebilir nitelikte olduğu düşünülmüştür. Yüksek büyüme oranlarının yakalanması sonucu yoğun sermaye girişinin neden olduğu kırılganlık ve batık krediler / toplam krediler göstergesinin gönderdiği kriz sinyalleri göz ardı edilmiştir.

1997 yılında yaşanan krizden birkaç ay öncesine kadar, Asya ülkelerinin yakaladıkları başarılı performans, gelişmekte olan ülkelere örnek olarak gösterilmiştir. Ancak Asya Krizi, ekonomik performansları yüksek olan ülkelerin de spekülâtif saldırılara karşı kırılğan olabileceğini ve kriz ortamına sürüklenebileceğini göstermiştir. Yüksek büyüme oranları yakalayan Asya ülkelerinin, öngörülemeyen ve bu derece ciddi bir krizle bir anda karşı karşıya kalması dikkat çekicidir. Fakat krizin ortaya çıkmasında panik ortamı, sürü psikolojisi ve domino etkisinin payı büyüktür. Nitekim, yaşanan bu kriz ile finansal liberalizm neticesinde krizlerin yayılma etkisinin önemi anlaşılmış ve hiçbir piyasanın birbirinden ayrı algılanmaması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

4.5. 1998 Rusya Krizi

Rusya’ da piyasaların liberalleşmesindeki ilk gelişme 1992 yılında faizlerin serbest bırakılması olmuştur. Bu dönemde, bankacılık sektörü özel sektöre açılmıştır. Serbestleşmeyle birlikte çok sayıda yabancı ve özel sermayeli banka kurulmuş; bu durum, zaten denetimin eksik olduğu Rusya bankacılık sektörünü iyice uçuruma sürüklemiş ve kriz ortamını hazırlamıştır. Rusya’ da bu gelişmeler yaşanırken, Asya’ da 1997’ de patlak veren kriz, sağlıksız liberalleşmiş piyasaların kriz dönemlerinde önemli bir olumsuzluğu olan domino etkisiyle, Rusya’ da yaşanan krizin şiddetini artırmıştır. Asya Krizi sonrası bölge ülkelerinden kaçan sermayenin Rusya’ ya yönelmesi beklentisinin boş çıkması üzerine yerli para Ruble spekülâtif ataklara maruz kalmıştır. Bu ataklar sonucu, ülkede mevcut bulunan yabancı sermayenin de ülke dışına çıkmasıyla Ruble aşırı değer kaybetmiş ve Rusya, ödeme ve likidite problemleriyle karşı karşıya kalmıştır. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde Rusya, borçların geri ödemesi ile ilgili moratoryum ilan etmiştir. Bunun sonucunda bankacılık sistemi tıkanmıştır. Rusya’ da kriz dönemine ait büyüme ve enflasyon oranları incelendiğinde ise, tıkanan Rusya bankacılık sektörünün, uzun yıllardan beri zaten kırılğan bir piyasa içerisinde faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 32: Rusya' ya Ait Büyüme ve Enflasyon Oranları (%) (1994-2003)

Yıllar	Büyüme	Enflasyon
1994	-12,6	224
1995	-4	131
1996	-6	21,8
1997	-3,5	11
1998	0,8	84,4
1999	5,4	36,5
2000	10,5	20,8
2001	5,1	21,5
2002	4,7	15,8
2003	7,3	13,7

Kaynak: Pinto, Brian, E. Gurvich ve S. Ulatov, “Lessons From The Russian Crisis of 1998 and Recovery”, A Practitioner’ s Guide, Şubat 2004, s. 6.

www.cbr.ru (Central Bank of Russia) (17/03/2006),

www.dfat.gov.au (17/03/2006),

www.economist.com/countries/Russia (17/03/2006).

1998’ de yaşanan Rusya Krizi pek de beklenmeyen bir kriz değildir. Bu krizin ortaya çıkmasında yüksek enflasyonun ve çok kötü bir büyüme performansının rolü büyüktür. Rusya’ nın borç yükünün ve buna bağlı olarak, zaten zayıf olan bankacılık sektörünün kırılganlığının artması, bir kriz dalgasının yaklaştığı sinyallerini göndermeye başlamıştır. Rusya’ nın borç yükünün büyümesinde, mirasçısı olduğu SSCB’ den kalan dış borçları da kendi ekonomik bünyesinde barındırması önemli bir paya sahiptir. Üstüne üstlük bu borçların büyük bir kısmının kısa vadeli borç özelliği taşıması, krizin kapıda olduğunu göstermektedir.

4.6. 2001 Arjantin Krizi

Arjantin, 1977’ de finansal serbestleşme politikasını benimsemiştir. Bu serbestleşmeden sonra, 2001 Krizine kadar, Mart 1980’ de, Mayıs 1985’ de ve Aralık 1994’ de olmak üzere üç bankacılık krizi yaşanmıştır.

Arjantin’ de yeniden yapılanma sürecini başlatan Konvertibilite Programı Nisan 1991’ de uygulamaya konulmuştur. İlk yıllarda olumlu gelişmeler neticesinde sağlıklı büyüme oranları yakalanmasına rağmen daha sonraları aynı gelişmeyi gösteremeyen Konvertibilite Programı, krizin olduğu 2001 yılına kadar olan sürede uygulanmıştır. Arjantin ekonomisinde kronikleşen enflasyon sorununu gidermek amacıyla uygulanan bu program, kötü ekonomik politikalar sonucunda zamanla işlevini kaybetmeye başlamış ve neticede Arjantin’ in mevcut bütçe açığı büyümüştür. Kriz öncesi dönemde (2000 yılında) bütçe açığı -6.818 Milyon Peso olarak gerçekleşmiştir (İnan, 2002: 58).

Programın uygulandığı 1991 yılından itibaren 2001 Krizine kadar sürekli açık veren Arjantin bütçesi, bu açığı kısa vadeli yabancı sermaye ile kapatmaya çalışmıştır. İzlenen bu politika, 2001 Krizinin oluşmasında uzun vadede etkili olmuştur. Uygulanan program sayesinde Peso’ nun değerlenmesi sonucu sağlıklı büyüme oranları yakalanmıştır. Arjantin’ de kaydedilen büyüme ve enflasyon oranları Tablo 33’ de verilmiştir.

Tablo 33: Arjantin’ e Ait Büyüme ve Enflasyon Oranları (%) (1995-2005)

Yıllar	Büyüme	Enflasyon
1995	-2,8	3,4
1996	5,5	0,2
1997	8,1	0,8
1998	3,9	0,9
1999	-3,4	-1,2
2000	-0,5	-0,7
2001	-4,7	4
2002	-10,9	25,9
2003	8,8	13,4
2004	9	6,1
2005	9,2	10,2

Kaynak: İnan, E. Alpan (2002), “Arjantin Krizinin Sebepleri ve Gelişimi”, Bankacılık Dergisi, sayı: 42, s. 58.

www.bcra.gov.ar (Central Bank of Argentina) (20/03/2006).

Toprak, Metin, a.g.m., s. 885-887.

Konvertibilite Programının uygulanmasıyla amaçlanan düşük enflasyon oranları yakalansa da, bütçe açıklarının kapatılamaması, iç ve dış borç yükünü arttırmıştır. Hükümet, kamu açıklarını, kredilerle ve dış borçlarla finanse etme yolunu seçmiştir. Kriz öncesi dönemde (2000 yılı) Dış Borç / GSYİH oranı % 52,6 olarak gerçekleşmiştir (Toprak, 2001: 885-887). Uygulanan programın başarısızlığı sonucunda Arjantin, 24 Aralık 2001’ de moratoryum ilan etmiştir.

Krizlere dair önemli bir göstere olan Cari İşlemler Açığı / GSMH oranının % 4 olarak gerçekleşmesi, erken uyarı modellerinde kritik değer olarak kabul edilmektedir. Kriz öncesinde Arjantin’ de gerçekleşen oranlar incelendiğinde, bu göstergeden sinyal alındığı söylenebilir.

Tablo 34: 2001 Krizi Öncesi ve Sonrası Dönemde Arjantin’ de Cari İşlemler Açığı (GSMH’ nın Yüzdesi Olarak) (1995-2005)

Yıl	Cari İşlemler Açığı
1995	-1,5
1996	-1,9
1997	-3,8
1998	-4,8
1999	-4,3
2000	-3,6
2001	-4
2002	8,1
2003	6
2004	2,2
2005	4,5

Kaynak: www.bcra.gov.ar (Central Bank of Argentina) (20/03/2006),
www.imf.org (20/03/2006),
www.trading-safely.com (20/03/2006),
www.federalreserve.gov (20/03/2006).

Krizlere dair bir diğer önemli göstere toplam krediler içerisindeki batık kredi oranıdır. Erken uyarı modellerinde bu oranın % 2-3 seviyesini geçmesi bir kriz sinyali olarak değerlendirilmektedir. Arjantin’ de 1990 yılında bu oran % 16’ dır.

2001 Krizi öncesi dönem incelendiğinde ise bu oranın yine çok yüksek olduğu dikkat çeker.

Tablo 35: 2001 Arjantin Krizi Öncesi Dönemde Batık Krediler / Toplam Krediler Oranı (%) (1997-2001)

Yıl	Batık Krediler / Toplam Krediler
1997	8,2
1998	6
1999	7,1
2000	10,2
2001	9,9

Kaynak: Central Bank of Argentina, Report on Banks, Mart 2004, s. 13.

De La Torre, Augusto, E. Yeyati ve S.L. Schmukler, “Argentina’ s Financial Crisis: Floating Money, Sinking Banking”, World Bank, Haziran, 2002, s. 29.

Kötü büyüme performansının yanında, yüksek cari açıklar sonucu zayıf bir yapıya sahip olan Arjantin bankacılık sektörü, aynı zamanda kötü kredilendirme sorunu ile de karşı karşıyadır. Bu yapı, 2001 Krizini kaçınılmaz kılmıştır. Bununla birlikte, Pesoyu Dolara bağlayan Konvertibilite Planı’ nın 2001 yılı sonunda çökmesi, yaşanan bankacılık krizlerinin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır.

1991-2001 döneminde uygulanan program, uygulamanın ilk yıllarında, Arjantin bankacılık sektörünün mali yapısını güçlendirmiştir. Nisan 1991’ de çıkartılan Konvertibilite Kanunu ile bankacılık sektörüne yönelik olarak 1992’ de Merkez Bankası bağımsız bir yapıya sahip olmuş, tasarruf mevduatı sigortası kaldırılmış ve BASEL sermaye yeterliliği uygulaması yürürlüğe girmiştir. 1994’ de bankaların kredi karşılık oranları yükseltilmiştir. 1995’ de ise Tekila Krizinin etkisinden korunmak için tasarruf mevduatı sigortası yeniden uygulanmaya başlanmıştır. Programın uygulanmasıyla Arjantin’ e yabancı sermaye girişi artmış, bunun neticesinde bankacılık sektörü büyümüştür. Bu büyümeye rağmen, kontrol edilemeyen eyalet bütçelerinin açıklarını finanse eden bankaların riskleri artmıştır.

Krizin habercisi olan bu olumsuz gelişme ekonomik yapıyı sarsmış, belirsizliği körüklemiştir.

Arjantin’ de 1996 yılı sonunda 50 milyar dolar olan toplam banka mevduatları, 1998 yılında 60 milyar dolara ve 2000 yılında 76 milyar dolara yükselmiştir. Aralık 2000’ de 80 milyar dolar sınırına ulaşan toplam banka mevduatları, Haziran 2001’ de 76 milyar dolara ve krizin patlak verdiği Kasım ayı öncesi Ağustos 2001’ de 66 milyar dolara inerek bir düşüş eğilimine girmiştir. Kasım 2001 döneminde ise bankalardan mevduat kaçışları hızlanmış ve neredeyse günde 1 milyar dolara ulaşmıştır. Döviz rezervlerinin de 15 milyar dolar gibi çok düşük bir seviyeye düşmesiyle krizin eşiğine gelinmiştir. Bunun üzerine hükümet, bankaları kapatmak zorunda kalmış ve mevduat çekimi haftada 250 dolarla sınırlı tutulmuştur. Bu durum, üç ayı geçmeyecek geçici bir önlem olarak tanımlanmasına rağmen, Arjantin halkı durumun farkına varmış ve yüksek oranlı mevduat kaçışları devam etmiştir. Sonuçta Konvertibilite Planı sona erdirilmiş ve banka iflasları yaşanmıştır (Mussa, 2003: 93-94).

Krizin yayılma etkisi üzerindeki genel kanı ise, 1997 Asya Krizi kadar etkili olmadığıdır. Arjantin Krizi’ nden en fazla etkilenen ülkelerin başında, bu ülkeyle yoğun ticari ilişki içerisinde bulunan Brezilya ve İspanya gelir. Etkilenen diğer ülkeler, Arjantin’ de yatırımları bulunan Şili, Polonya ve Güney Afrika olmuştur.

On yıllık bir süreçte uygulanan Konvertibilite Programının başarısızlıkla sonuçlanmasında hiç kuşkusuz, Arjantin’ de uygulanan eyalet sistemi (Arjantin’ de 23 eyalet bulunmaktadır) ve bu eyaletlere tanınan geniş mali özerkliğin etkisi büyük olmuştur. Federal bir yapıya sahip olan Arjantin’ de, bu federal yapıdan dolayı, merkezi bütçenin kontrol edilmesi, eyaletlerin bütçelerinin de kontrol edildiği anlamına gelmekteydi. Bu durumun, Arjantin’ de mali disiplinin sağlanmasını engelleyen en önemli unsur olduğu söylenebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ERKEN UYARI SİSTEMLERİNE GÖRE FİNANSAL LİBERALİZM SONRASI TÜRKİYE’ DE YAŞANAN BANKACILIK KRİZLERİNİN İNCELENMESİ VE KRİZ DÖNEMLERİNDE BANKA PERSONELİNİN EĞİTİMİ

24 Ocak 1980 kararları sonrası finansal serbestleşmeyle birlikte bankacılık sektörü de rakamsal olarak büyüme göstermiş, 1980’ de 43 olan banka sayısı, 1990’ da 66’ ya, 1999’ da 81’ e yükselmiştir. 1980 yılında 20,8 milyar dolar olan bankacılık sektörü aktif büyüklüğü (GSMH’ nın %28,6’ sı), 1990 yılında 58,2 (GSMH’ nın %38,2’ si), 2000 yılında 155 milyar dolara (GSMH’ nın %76,9’ u) yükselmiştir. 1980 yılında 4,3 milyar dolar olan toplam tasarruf mevduatları, 2000 yılında 64,4 milyar dolara yükselmiştir (BDDK, 2001: 2).

1. Türkiye’ de Yaşanan Bankacılık Krizleri

Finansal serbestleşme sonrası ülkemizde meydana gelen bankacılık krizlerinin tüm finansal sektörü etkilediği bilinmektedir. Yakın geçmişimizde yaşadığımız 1982, 1994, 2000 ve 2001 bankacılık krizleri, finansal sistemimizin tamamında hasar oluşturan krizlerdir.

1.1. 1982 “Bankerler” Krizi

Türkiye’ de 1980’ de başlayan finansal liberalizasyon süreciyle birlikte Temmuz 1980’ de faiz oranları serbest bırakılmış, bankacılık sektörümüzde yabancı bankaların kurulmasına izin verilmiş ve Türk bankacılık sektörü dışa açılmıştır.

Finansal serbestleşmeye geçiş, bankalar için yeni riskleri beraberinde getirmiştir. Faiz oranlarının serbest bırakılması sonucu mevduat ve kredi faiz oranlarının aşırı derecede yükselmesi ile kötü kredilendirme sorunu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte 1980’ de 15,7 milyar dolar olan dış borç miktarının, 1982’ de 17,8 milyar dolara yükselmesi ve dış borçların GSMH’ ya oranının da %27’ den %33’ e yükselmesi ile bir kriz ortamı oluşmuştur.

Tablo 36: Türkiye’ ye Ait Dış Borçlar ve Vade Yapıları (1980-2000)

Yıllar	Dış Borç (milyar dolar)	Kısa Vadeli (%)	Uzun Vadeli (%)	Dış Borç / GSMH (%)
1980	15,7	16	84	27
1982	17,8	10	90	33
1984	20,8	15	85	34
1986	32,2	20	80	42
1988	40,7	16	84	45
1990	49,1	19	81	32
1992	55,6	23	77	35
1994	65,6	17	83	50
1996	79,6	22	78	45
1998	96,9	22	78	47
2000	114,3	23	77	57

Kaynak: www.hazine.gov.tr/stat/dısborcistatistikleri.htm, (31.08.2005).

Riskleri önlemek amacıyla büyük bankaların aralarında yaptıkları anlaşmalar neticesinde faizlerin üst sınırı % 50 seviyesinde sabitlenmiştir. Bu durum piyasalarda, bankalardan daha fazla faiz veren bankerlerin türemesine neden olmuştur. Yüksek oranlı faiz veren bankerlerle rekabet edemeyen bankalar ise, çeşitli aracı kuruluşlar kurarak yüksek faiz vermeye, yani bir bakıma bankerlik yapmaya başlamışlardır. Bu faiz farklılıkları sonucu mevduatların yönü bankacılık sisteminden bankerlere doğru olmuştur. Sürdürülebilirliği sürekli nakit girişine bağlı olan ve bu nedenle çökme ihtimali yüksek olan bankerlik sistemine yönelik yeterli denetleme ve düzenlemenin yapılmamasının da etkisiyle sistem tıkanmış ve 1982 yılında 250 civarında banker batmış ve yüksek faizi tercih ederek mevduatlarını bu bankerlere yatıran tasarruf sahipleri büyük zararlara uğramışlardır.

1982 Krizi sonrası, Ocak 1983 tarihinden itibaren faiz oranlarının serbest olarak belirlenmesi yasaklanmış ve bu oranlar 1987 yılına kadar Merkez Bankası tarafından belirlenmiştir. 1987’ de tekrar serbest bırakılan mevduat ve kredi faiz oranlarının, 1989 yılında yeniden aşırı oranlarda yükselmesi ile, bu faiz oranlarına Merkez Bankası tarafından bir üst sınır belirlenmiştir (Akgüç, 1992: 74).

1.2. 1994 Krizi

Ülkemizde, 1984 yılında döviz cinsinden hesap açma izninin verilmesi ile bankaların açık pozisyon alma eğilimlerinin yükselmesi ve kriz öncesi dönemde dış borç miktarının artması bankacılık sektörünü kırılgan bir yapıya taşımıştır. Yüksek enflasyon sorunu ise, kriz öncesi dönemde dikkat çekicidir.

Tablo 37: Türkiye’ ye Ait Büyüme ve Enflasyon Oranları (%) (1990-2004)

Yıllar	Büyüme	Enflasyon
1990	2	60,4
1991	1	71,1
1992	5,5	66,9
1993	7	71,1
1994	-6,1	120,3
1995	8	76
1996	7,1	79,8
1997	8,3	99,1
1998	3,8	84,6
1999	-6,1	64,9
2000	6,1	53,3
2001	-9,5	68,5
2002	7,8	29,7
2003	5,9	18,4
2004	9,9	9,3

Kaynak: Çarıkçı, Emin (2001), “2000-2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin Sebepleri ve Sonuçları”, Yeni Türkiye dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı I, Yıl: 7, sayı: 41, s. 475-490.
www.tcmb.gov.tr (21/03/2006).

Bankacılık sektörünün zayıf olması, Türkiye 1994 Krizinin yaşanmasında önemli bir paya sahiptir. Bununla birlikte zayıf mali göstergelerin ve aşırı değerlenmiş TL' nin krize neden olan diğer önemli faktörler olduğu söylenebilir. Kamu açığının yüksek olması ve para basılmaya çalışılarak kriz ortamından kurtulmaya yönelik hatalı ekonomi yönetimi, bu krize yönelik diğer olumsuzluklardır. Bununla birlikte, Standard&Poor' s ve Moody' s gibi uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının da gelişmelere bağlı olarak Türkiye' nin kredi notunu düşürmesi, 1994 yaşanan bankacılık krizini kaçınılmaz kılmıştır.

5 Nisan 1994 tarihinde “Ekonomik Önlemler Uygulama Planı” olarak uygulamaya konulan ve enflasyonu düşürmeyi, TL' yi istikrara kavuşturmayı, kamu açıklarını azaltmayı amaçlayan istikrar paketinin başarısız olması, aşırı dış borç ile çalışmaktan kaynaklanan zayıflık ile birleşince, 1994 yılında yaşanan krizden en fazla, özellikle döviz açısından açık pozisyonda olan bankalar etkilenmiştir. Bu olumsuz durumun biraz olsun önlenmesi için 5 Mayıs 1995' de mevduat sigorta oranı %100' e yükseltilmiştir. Uygulanan sınırsız devlet garantisi, 1994' de yaşanan kriz sonrası bir bakıma yolsuzluğun özel bankalara da sıçramasına ortam hazırlamıştır. Kriz sürecini kısaltmak ve güven bunalımını gidermek amacıyla uygulanan fakat kriz dönemi sonrası kademeli olarak azaltılması gereken bu uygulama, kriz sonrası azaltılmamıştır. Bu durum, kurulan özel bankaların yüksek faiz taahhütleri sonucu topladıkları mevduatların, yine bu banka sahiplerince banka dışına kaçırılmasına ortam hazırlamıştır. İçi boşaltılan bankaların TMSF bünyesine aktarılması ve mağdur duruma düşen mevduat sahiplerinin alacaklarının Hazine tarafından karşılanması, bankacılık sektörünün yapısına önemli derecede hasar vermiştir. Bununla birlikte, kriz sonrası dönemde kronik ve yüksek enflasyon sorununun çözülememesi ve sektöre olan güvenin zayıflığı, yabancı sermayenin ciddi yatırımlara değil, kısa vadeli gelire yönelmelerine yol açarak, Türk bankacılık sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. Krizin yol açtığı mali kayıplar ise GSMH' nin %20' sine ulaşmıştır.

1.3. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri

Bankacılık sektörümüzde 1980' lerde olduğu gibi, 1990' lı yıllarda da mevcut bulunan likidite, faiz ve kur riskleriyle birlikte izlenen kırılgan seyir, 1990' ların sonunda kamu açıklarını kapatmak amaçlı politikalar neticesinde, politikanın da sektöre karışmasıyla bankaların yönetim takdirini zor durumda bırakmıştır. Bu ortam, sektörde bulunan risklerin izlenmesini ve tehlikelerin algılanmasını engellemiştir. Yapısal aksaklıklar sonucu ülkemizde meydana gelen Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri, bankacılık sektöründe başlayan ve tüm finansal sistemi etkisi altına alarak, yüksek ekonomik ve sosyal maliyetleri de beraberinde getiren krizlerdir.

Ülkemizde 2000 yılı başında, enflasyon problemini çözmeyi amaçlayan IMF destekli ekonomik program uygulanmaya başlanmıştır. Ancak, bu program ihracatın düşmesi ve ithalatın yükselmesiyle cari açığın artmasını engelleyememiştir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri öncesi (2000 yılı) cari açık -10,9 Katrilyon TL' ye ulaşarak GSYİH' mızın % 4,9' una ulaşmıştır. Bu oranın % 4 seviyesini geçmesi, literatürde önemli bir kriz göstergesi olarak kabul edilmektedir. Erken uyarı modellerini destekleyen ve cari açıkların sürdürülebilirliğini belirlemeyi amaçlayan GS-SCAD modelinde, Türkiye için kritik değer % 2,1 olarak tespit edilmiştir. Modelde, gerçekleşen oranın, belirlenen kritik değeri aşması durumunda ülkenin krize açık hale geldiği kabul edilmektedir. Yaşanan krizler öncesi Türkiye' de bu oranın % 4,9 olarak gerçekleşmesi, GS-SCAD modeline göre ülkemizin krizlere açık hale geldiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, döviz cinsinden varlıkların hızlı bir şekilde erimesi de yabancı yatırımcılarda panik havası oluşturmuş ve ani bir sermaye kaçışına yol açmıştır. Bu durum, 2000 ve 2001 Krizlerinin zeminini hazırlamıştır.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri öncesi dönemde bankacılık sektörünün aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı önemli sinyaller vermektedir. Tablo 38' de

bankacılık sektörümüzün, yaşanan krizler öncesi üç yıllık dönemde karlılık performansları verilmiş ve bu oranların genellikle düşüş eğiliminde olduğu görülmüştür.

Tablo 38: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Öncesi Türk Bankacılık Sektörünün Karlılık Performansı (%)

Banka Türleri	Ortalama Aktif Karlılığı			Ortalama Özkaynak Karlılığı		
	1998	1999	2000	1998	1999	2000
Kamu Sermayeli Ticaret B.	2,1	-0,8	-3,2	36,4	-20,8	-90,8
Özel Sermayeli Ticaret B.	0,7	1,2	-0,5	16,2	38,1	-18,6
TMSF Bünyesindeki B.	-72,7	-88,9	-47,6	-234,8	-166,4	-123,7
Yabancı Ser.Ticaret B.	6	6,8	0,7	90,2	101,3	10,1
Kalkınma ve Yatırım B.	5,8	6	4,8	47,5	46,8	29

Kaynak: Toprak, Metin (2001), “Türkiye’ nin Ekonomi Politikası ve Mali Krizler”, Yeni Türkiye dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı II, Yıl:7, sayı: 42, s. 1423-1479.

Yabancı para cinsinden pasif kıymetlerin, aktif kıymetlerden büyük olması açık pozisyon olarak tanımlanabilir. Türkiye’ de 1984 yılında döviz cinsinden hesap açma izni verilmesiyle bankaların açık pozisyon alma eğilimleri görülmüştür. 1990’ lı yılların başlarında görülen düşük kur, yüksek faiz uygulamasının sonucunda bankalar yabancı para cinsinden kaynaklarını TL cinsinden krediye dönüştürerek kar elde etmeyi hedeflemişlerdir. Böylece, patlak veren 1994 Krizi öncesinde aldıkları açık pozisyonları kapatamayan bankalar büyük zarara uğramışlardır. Bu durum 2000 ve 2001 Krizlerinde de görülür. Açık pozisyon alan bankaların, kriz öncesi dönemde yüksek faizle borçlanmaları, bankaların büyük zararlara uğramasına neden olmuştur. 1999 yılında 13,3 milyar Dolar olan açık pozisyon tutarı, 2000 yılında 20 milyar Dolara ulaşmıştır (Eren, 2001: 662-675). Bu durum, sektörün kriz öncesi dönemde ne kadar kırılgan bir özellikte olduğunu göstermektedir. Türk bankacılık sektöründe Eylül 2000 dönemi itibariyle 20 milyar doların üzerinde gerçekleşen açık pozisyon oranı, olması gerekenin yaklaşık 10 katını bulmuştur. Kasım 2000 Krizinin hemen

öncesinde meydana gelen bir başka olumsuz gelişme, Bayındırbank' ın Romanya' daki uzantısı BTR (Banco Turco Romana) batma noktasına gelmesidir. BTR' den Romanya dışına çantalarla para çıkarmak isteyen bir kişinin yakalanması ile başlayan panik sonucu bu bankadan hızlı bir mevduat kaçıışı başlamıştır. Bayındırbank, BTR' yi kurtaracak kaynağa sahip değildir ve kaynak, bir kamu bankası olan Vakıfbank tarafından sağlanmıştır. Bu olay Türkiye' de çok önemsenmemiştir ama bazı iktisatçılara göre, Türk bankacılık sisteminde 2000 yılında yaşanan krizin ilk sinyali bu olay olmuştur (Uygur, 2001: 16).

1999 yılı sonu itibariyle % 5,9 olarak gerçekleşen Cari Açık / Döviz Rezervi oranı, yaşanan krizler öncesi % 46,7' ye çıkmıştır. Bu orandaki aşırı artışlar, bankacılık sektörü açısından bir belirsizlik ve kırılganlık göstergesi olduğundan, yabancı sermayenin tedirgin olmasına yol açmıştır (Uygur, 2001: 21).

1999 yılında 13,2 milyar Dolar olan kısa vadeli borç stoku, Kasım 2000 Krizi öncesi dönemde (2000 yılı) 16,9 milyar Dolara yükselmiştir (Eren, 2001: 662-675). Bu durum, hassas bir yapıya sahip olan Türk bankacılık sektörünün kırılganlığını artırmıştır. Yine kriz öncesi dönemde Kısa Vadeli Dış Borç / Döviz Rezervi oranında artış olduğu bilinmektedir. Mevcut kısa vadeli borçların ne kadarının geri ödemesinin yapılabileceğini gösteren bu orandaki aşırı artış, kırılganlık ve kriz göstergesi olarak kabul görmektedir. 1999 yılında % 1,01 olan bu oran, kriz öncesi dönemde (2000 yılı) % 1,47' ye yükselmiştir (Uygur, 2001: 21).

Kasım 2000 Krizi sonucu faiz oranlarının önemli ölçüde yükselmesi (gecelik faizler %1700), özellikle aşırı borçlanma ihtiyacında olan kamu bankalarıyla TMSF bünyesindeki bankaların mali yapılarını daha da kötü duruma getirmiştir (Erdoğan, 2001: 640-655). Bu kriz neticesinde ortaya çıkan mali kayıplar, GSMH' mızın yaklaşık %15' ine denk gelmektedir. Likidite krizine dönüşen bir bankacılık krizi olarak nitelendirilen bu krizin öncesinde kamu açıklarının yanı sıra Ziraat Bankası ve Halk Bankası' nın görev zararlarının 21 milyar Dolara çıkması ve kamu bankalarının

görev zararlarının GSYİH' ya oranının ise %11,4' e yükselmesi, yaşanan krizin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır (Çarıkçı, 2001: 475-490).

Kasım 2000 Krizi öncesi dönem ile, kriz dönemi karşılaştırıldığında, ülkemizde net sermaye çıkışları sonucu yaşanan şokun büyüklüğü açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Kriz öncesi dönemde (Ocak 2000-Ekim 2000) yabancı sermaye akımları 15,2 milyar Dolar, kriz döneminde ise (Kasım 2000-Haziran 2001) -10,4 milyar Dolar olup, aradaki fark (25,6 milyar Dolar), bu iki dönem arasındaki süreçte yabancı sermaye hareketleri sonucu karşılaşılan şokun büyüklüğünü gösterir.

Tablo 39: Kasım 2000 Krizi Öncesi ve Kriz Döneminde Yabancı Sermaye Hareketleri (Milyon Dolar)

	Kriz Öncesi Dönem (Ocak 2000-Ekim 2000)	Kriz Dönemi (Kasım 2000-Haziran 2001)
Yabancı Sermaye Akımı	15179	-10432
-Dolaysız yatırım	589	2406
-Portföy yatırımı	6789	-8457
-Uzun vadeli sermaye akımı	3201	-553
-Kısa vadeli sermaye akımı	4600	-3828

Kaynak:Boratav, Korkut (2001),“2000/2001 Krizinde Sermaye Hareketleri”, İşletme ve Finans dergisi, sayı: 186, s. 7-47.

Kasım 2000 Krizinin üzerinden kısa bir süre geçmesine rağmen, dönemin Başbakanı ve Cumhurbaşkanı arasında 19 Şubat 2001' de yaşanan tartışma yeni bir spekülasyon dalgasıyla ülkemizi yeni bir krize sürüklemiştir. 16 Şubat' ta 27.94 milyar Dolar olan Merkez Bankası döviz rezervi, 5.36 milyar Dolar kayıpla 23 Şubat' ta 22.58 milyar Dolara gerilemiştir. Döviz yapılına saldırganı engelleyemeyen Merkez Bankası, 21 Şubat 2001' de kuru dalgalanmaya bırakmıştır. 19 Şubat' ta 686.500 TL olan Dolar, 23 Şubat' ta 920.000 TL, 28 Şubat' ta 960.000 TL' ye yükselmiştir (Uygur, 2001: 23). Bu dönemde, 2000 Krizi öncesi 16,9 milyar Dolar olan kısa vadeli borç stoku ise 19,2 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir (Eren, 2001: 662-675).

Kasım ve Şubat Krizleri zayıf bankacılık sektörünün yanı sıra sıcak paraya olan aşırı güvenden kaynaklanmıştır. 2000 yılı sonu itibariyle yabancı sermayeli bankaların aktif büyüklüğünün Türk bankacılık sektörü içindeki payının %5 gibi düşük bir oranda kalması, ülkede sistematik riskin olduğunun göstergesidir (Çolak ve Yiğidim, 2001: 20). Denetimden uzak ve kötü yönetim anlayışı, bilançolarda vade uyumsuzluklarının artması ve kamu sermayeli bankaların, artan bütçe açıklarının kapatılmasında bir finansman aracı olarak görülmesi ise, yaşanan krizler öncesi dönemde bankacılık sektörünün temel zayıflıklarıdır.

Kasım 2000 Krizinin hemen ardından meydana gelen Şubat 2001 Krizi sonrası 2001 yılı büyüme oranı -9,5' e düşmüştür. Kasım Krizi sonrasında likidite ve faiz riski nedeniyle ciddi sorunlar yaşayan bankacılık sektörü, Şubat Krizi sonrasında kur riskinden kaynaklanan kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. 2000 yılı sonu itibariyle 201,9 milyar dolar olan GSMH, 2001 yılı sonunda 148 milyar dolara gerilemiştir. Şubat ayında yaşanan bankacılık krizinin yol açtığı mali kayıpların GSMH' ya oranı %20 olarak gerçekleşmiştir. Başka bir anlatımla, 2001 Krizini ile GSMH' mızın beşte biri kaybolmuştur.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri bankacılık sektöründe önemli kayıplara ve sektöre karşı güvensizliğe yol açmıştır. Yaşanılan bu krizlerin ortak yanları, her ikisinde de tasarruf mevduatlarına uygulanan devlet güvencesinin uzun süreli olması, borçlanmanın genelde bankalardan yapılması ve kamu bankalarının, siyasi gücün finansman aracı olarak görülmesi ve kullanılmasıdır. Bu politikalar Türkiye' yi kaçınılmaz krizlerle ve yüksek maliyetlerle karşı karşıya bırakmıştır.

Türkiye, 24 Ocak 1980 kararları ile ithal ikameci politikalarını terk ederek, serbest piyasa ekonomisine geçmiştir. 1980 yılının Temmuz ayında vadeli mevduat ve kredi faiz oranları serbest bırakılmıştır. 70 sayılı KHK ile bankacılık sektörüne giriş kolaylaştırılmıştır. 1984 yılında çıkarılan 1567 sayılı "Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu" na ilişkin 30 sayılı kararla, bankaların döviz cinsinden kredi verebilmelerine izin verilmiştir. 1985' de 3182 sayılı Bankalar Kanunu çıkarılmıştır.

3182 sayılı Bankalar Kanunu ile 70 sayılı KHK kanunlaştırılmıştır. Ağustos 1989’ da, aynı kanuna ilişkin yürürlüğe konulan 32 sayılı karar ile birlikte sermaye hareketleri serbestleştirilmiştir. 18 Haziran 1999’ da kabul edilen 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile bankaların risk izleme birimleri oluşturulması zorunlu tutulmuştur. Yine bu kanun ile bağımsız bir yapıda çalışacak olan “Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu” oluşturulmuştur. Ancak Aralık 1999’ da yapılan değişiklikle, kurulun üyelerinin iktidardaki siyasal partiler içerisinde belirlenmesi karara bağlanmıştır. Bu değişiklik, etkin bir denetim için bağımsız bir yapıda olması gereken kurumu, bağımsız olmayan bir yapıya sürüklemiştir. Özellikle 1980’ li yıllardan sonra hükümetler tarafından, kamu kesimi açıklarını finanse eden birimler olarak görülen bankaların ve bir bütün olarak bankacılık sektörünün düzenlenmesinin ve denetlenmesinin, yapısı itibari ile bağımsız olmayan ve hatta üyelerinin, bankaları, kamu açıklarını finanse eden birimler olarak gören bu anlayıştaki hükümetleri oluşturan siyasi partiler içerisinde belirlenmesi, Türkiye’ de yaşanan bankacılık krizlerde önemli bir yapısal rol oynamaktadır. Bu krizler sonrası devlet tarafından el konulan bazı bankaların Hazineye olan toplam maliyeti ise aşağıda sıralanmıştır.

<u>Banka Adı</u>	<u>Verdiği Zarar</u>
Bank Kapital	168 milyon \$
Bank Ekspres	350 milyon \$
Etibank	438 milyon \$
Sümerbank	450 milyon \$
Yurtbank	650 milyon \$
Interbank	1 milyar \$
Egebank	1,3 milyar \$
Esbank	<u>1,5 milyar \$</u>
Toplam: 5, 856 milyar \$	

İçi boşaltılan daha bir çok bankanın dışında bile, belirtilen bu bankaların maliyeti yaklaşık 6 milyar Dolardır. Türkiye’ nin 2001 yılı bütçe açığının 7,6 milyar

Dolar olduğu düşünöldüğünde, batık bankaların maliyetinin ne denli yüksek olduğu daha belirgin bir şekilde anlaşılmaktadır (Akarcalı, 2001: 348-367).

KRL Modeli (1998), ölkemizde yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerine uygulandığında, bu krizlerin mutlak suretle sinyal gönderdiği görülür. Modele göre, değışkenler 24 aylık bir süreç itibariyle değerlendirilir. Yaşanan krizler öncesi ele alabileceğimiz enflasyon ve cari açık / döviz rezervleri oranları KRL Modeline (1998) göre aşağıda incelenmiştir.

Krizler öncesi 24 aylık süreçte enflasyon oranları % 84,6 ve % 64, 9 olarak gerçekleşmiştir. Bu nedenle gözlem değerini, bu iki değerin toplamının ortalaması olarak alabiliriz. Modele göre;

Eşik Değeri (ED) = Gözlem Değeri (GD) . (x / 100)' dür.

Santil yöntemine göre, eşik aralığını oluşturacak yüzdeyi belirlemek için % 10 ile % 20 arasında herhangi bir değeri ele alınır. Örneğimizde, bu değeri 15 olarak ele aldığımızda eşik değerini,

$$\begin{aligned} ED &= (84,6 + 64,9) / 2 . (15 / 100) \\ &= 74,75 . 15 / 100 \\ &= 11,2 \text{ olarak tespit etmiş oluruz.} \end{aligned}$$

Üst Eşik değeri ise, $\ddot{U}E_x = YD + ED_x$ formülünden hareketle,

$$\ddot{U}E_{ENFLASYON} = 15 + 11,2 = 26,2$$

ve Alt Eşik değeri $AE_x = YD - ED_x$ formülünden hareketle,

$$AE_{ENFLASYON} = 15 - 11,2 = 3,8 \text{ olarak bulunur.}$$

Dolayısıyla, örneğimizdeki enflasyon değişkenimiz için eşik aralığı (EA);

$$EA_{ENFLASYON} = 3,8 \sim 26,2 \text{ olacaktır.}$$

$$GD_t > \ddot{U}E \text{ ise } Y\dot{I}KA_t = 1$$

ve

$$GD_t < AE \text{ ise } Y\dot{I}KA_t = 1$$

durumlarında belirlenen değişkenden sinyal alındığı veya;

$$GD_t \leq \ddot{U}E \text{ ve } GD_t \geq AE \text{ ise } Y\dot{I}KA_t = 0$$

durumunda sinyal alınmadığı bilinmektedir. Bununla birlikte,

$$74,75 > 26,2$$

olduğundan dolayı enflasyon değişkeni, yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri öncesi sinyal göndermektedir.

Krizler öncesi, önemli bir kriz göstergesi olan Cari Açık / Döviz Rezervleri oranı ise % 5,9 ve % 46,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu nedenle GD, bu iki değer in ortalaması olan 26,3 olacaktır. Buradan hareketle,

$$ED = (5,9 + 46,7) / 2 . (15 / 100) = 3,9$$

$$\ddot{U}E_{\text{CARI AÇIK/DÖVİZ REZ.}} = 15 + 3,9 = 18,9$$

$$AE_{\text{CARI AÇIK/DÖVİZ REZ.}} = 15 - 3,9 = 11,1 \text{ ve}$$

$$EA_{\text{CARI AÇIK/DÖVİZ REZ.}} = 11,1 \sim 18,9 \text{ olacaktır.}$$

$$26,3 > 18,9$$

olduğundan dolayı, Cari Açık / Döviz Rezervleri değişkeni, 2000 ve 2001 Krizleri öncesi sinyal göndermektedir.

Sonuç olarak, yüksek ve kronik enflasyon, yüksek cari açık ve sıcak paraya aşırı güven sorunlarının görüldüğü bankacılık sektörümüzde zaten kırılgan ve sığ bir yapı olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenledir ki, finansal liberalizm sonrası ülkemizde meydana gelen bankacılık krizlerinin hiçbir belirti vermeden gerçekleştiklerini söyleyemeyiz.

2. Kriz Dönemlerinde Banka Personelinin Eğitimi

Olağan dışı gelişmelerin yaşandığı kriz dönemleri, bilginin çok önemli ve değeri artan bir unsur olduğu dönemlerdir. Kriz dönemleri, spekülasyon atakları sonucu oluşan panik ortamı ile birlikte güven bunalımının yaşandığı sancılı zamanlardır. Özellikle finansal liberalizm sonrası dünya genelinde yaşanan bankacılık krizlerinde spekülasyon atakları önemli bir etkiye sahiptir. Bu ataklar sonucu oluşan panik ortamı, mevduat kaçışlarına neden olduğundan, sektörde yaşanan krizi körükleyici bir özellik gösterir.

Kriz dönemlerinde, krizin gidişatı ile ilgili bilgilerin finansal sektör ile doğru ve yeterli bir şekilde, zamanında paylaşılabilmesi, şeffaflığı ortadan kaldıracığından, meydana gelebilecek yeni spekülasyon ataklarına ortam hazırlar. Bu nedenle kriz zamanlarında belgeye, rakamlara ve verilere dayalı iletişim, spekülasyonlar sonucu oluşabilecek panikleri önlemede önemli bir unsurdur.

Kriz dönemlerinde bilginin kalitesi önemlidir. Bilginin doğru olması, tam olması gibi özelliklerin yanı sıra bilginin, ilgili olan bölüme ulaşabilme özelliği olan yerindelik (ilgililik) özelliğinin de mevcut olması bilginin kalitesini artırır. Bilginin hızla algılamaya dönüştüğü kriz dönemlerinde tüm finansal sistem bir bilgi karmaşası ve bilgi kirliliği içerisindedir. İhtiyaç duyulan ise doğru bilginin en kısa zamanda elde edilmesi gerekliliğidir. Bu sancılı dönemlerde doğru bilgiye ulaşmak, çözüme ulaşmak anlamına gelmez.

Karmaşık bir özelliğe sahip kriz dönemlerinde doğru bir bilginin yerini çok kısa bir zamanda başka doğru bilgi alabilir. Çünkü, kriz dönemlerinde doğru bilginin değişim hızı yüksektir. Bu nedenle, doğru bilgiye ulaşma zorluğunun meydana getirdiği zaman kıtlığı sorununun yaşandığı kriz dönemlerinde, esneklik esastır.

Kriz gibi olağanüstü durumlarda, çalışanlar, finans çevreleri, medya hatta personelin aileleri bile bilgiye ihtiyaç duyar. Bu bilgi, kriz ortamındaki işletmenin o ana kadarki tanınırlığı ve algılanması ile kriz sonrası tanınırlık ve algılama arasındaki ince bir çizgidir. Kriz dönemleri bir şekilde atlatılır. Bu süreçte yüksek miktarda mali kayıplar da gerçekleşebilir. Ancak, itibar ve güven unsurunda oluşabilecek kayıplar, bankalar için çok daha maliyetli olacaktır. İngiliz, kriz yönetimi uzmanlarından Michael Regester, kriz döneminde karşılaşılan zararın maddi yanının bir şekli ile telafi edilebileceğini ancak itibarla ilgili kısmın kesinlikle maddi taraftaki kayıptan daha ciddi boyutlarda olacağını belirtmektedir (Kadıbeşegil, 2001: 48-63).

Kriz ortamlarında, daha önceden teorik ve yapısal olarak oluşturulmuş bir kriz komitesinin önemli bir görevi, piyasadan aktarılan bilgiler neticesinde alınan kararları finansal sistem, personel ve kamuoyu ile paylaşmak olmalıdır. Bilgi aktarımı, kriz yönetiminin en önemli parçalarından birisidir ve krizden önce planlanması gereken bir husustur. Bu kapsamda, bilginin akışının nasıl kontrol ve koordine edileceği, kriz öncesi dönemde kriz komitesince tanımlanmalıdır. Nerelerden, nasıl, ne amaçla ve ne kadar bilgi toplanacağı ve bu bilgilerin yine nasıl, niçin ve kimler tarafından aktarılacağı net ve açık olarak ortaya konmalıdır (Tutar, 2004: 37). Bilgi ve iletişim süreçleri, kriz ortamlarında eksiksiz çalışmalıdır. Krizin olağanüstü bir durum olduğu gerçeğinden hareketle, süreçlerde oluşabilecek gereksiz bürokrasi, gecikme, öncelik belirleyememe gibi durumların kriz yönetimini olumsuz etkilemesi engellenmelidir (Kadıbeşegil, 2001: 86-87). Bununla birlikte kriz döneminde medya ile ilişkiler tek elden sürdürülmelidir.

Finansal liberalizasyon sonrası pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de çeşitli bankacılık krizleri yaşanmıştır. Bu kriz tecrübeleri sonucunda, şeffaflığın ve bankacılık sektöründe mevcut risklere dair kamuoyuna bilgi aktarımının önemi anlaşılmıştır. Bu bankacılık krizlerinin yayılmasında önemli bir role sahip olan teknolojik gelişmelerin olumsuz etkisi ile oluşan dezavantaj, kriz dönemlerinde bu gelişmelerin bilgi aktarımında sağladığı kolaylık ve hız faydalarından dolayı avantaja dönüştürülebileceği anlaşılmıştır.

Hükümetler tarafından, bankacılık krizlerinin tanımlanması zordur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde hükümetlerin, bankaların kullandıkları kötü kredi oranları ve zararları hakkında yeterli bilgiye sahip olmama olasılıkları ve tüm finansal yapı içerisinde, bankaların finansal durumlarını gösterir bilgilerin zamanında ve hızlı olarak aktarılamaması veya elde edilememesi, potansiyel bankacılık krizlerinin öngörülmesini engelleyen unsurlardır.

Yüksek kar amacıyla sermayelerinin, nakit ve anında nakde dönüştürülebilir değerlerin aktiflere oranı düşük olan bankalar hassas bir yapıya sahiptir. İşlevleri gereği hassas bir yapıda olan bankaların faaliyet gösterdiği sektörde meydana gelen krizler büyük ölçüde kötü kredi politikalarıyla bağlantılıdır. Bankaların işlevleri gereği görev sahalarında olan, sunulan kredi arzı neticesinde kredi talep edenler ile bağlantı kurma girişimlerinde bilgi elde etme ve elde edilen bilgilerin ilgili birimlere aktarılması önemli bir unsurdur. Bu, sistemdeki oynaklığı (volatility) belirlemede önemlidir. Bilgi elde etme ve elde edilen bu bilgiyi ilgili birimlere aktarma faaliyetlerinde meydana gelebilecek herhangi bir yanlışlık veya eksiklik, banka tarafından alınacak kararlarda bir yanılmaya yol açabilir. Bu yanılma sonucunda söz konusu banka ters seçim (adverse selection) ve ahlaki çöküntü (moral hazard) gibi olumsuzluklarla karşı karşıya kalabilir.

Bankacılık sektöründe organizasyon ve banka içi ve bankalar arası koordinasyon özellikle kriz dönemlerinde önem arz eder. Kriz dönemlerinde bu kritik unsurların sağlıklı şekilde işleminde bilgi aktarımının, bilgi aktarım hızının ve bu bilgiyi aktaracak personelin eğitilmiş olmasının büyük önemi vardır.

Eğitim, değişimi ve gelişimi sağlayan bir araçtır. Eğitimin temel amacı, personelin görev ve yeteneğinin de dikkate alınmasıyla, algılama, düşünme, problem çözme, esneklik ve bireysel liderlik becerileri yüksek personel profili oluşturmaktır. Eğitime verilen önemle orantılı olarak ihtiyaç duyulan kalifiye personel yetiştirilebilir. Bankaların eğitime yapacakları yatırım, personelin gelişimine olduğu kadar bankanın da gelişimine yardımcı olacak insan sermayesinin oluşumuna imkan

sağlayacaktır. Personele kazandırılacak olan yetenek ve bilgi gelişimi, bankalar için son derece önemli bir kazanç olacaktır. Aynı zamanda, değişimde başarının ön koşulu olan eğitim kavramı kullanılarak, kriz dönemleri sonrası bankaların karşısına çıkabilecek fırsatlar da verimli bir şekilde değerlendirilebilir. Bununla birlikte, eğitim politikalarını uygulamaya geçirmek para ve zaman gerektirir. Kriz dönemlerinde bankaların çoğunluğu, önemli bir maliyet kalemi olarak gördükleri eğitim programlarını keserek, kriz dönemini geçiştirmeye çalışır. Ancak, kriz dönemlerinde gereken sağlıklı bilgi akışının sağlanması, yeterli esnekliğin ortaya konulması, krizin “kontrol edilebilir kriz” e dönüştürülmesi ve kriz sonrası dönemde rekabetçi bir ortamda yeni fırsatların yakalanması ancak bilgili ve eğitilmiş bir personel politikası ile mümkün olur. Bu nedenle personele verilecek, teknik bilgi ve kişisel becerileri geliştirmeye yönelik eğitim programları bir masraf değil, bir yatırım türü olarak algılanmalıdır.

Eğitim, banka personeli için, kendilerine verilen değeri gösteren ve eğitim süreci sonunda şirket kültürüne bağlılık meydana getiren önemli bir kavramdır. Bu nedenle, “biz” duygusunu güçlendirerek, personelin gelişimini ve motivasyonunu amaçlayan eğitim programları, bankaların insan kaynakları politikaları içerisinde önemli bir yer tutmalıdır. Personelin iş verimliliğini arttırmak ve uzmanlaşmalarını sağlamak amacıyla, bankacılık sektöründeki gelişmeleri tanıtan eğitim programları geliştirilmeli ve uygulanmalıdır. Uygulanmak istenilen bir eğitim programının çeşitli adımlar neticesinde belirlenmesi gerekir. Bu adımlar:

- 1) Eğitim ihtiyaçlarının saptanması,
- 2) Eğitimin verileceği mekanları saptanması ve hazırlanması,
- 3) Eğitimin verilmesi,
- 4) Eğitim sonuçlarının ölçülmesi ve değerlendirilmesi olarak sıralanabilir.

Bu adımlar planlanırken karşılaşılabilecek en önemli problem maliyettir. Eğitimin önünde zaman, mekan, yöntem, kapsam ve verimlilik gibi engeller mevcuttur. Bu kapsamda ortaya çıkabilecek giderler şu şekilde sıralanabilir:

- 1) Eğitim programının belirlenmesi aşamasında harcanan zaman,
- 2) Eğitim programının belirlenmesi aşamasında karşılaşılan masraf,
- 3) Organizasyon giderleri,
- 4) Kullanılacak araç, gereç ve doküman masrafları.

Bu masraflar belirlendikten ve üstlenildikten sonra kapsamlı bir eğitim ihtiyaç analizi yapılmalıdır. Yapılacak olan analizlerde, bir anonim şirket olarak bankanın hedefleri, bankacılık sektörünün değişen koşulları ve teknolojideki gelişmeler kesinlikle göz ardı edilmemelidir. Hazırlanan eğitim programları, personel için bilgi hamallığı oluşturmamalıdır. Ayrıca, eğitim programının hedefi belirlenirken personelden istenilenler açıkça belirtilmelidir. Programın amaçları personele aktarılmalıdır. Personelin, neyi, niçin öğrenmesi gerektiği eğiliminden kaynaklanan merak duygusu giderilmelidir. Eğitim programı sonunda, personelin, öğrendiğini uygulama ihtiyacı staj süreciyle giderilmelidir.

En önemli amacı, personelin mevcut bilgi ve beceri seviyesi ile hedeflenen seviye arasındaki farklılığı gidermek olan ihtiyaç analizinin diğer amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- 1) Personelin görevi ile uyumlu eğitim programını belirlemek,
- 2) Maksimum performans sağlayacak eğitim programını belirlemek,
- 3) Bankanın amaçları ile uygulanacak eğitim programını bağdaştırmak.

Eğitim ihtiyaçları belirlendikten sonra, verilecek eğitimin planlanması gerekmektedir. Bu kapsamda eğitim ihtiyaçları planlanırken çeşitli sınıflandırmalar yapılabilir. Bunlar:

- 1) Personelin görev, pozisyon, bilgi ve becerisine göre eğitim planlaması,
- 2) Bankanın birim ve departmanlarına göre eğitim planlaması,
- 3) Bankayı bir bütün olarak ele alan eğitim planlaması.

Daha fazla kar için daha iyi hizmet verme yarışında olan bankalardan meydana gelen bankacılık sektöründe eğitim kavramı gün geçtikçe daha da önem kazanmaktadır. Bu nedenle bankalar, personel politikaları dahilinde çeşitli eğitim programlarını uygulamaktadır. Uygulanan bu eğitim programları çeşitli başlıklar altında verilebilir:

2.1. Yabancı Ülkelerde Banka Personelinin Eğitimi

Bankacılık sektörü, teknoloji alanında meydana gelen gelişimden etkilenme oranı yüksek bir sektördür. Bu nedenle banka personelinin, sektör alanında eğitilmiş olması ve bu eğitimler süresince ortak bir şirket kültürünün parçası olma kabiliyeti kazanmaları, olası kriz dönemlerinde bir anonim şirket olarak bankaların, kriz dönemi dalgalanmaları ve değişimlerine uyum göstermelerine katkıda bulunacaktır.

Eğitimin banka başarıları için bir anahtar olarak kullanıldığı ve bu kapsamda eğitim programlarının bir hedef değil, bir araç olarak algılandığı dünyanın çeşitli bankacılık sektörlerinde, olası kriz dönemlerinde esnekliğin yakalanması amacıyla çeşitli eğitim programları uygulanmaktadır. Bu programlar, bankaların hizmet içi eğitim şeklinde verdikleri programlar olduğu gibi, banka dışı eğitimler kapsamında çeşitli bankacılık eğitim kurum ve kuruluşları tarafından da yürütülmektedir. Bankacılık alanında eğitim veren bu kurum ve kuruluşlardan bazıları şunlardır:

- 1) Center for Central Banking Studies (CCBS), London
- 2) The IMF Institute, Washington D.C.
- 3) International Center for Monetary and Banking Studies, Geneva
- 4) South East Asian Central Banks Research and Training Center (SEACEN),
Kuala Lumpur
- 5) South African Reserve Bank College

Merkezi Londra’ da bulunan CCBS, İngiltere Merkez Bankası çatısı altında faaliyet gösteren bir eğitim kurumudur. İngiltere bankacılık sektörünün yanında dünyanın çok çeşitli ülkelerinin bankacılık sektörlerindeki gelişmelerin izlendiği merkezde, bankacılık alanına yönelik tavsiye niteliğinde kitapçıklar yayınlanmaktadır. Sektöre yönelik çeşitli araştırmaların yapıldığı ve yayınlandığı merkezde 2005 yılında dünyanın çeşitli ülkelerinde 23 seminer düzenlenmiştir. Bu seminerler aşağıda sıralanmıştır (www.bankofengland.co.uk):

<u>Seminerin Düzenlendiği Yer</u>	<u>Tarih</u>	<u>Konu</u>
Tayland Merkez Bankası	Ocak	Finansal İstikrar ve Para Politikası
Bangladeş Merkez Bankası	Ocak	Enflasyon Hedeflemesi
Trinidad&Tobacco Mrk. Ban.	Ocak	Yönetim
T.C. Merkez Bankası	Şubat	Finansal İstikrar
Estonya Merkez Bankası	Şubat	Yönetim
Vietnam Merkez Bankası	Mart	Para Politikası, Finansal İstikrar ve Enflasyon Hedeflemesi
Dünya Bankası, Paris	Mayıs	Sermaye Dolaşımı ve Para Politikası
Mısır Merkez Bankası	Haziran	Gelişmekte Olan Piyasalarda Finansal İstikrar Sorunu
Brezilya Merkez Bankası	Haziran	Yönetim
Rusya Merkez Bankası	Haziran	Enflasyon Hedeflemesine Geçiş
Gürcistan Merkez Bankası	Haziran	Sermaye Dolaşımı
Meksika Merkez Bankası	Ağustos	Yapılanma Modelleri
Ürdün Merkez Bankası	Ağustos	Para Politikası
Çin Merkez Bankası	Ağustos	Makroekonomik Analizler ve Finansal İstikrar
Moğolistan Merkez Bankası	Eylül	Finansal İstikrar
Macaristan Merkez Bankası	Eylül	Ekonomi
Nijerya Merkez Bankası	Ekim	Likidite Yönetimi
Arnavutluk Merkez Bankası	Ekim	Enflasyon Hedeflemesi
Gana Merkez Bankası	Ekim	Finansal Politikalar

Slovenya Merkez Bankası	Ekim	Finansal Piyasa Yapısı
Kenya Merkez Bankası	Ekim	Yapılanma Modelleri
Şili Merkez Bankası	Kasım	Para Politikası
Hong Kong Merkez Bankası	Kasım	Finansal İstikrar

Bankacılık sektörüne yönelik eğitim faaliyetleri yürüten diğer kurumlardan South Africa Reserve Bank College, SEACEN ve merkezi Washington’ da bulunan The IMF Institute, bu kapsamda çeşitli aktiviteler düzenlemektedir. Bankacılık sektörüne yönelik olarak düzenlenen konferans ve seminerler genel olarak, sermaye dolaşımı, finansal istikrar, kırılganlık, kriz, enflasyon hedeflemesi ve bankacılık sektörünün denetlenmesi konularında yoğunlaşmaktadır.

Dünyadaki uygulamalar incelediğinde banka yönetimlerinin zaman ve para tasarrufu sağlamak amacıyla geliştirdikleri ve son zamanlarda oldukça önem kazanan eğitim programlarından biri de E-Öğrenme (E-Learning)’ dir. Teknolojideki gelişmelerle birlikte ülkeler arasındaki sınırların kalktığı günümüz bilgi çağında eğitim kavramının önemi giderek artmaktadır. Eğitimli işgücüne duyulan ihtiyacın her geçen gün artması ve yoğun çalışma hayatının meydana getirdiği zaman kıtlığı E-Öğrenme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Web tabanlı bir kişisel gelişim programı olan E-Öğrenme sayesinde, eğitim programları şube çalışanlarının bilgisayarlarına ya da e-posta adreslerine gönderilmektedir. Böylece zaman, para ve mekan tasarrufu sağlanmaktadır.

Başta ABD, İsviçre, Fransa, Hollanda gibi ülkelerde ortaya çıkan E-Öğrenme neticesinde eğitim, elektronik ortama taşınmıştır. Bu uygulamanın getirdiği avantajlar şu şekilde sıralanabilir:

- 1) Zaman tasarrufu sağlanır.
- 2) Eğitim masrafları azaltılmış olur.
- 3) Personel, öğrenme kapasitesine göre konuyu istediği derinlikte öğrenebilir.

- 4) Eğitim süreçleri personel tarafından belirlenir.
- 5) Kapalı ortamlarda, izole olmuş eğitim sınırlaması ortadan kaldırılmış olur.
- 6) Eğitim programına yönelik teknik bilgi ve dökümanların hızlı bir şekilde elde edilebilmesi sayesinde personelin, değişen iş dünyasına uyum göstermesi sağlanır.

Teknolojideki hızlı gelişmeler sonucunda eğitim, gün geçtikçe eğitmen odaklı olmaktan çıkmakta ve öğrenen odaklı olmaktadır. Bu nedenle, uygulanan E-Öğrenme eğitim programlarında personel, birer bireysel eğitmen kimliğine bürünmektedir. Bu noktada ise E-Öğrenme eğitim programlarında karşılaşılabilecek en önemli sorunlardan biri olan personelin bu programlara devamlılığının sağlanabilmesi problemi ile karşı karşıya kalınabilir. Personelin, eğitimleri almak için yeterli zamana sahip olmamaları, devamlılığı engelleyen en önemli unsurdur. Yoğun çalışma hayatında personelin bu eğitim programlarını sınırlı zamanlara (öğle arası vb.) sıkıştırma eğilimi, verimsizliği artırır.

E-Öğrenme' nin bir diğer olumsuz yanı, eğitim programlarının, personelin geneli için tasarlanmış olması nedeni ile bu programların personel tarafından bireysel ilgi, beceri ve hedeflerine yönelik olmadığı düşüncesini ortaya çıkarmasıdır. Bu konudaki eleştirilerden biri de, E-Öğrenme yönteminin, eğitimin psikolojik ve yüz yüze etkileşim yanını karşılayamadığı yönündedir.

2.2. Türkiye' de Banka Personelinin Eğitimi

Kriz ortamlarında, özellikle personelle iletişim önemlidir. Personele yönelik oluşturulacak birebir iletişim ortamlarıyla, verilmek istenen mesajların aracısız aktarılması sağlanmış olur. Krizin yayılmasında önemli bir olumsuzluk olarak karşımıza çıkan teknolojik gelişmişlik, kriz ortamında önemli bir avantaja

dönüştürülebilir. Personelle düzenli olarak yapılacak iletişim toplantıları, personeli birer sözcü haline dönüştürecektir. Yapılacak iletişim toplantılarında personele karşı dürüst ve şeffaf olmak, çalışanların kendilerini kriz yönetiminin birer parçası olarak görmelerini sağlar. Kriz öncesi önemsenmeyen eğitimler açısından bakıldığında ise, kriz süreci bir fırsat ve milat olarak görülmelidir. Bu yaklaşım, bir sonraki olası kriz döneminde personelin kriz yönetimine daha bilinçli yaklaşmasına ve kendilerini işletmenin birer parçası olarak görmelerine yardımcı olacaktır.

Yoğun rekabetin yaşandığı bankacılık sektörümüzde, bankalar, sektörden daha fazla pay alabilmek amacıyla personel politikalarını daha verimli hale getirmeyi amaçlamakta ve bu amaç dahilinde çeşitli eğitim programları uygulamaktadırlar. Uygulanan bu eğitim programları şu şekilde sıralanabilir:

2.2.1. Banka İçi Eğitimler

Banka içi eğitim programlarında, analizler sonucu belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda personele yönelik teknik bilgi aktarımı, bilgi yenileme, işbaşı eğitimi gibi çok çeşitli metodlardan biri veya birkaçı seçilip, uygulanabilir. Banka içi eğitim programlarında kurs, seminer ve konferans gibi faaliyetler düzenlenebilir. Bu tür eğitim faaliyetleri, sektörde meydana gelen değişme ve gelişmelerin personele aktarılmasında önemli rol oynar.

Banka içi eğitim programları dört tür eğitimden oluşur:

- 1) Bilgi Teknolojileri Eğitimleri
- 2) İşbaşı Eğitimleri
- 3) Kariyer Eğitimleri
- 4) E-Öğrenme Eğitimleri

Banka içi eğitimlerinden biri olan bilgi teknolojilerine yönelik eğitim programının kapsamı, personele, bankanın kullandığı işletim sistemi ve bu sistemde meydana gelen değişiklikler hakkında bilgi vermektir. İşbaşı eğitimleri ise, personelin uzmanlaştığı birim ile bu birim dışındaki diğer ünitelerin faaliyetleri konusunda bilgi verilen eğitim programıdır. Operasyon, kredi ve pazarlama politikalarına yönelik verilen eğitim ise kariyer eğitim programlarıdır. Bankacılığa yönelik teknik bilginin yanı sıra kişisel beceri gelişimini hedefleyen bu programlar, bir üst ünvanın gerektirdiği bilgi ve becerilerin aktarıldığı eğitimlerdir.

E-Öğrenme eğitim programının ülkemizdeki uygulaması ise henüz çok köklü değildir. Bununla birlikte, 2002 yılında, E-Öğrenme alanında faaliyet gösteren şirketlerden biri olan Enocta ile anlaşılan Türkiye İş Bankası, Eğitim Yönetim Sistemini (LMS) uygulamaya başlamıştır. Aynı şirket ile anlaşma sağlayan diğer bir banka olan Dışbank, böylece 2003 yılında E-Öğrenme eğitim programına geçmiştir. Ziraat Bankası ise E-Öğrenme altyapısını IDEA şirketi ile hazırlamıştır.

Eğitim programlarının ihtiyaçlara göre belirlenmesi kadar, bu programların uygulanması sonucu elde edilecek sonuçların, hedeflenen düzeye ne derecede ulaşabildiğinin değerlendirilmesi de önemli bir süreçtir. Bu nedenle, verilen banka içi eğitim programlarının şirket hedefleri ile uyuşup uyuşmadığı etkili ve sürekli biçimde denetlenmelidir. Bu kapsamda, personelin geri bildirimini önem arz eder.

2.2.2. Banka Dışı Eğitimler

Banka dışı eğitim programları, personelin teknik bilgi düzeyini ve iş deneyimini arttırmak amacıyla banka dışında, sınıf içi ve sınıf dışı (uygulama, staj) eğitimden oluşan programlardır.

Banka dışı eğitim programları iki tür eğitimden oluşur:

- 1) Yurtiçi Eğitimler
- 2) Yurtdışı Eğitimler

Ülkemizde banka dışı eğitim programları kapsamında Merkez Bankası' nın eğitim politikası incelendiğinde, TC Merkez Bankası ile Alman Merkez Bankası Deutsche Bundesbank arasında 1997 yılında yürürlüğe giren “Teknik İşbirliği ve Eğitim Anlaşması” sonrası toplam 194 personel yurt dışında Bundesbank eğitim programına katılmıştır (www.tcmb.gov.tr). Bununla birlikte 1998 yılından itibaren, banka dışı kurum ve kuruluşlar (üniversiteler, diğer bankalar, TBB vb.) tarafından düzenlenen seminerlere görevli ve konuşmacı olarak toplam 272 personel katılmıştır. TC Merkez Bankası' nın eğitim faaliyetleri Tablo 40' da verilmiştir.

Tablo 40: TC Merkez Bankası Eğitim Faaliyetlerine Ait Veriler (1996-2004)

Yıllar	Banka İçi ve Banka Dışı Eğitim Faaliyetlerine Katılanların Sayısı	Yurtiçi Kısa Süreli Eğitim Programlarına Katılan Personel Sayısı	Yurtdışı Kısa Süreli Eğitim Programlarına Katılan Personel Sayısı	Merkez Bankası' nda Staj Yapma Olanğı Tanınan Üniversite Öğrenci Sayısı
1996	1762	55	17	217
1997	3077	165	69	380
1998	2680	136	209	672
1999	2401	134	123	670
2000	2990	132	117	686
2001	3589	106	110	767
2002	3386	182	160	819
2003	2720	163	199	932
2004	6960	317	259	1157

Kaynak: www.tcmb.gov.tr (17/04/2006).

Eğitim faaliyetleri kapsamında 1996 yılından itibaren yurtiçi lisansüstü programlarına toplam 239 personel, ABD ve İngiltere’deki lisansüstü programlarına ise 172 personel gönderilmiştir.

Ülkemizde çoğu banka eğitim programlarını Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerdeki eğitim merkezlerinde vermektedir. Bu programlar aynı zamanda, yöneticilerini kendi bünyesinden yetiştiren bankalar için de önem arz eden eğitim faaliyetleridir.

Personele yönelik olarak hazırlanacak eğitim programları belirlenirken banka yönetimlerinin karşılaşacakları en önemli sorun, bu programın ihtiyaca yönelik olarak hazırlanıp hazırlanamadığı şeklinde ortaya çıkacaktır. Bu nedenle, muhtemel bir bankacılık krizine yönelik eğitimde, “Stres ve Kriz Yönetimi” eğitiminden önce sırasıyla, “Farkında Olma” eğitimi ve “Kişisel Liderlik” eğitimi ve “Kriz Dönemlerinde Zaman Yönetimi” eğitimi üzerinde durulmalıdır. Böylece bu eğitim programı, krizin meydana geldiği aşamanın kavranmasında önemli rol oynayan “Farkında Olma” eğitimi üzerine yapılandırılmış olacaktır.

Banka dışı eğitim programları kapsamında çeşitli üniversitelerin bankacılık alanında düzenledikleri seminerler de bir diğer önemli eğitim faaliyetidir. Bu kapsamda, İstanbul Üniversitesi’nde yıl içerisinde önemli seminerler verildiği bilinmektedir. Nisan 2005’de “Bankacılık Krizleri ve Etkileri”, Mayıs 2005’de “Türk Bankacılık Sistemindeki Son Gelişmeler” gibi konularda seminerlerin verildiği İstanbul Üniversitesi’nde, 2006 yılı boyunca da bankacılık alanında çeşitli seminerler düzenlenecektir. 2006 yılına başlangıç ise “Finansal Piyasaların İzlenmesi ve Tahmin Yöntemleri” ve “Merkez Bankacılığı ve Enflasyon Hedeflemesi” konulu seminerler ile yapılmıştır.

Ülkemizde bankacılık sektörüne eğitimli personel yetiştirmeyi amaçlayan çeşitli üniversiteler mevcuttur. Bankacılık eğitimi veren 20’ si devlet ve 3’ ü vakıf

üniversitesi olmak üzere toplam 23 adet iki yıllık üniversite faaliyet göstermektedir. Bu iki yıllık üniversitelerin amacı, bankacılık sektörüne ara eleman yetiştirmektir. Bankacılık sektörüne uzman ve üst düzey yönetici yetiştirmeyi amaçlayan toplam 6 adet dört yıllık üniversiteden ise 2' si devlet ve 4' ü vakıf üniversitesidir. Bankacılık eğitimi veren bu üniversiteler Tablo 41' de sıralanmıştır.

Tablo 41: Türkiye' de Bankacılık Eğitimi Veren Üniversiteler ve Süreleri

Üniversite	Bölüm	Süresi (Yıl)
Başkent Üniversitesi	Bankacılık	4
Bilkent Üniversitesi	Bankacılık ve Finans	4
Celal Bayar Üniversitesi	Bankacılık ve Finans	4
Marmara Üniversitesi	Bankacılık	4
İstanbul Ticaret Üniversitesi	Bankacılık ve Finans	4
Yeditepe Üniversitesi	Bankacılık ve Sigortacılık	4
Adnan Menderes Üniversitesi	Bankacılık	2
Afyon Kocatepe Üniversitesi	Bankacılık ve Sigortacılık	2
Anadolu Üniversitesi	Bankacılık ve Sigortacılık	2
Ankara Üniversitesi	Bankacılık	2
Bahçeşehir Üniversitesi	Bankacılık ve Sigortacılık	2
Beykent Üniversitesi	Bankacılık ve Sigortacılık	2
Cumhuriyet Üniversitesi	Bankacılık ve Sigortacılık	2
Çukurova Üniversitesi	Bankacılık	2
Fırat Üniversitesi	Bankacılık	2
Gaziantep Üniversitesi	Bankacılık ve Sigortacılık	2
Gaziosmanpaşa Üniversitesi	Bankacılık	2
İstanbul Üniversitesi	Bankacılık	2
İstanbul Kültür Üniversitesi	Bankacılık ve Sigortacılık	2
Kafkas Üniversitesi	Bankacılık	2
Karadeniz Teknik Üniversitesi	Bankacılık ve Sigortacılık	2
Kocaeli Üniversitesi	Bankacılık	2
Marmara Üniversitesi	Bankacılık	2
Mersin Üniversitesi	Bankacılık	2
Sakarya Üniversitesi	Bankacılık	2
Selçuk Üniversitesi	Bankacılık ve Sigortacılık	2
Trakya Üniversitesi	Bankacılık	2
Yıldız Teknik Üniversitesi	Bankacılık ve Sigortacılık	2
Yüzüncü Yıl Üniversitesi	Bankacılık	2

Kaynak: www.osym.gov.tr (15.09.2005).

Bankacılık eğitimi veren üniversitelerin yanında, sektöre eğitilmiş eleman kazandırmak amacıyla TC Ziraat Bankası Bankacılık Okulu, 09.10.1989’ dan beri faaliyet göstermektedir. 9 ay akademik (teorik eğitim) ve 3 ay staj olmak üzere 12 aylık bir eğitim programının uygulandığı TC Ziraat Bankası Bankacılık Okulu bugüne kadar yaklaşık 1300 kalifiye elemanı sektöre kazandırmıştır. Bankacılık sektörüne yönelik faaliyet gösteren bir başka okul da Halkbank Bankacılık Okulu’ dur. Yaşanan bankacılık krizlerinden sonra büyük çaplı bir yeniden yapılanma politikası benimseyen Halkbank, İstanbul’ da Silivri Eğitim Kampüsü’ nü açmıştır. Mart 2006 döneminde faaliyete geçen merkezde 4 haftalık eğitim programları uygulanmaktadır. Bir meslek kuruluşu olan Türkiye Bankalar Birliği (TBB) ise, yıl içerisinde düzenlediği seminerlerle, bankacılık sektörüne yönelik hizmet vermektedir. TBB tarafından düzenlenen seminer ve katılımcı sayıları Tablo 42’ de verilmiştir.

Tablo 42: TBB Tarafından Bankacılık Sektörüne Yönelik Düzenlenen Seminerler

Dönem	Toplam Seminer	Toplam Katılımcı
2000-2001	346	7008
2001-2002	286	5887
2002-2003	202	3226
2003-2004	205	3457

Kaynak: www.tbb.org.tr (15/09/2005).

TBB tarafından düzenlenen bu eğitimlerde Ocak-Mart 2001 ve Nisan-Haziran 2001 dönemlerinde sırasıyla 5 ve 15 olmak üzere toplam 20 eğitim semineri iptal edilmiştir. Bu iptaller, ülkemizin, belirtilen dönemlerde içinde bulunduğu kriz ortamından dolayı bankaların başvurularını toplu olarak geri çekmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak, kriz dönemleri eğitim yatırımlarının devam etmesi, krizin atlatılmasında ve kriz sonrası ortaya çıkabilecek muhtemel fırsatların değerlendirilmesinde önemli rol oynar.

Bankacılık sektörümüzün geneline bakıldığında, sektörde çalışan personel sayısının Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden sonra düşüş eğiliminde olduğu Tablo 43' den anlaşılmaktadır. Haziran 2005 dönemi itibariyle sektörde faaliyet gösteren banka, şube ve personel sayıları ise Tablo 44' de belirtilmiştir.

Tablo 43: Türk Bankacılık Sektöründe Çalışan Personelin Yıllara Göre Dağılımı (2001-2005)

Banka Türleri	2001	2002	2003	2004	2005
Ticaret Bankaları	132.121	118.329	118.607	122.630	127.857
- KAMU SERMAYELİ	56.108	40.158	37.994	39.467	38.046
- ÖZEL SERMAYELİ	64.380	66.869	70.614	76.880	78.806
- FONDAKİ BANKALAR	6.391	5.886	4.518	403	395
- YABANCI BANKALAR	5.242	5.416	5.481	5.880	10.610
Mevduat Kabul Etmeyen Bankalar	5.221	4.942	4.642	4.533	4.401
TOPLAM	137.342	123.271	123.249	127.163	132.258

Not: Veriler, ait oldukları yılın sonu (Aralık ayı) itibariyle sıralanmıştır.

Kaynak: www.tbb.org.tr (07/04/2006).

Tablo 44: Haziran 2005 Dönemi İtibariyle Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Banka, Şube ve Personel Sayıları

Banka Türleri	Banka Sayıları	Şube Sayıları	Personel Sayıları
Ticaret Bankaları	35	6.034	125.416
- KAMU SERMAYELİ	3	2.039	39.080
- ÖZEL SERMAYELİ	19	3.786	79.870
- FONDAKİ BANKALAR	1	1	401
- YABANCI BANKALAR	12	208	6.065
Mevduat Kabul Etmeyen Bankalar	13	19	4.471
- KAMU SERMAYELİ	3	4	..
- ÖZEL SERMAYELİ	8	12	..
- YABANCI SERMAYELİ	2	2	..
TOPLAM	48	6.053	129.887

Kaynak: www.tbb.org.tr (16/09/2005)

Haziran 2005 dönemi itibariyle Türk bankacılık sektöründe toplam 48 banka faaliyet göstermektedir. Bu bankalarda toplam 129.887 personel hizmet vermektedir. Bu personelin, öğrenim durumlarına göre dağılımı Tablo 45’ de verilmiştir.

Tablo 45: Öğrenim Durumlarına Göre Personel Profili (2005)

Banka Türleri	İlk Öğretim Mezunu	Orta Öğretim Mezunu	Yüksek Öğretim Mezunu	Yüksek Lisans ve Doktora Mezunu	Toplam
Ticaret Bankaları	1.928	43.953	76.007	3.528	125.416
- Kamu Sermayeli	311	18.402	19.567	800	39.080
- Özel Sermayeli	1.507	24.050	51.954	2.359	79.870
- Fondaki B.	8	200	186	7	401
- Yabancı Ser.B.	102	1.301	4.300	362	6.065
Mevduat Kabul Etmeyen Bankalar	92	1.163	2.824	392	4.471
TOPLAM	2.020	45.116	78.831	3.920	129.887

Kaynak: www.tbb.org.tr (16/09/2005)

Tablo 45 incelendiğinde, bankacılık sektörümüzde hizmet veren personelin %2’ sinin ilk öğretim, %34,7’ sinin orta öğretim, %60,7’ sinin yüksek öğretim, %3’ ünün ise yüksek lisans ve doktora mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Personelinin en azından yüksek öğretim düzeyinde toplanması veya bankacılık eğitimi veren bir yüksek öğretim kurumundan yetişmesi, bankacılık sektöründe sık yaşanan kriz dönemlerinde bilgi aktarımı, esneklik ve kriz sonrası fırsatların değerlendirilmesi sürecine mutlak suretle etki edecektir.

SONUÇ

Finansal liberalizm ile dünyada yaşanan değişim, finansal sistemin tüm birimlerini etkilediği gibi, bankacılık sektörüne de büyük değişim getirmiştir. Finansal serbestleşmeler öncesinde de pek çok bankacılık krizi meydana gelmiştir. Ancak, yaşanan değişimle birlikte, üzerindeki kısıtlamalar kalkan ve dışa açılan bankacılık sektörleri yeni risklerle tanışmışlardır. Bünyelerinde daha fazla riskle faaliyet gösteren bankalar, zayıf ve kırılğan sektör yapısının da etkisiyle çeşitli krizlerle karşı karşıya kalmışlardır. Bankacılık sektörünün, finansal sistemin gövdesini oluşturduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu sektörde meydana gelen krizlerin tüm finansal sistemi ne derecede etkilediği ve ilgili ülkeye olduğu gibi finansal serbestleşme sonrası ortaya çıkan bulaşma etkisinin sonucunda diğer ülkelere de nasıl bir maliyet yüklediği daha iyi anlaşılmaktadır.

Finansal piyasalardaki sınırların ortadan kalkmasıyla, bankacılık krizi kavramında da değişimler olmuştur. Bu krizlerde, yaşanan panik sonucu sürü psikolojisi ve yayılma etkisi önemli rol oynamaktadır. Bankacılık sektöründe yayılma etkisi, sermaye hareketleri neticesinde oluşan bir olgudur. Sermaye hareketlerinin ani yön değiştirmesinin kökeninde ise panik havası ve sürü psikolojisi yatmaktadır.

Finansal serbestleşme dönemleri sonrası yaşanan bankacılık krizleri incelendiğinde görölmektedir ki, kriz hiçbir zaman belirtileri olmadan gelmez. Mutlaka uyarı sinyalleri verir. Önemli olan bu krizlerin zamanında ve doğru şekilde algılanmasını sağlayacak uyarı sistemlerinin oluşturulmasıdır. Oluşturulacak etkin erken uyarı sistemleri sayesinde yakalanan kriz sinyalleri, kriz önleme ve krizden korunma mekanizmalarını harekete geçirerek, meydana gelebilecek krizden en az maliyetle çıkılmasına yardımcı olacaktır.

Çeşitli ülkelerde yaşanan bankacılık krizlerinin incelendiği bu çalışmada, finansal liberalizm sonrası bankacılık sektörlerinde meydana gelen krizlerin, yapısal olmayan ampirik kriz modellerinden biri olan “Erken Uyarı Sistemi Yaklaşımı” (Sinyal Yaklaşımı) kapsamında ne gibi sinyaller gönderebileceği üzerinde durulmuştur. Yapılan çalışmalardan, yaşanan kriz tecrübeleri öncesi dönemlerde çok sayıda göstergenin uyarı sinyali gönderdiği anlaşılmaktadır.

Bir ticari işletme olarak bankalar, yüksek kar amacıyla kısa vadeli borçlanırlar ve uzun süreli kredi verirler. Böyle bir yapıda, ekonominin makroekonomik göstergelerindeki ani düşüşler, sektörü etkileyecek unsurlar ve kriz sinyali olarak algılanmalıdır. Kriz öncesi dönemlerde kapasite üzerinde gerçekleşen büyüme oranları, yerli paranın aşırı değerlenmesi ve aşırı kredi genişlemesi neticesinde ortaya çıkan kötü kredilendirme politikaları önemli kriz göstergeleridir. Kötü kredilendirme sonucu, toplam krediler içerisindeki batık kredi oranlarındaki artış, hemen hemen tüm bankacılık krizlerinde görülen ortak bir göstergedir. Etkin erken uyarı mekanizmalarının olmaması, denetim ve risk analiz birimlerinin yetersiz oluşu sonucunda sağlıklı bir şekilde kullanılan kredilerin batık kredi niteliği kazanması, bankacılık krizlerini körükleyen unsurlardır.

Bankacılık sektörüne yönelik yasal düzenlemelerdeki bir boşluk veya iç ve dış piyasalardan kaynaklanabilecek bir şok ve panik havası, bankacılık sistemini kriz ortamına sürükleyebilir. Yetersiz gözetim ve denetim mekanizmalarının faaliyet gösterdiği zayıf ve kırılganlığı yüksek sistemlerde, yüksek cari işlemler açıkları ve kısa vadeli sermaye hareketleri diğer önemli kriz göstergelerindedir.

Kriz sonrası dönemler çoğu kez beraberinde fırsatları ve yeniden yapılanma hareketlerini getirir. Bu nedenle her kriz yeniden yapılanmada yeni bir fırsat olarak görülmelidir. Yaşanan krizlerin maliyeti ne kadar yüksek olursa olsun, kriz dönemlerinin özellikle prestij ve güven kaybı olmadan atlattılması, bankaların bu dönemlerdeki en büyük kazancı olacaktır. Ancak birçok banka, kriz dönemlerinde eğitim faaliyetlerini keserek, önemli bir maliyet kaleminden kurtulduklarını

düşünürler. Oysa, kriz dönemindeki işletme esnekliği ve bilginin doğru, tam ve hızlı bir şekilde aktarımı ancak, sektör alanında eğitilmiş olan personel sayesinde etkin olarak sağlanabilir.

KAYNAKÇA

AKARCALI, Bülent. (2001). *Ülkemizin Ekonomik Durumu Üzerine Düşünceler ve Değerlendirmeler*. **Yeni Türkiye Dergisi**, 1 (41), 348-367.

AKGÜÇ, Öztin. (1992). **100 Soruda Türkiye' de Bankacılık**. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

AKTAN, Coşkun Can ve H. ŞEN. (2001). *Ekonomik Kriz: Nedenler, Çözüm Önerileri*. **Yeni Türkiye Dergisi**, 2 (42), 1225-1230.

AYPEK, Nevzat ve Ü. BAN. (2002). **Finans, Bankacılık, Borsa ve Dış Ticaret Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Gazi Kitabevi.

BDDK. (2001). *Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı*.

BORATAV, Korkut. (2001). *2000/2001 Krizinde Sermaye Hareketleri*. **İşletme ve Finans Dergisi**, (186), 7-47.

BOYLAN, Delia M. (2001). **Defusing Democracy**. Ann Arbor (Michigan): Michigan Üniversitesi Yayınları.

CHANG, Roberto ve A. VELASCO. (1998). *The Asian Liquidity Crisis*. **Federal Reserve Bank of Atlanta, Working Paper**, (98-11).

CORSETTİ, Giancarlo, P. PESENTI ve N. ROUBINI. (1998). *What Caused The Asian Currency and Financial Crisis*. **NBER Working Paper**, (6833).

COŞKUN, Metin ve M. BAŞAR. (2002). **Bankacılık Uygulamaları**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

COŞKUN, M. Necat. (2001). *Gelişmekte Olan Ekonomilerde Bankacılık Krizleri*. **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 3 (2), 39-50.

ÇARIKÇI, Emin. (2001). *2000-2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin Sebepleri ve Sonuçları*. **Yeni Türkiye Dergisi**, 1 (41), 475-490.

ÇOLAK, Ömer Faruk ve A. Yiğidim. (2001). **Türk Bankacılık Sektöründe Kriz**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

DE LA TORRE, Augusto, E.YEYATI ve S.L. SCHMUKLER. (2002). *Argentina' s Financial Crisis: Floating Money, Sinking Banking*. **World Bank**.

ERCAN, Metin Kamil ve Ü. BAN. (2005). **Finansal Yönetim**. Ankara: Gazi Kitabevi.

ERDOĞAN, Niyazi. (2001). *Türkiye' de Ekonomik Kriz ve Bankacılık Sistemi*. **Yeni Türkiye Dergisi**, 1 (41), 640-655.

EREN, Aslan. (2001). *Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye' de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi*. **Yeni Türkiye Dergisi**, 1 (41), 662-675.

GÜLOĞLU, Bülent ve A.E. ALTUNOĞLU. (2002). *Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri*. **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, (27), 10.

IMF. (1998). *Financial Crises: Characteristics and Indicators of Vulnerability*. **World Economic Outlook**.

IMF. (1998). *Leading Indicators of Currency Crises*. **IMF Staff Papers**, 1 (45).

İNAN, E. Alpan. (2002). *Arjantin Krizinin Sebepleri ve Gelişimi*. **Bankacılık Dergisi**, (42), 58.

KADIBEŞEGİL, Salim. (2001). **Kriz Geliyorum Der!**. İstanbul: MediaCat Yayınları.

KAMINSKY, Graciela L. (1998). *Currency and Banking Crises: The Early Warnings of Distress*. **Board of Governors of The Federal Reserve System, International Finance Discussion Papers**, 629.

KAMINSKY, Graciela L ve C.M. REINHART. (1998). *Financial Crises in Asia and Latin America: Then and Now*. **The American Economic Review**, (2), 444-448.

KARABULUT, Gökhan. (2002). **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri**. İstanbul: DER Yayınları.

MUSSA, Michael. (2003). **Arjantin ve IMF, Zaferden Trajediye**. (Çev. İ. Halit Elçi), İstanbul: Yenihayat Yayınları.

ÖÇAL, Tezer ve Ö.F. ÇOLAK. (1999). **Finansal Sistem ve Bankalar**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

PARASIZ, İlker. (2000a). **Para, Banka ve Finansal Piyasalar**. Bursa: Ezgi Yayınları.

PARASIZ, İlker. (2000b). **Modern Bankacılık-Teori ve Uygulama**. İstanbul: Kuşak Ofset.

PINTO, Brian, E.GURVICH ve S.ULATOV. (2004). *Lessons From The Russian Crisis of 1998 and Recovery*. **World Bank**.

SAHAJWALA, Ranjana ve P.V.D. BERGH. (2000). *Supervisory Risk Assesment and Early Warning Systems*. **BIS, Basel Comittee on Banking Supervision Working Papers, 4**.

TAKAN, Mehmet. (2002). **Bankacılık / Teori, Uygulama ve Yönetim**. Ankara: Nobel Yayınları.

TOPRAK, Metin. (2001). *Yükselen Piyasalarda Finansal Kriz*. **Yeni Türkiye Dergisi, 1** (41), 854-889.

TURHAN, M. İbrahim. (1998). *Bankacılık Krizleri*. **Active Dergisi, 4**, 87-95.

TUTAR, Hasan. (2004). **Kriz ve Stres Yönetimi**. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

UYAR, Seçil. (2003). **Bankacılık Krizleri**. Ankara: Ziraat Matbaacılık A.Ş.

UYGUR, Ercan. (2001). *Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri*. **Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni**.

www.adb.org (Asian Development Bank) (14/03/2006)

www.bankofengland.co.uk (17/04/2006)

www.bcra.gov.ar (Central Bank of Argentina) (20/03/2006)

www.bis.org (27/09/2006) (14/03/2006)

www.cbr.ru (Central Bank of Russia) (17/03/2006)

www.dfat.gov.au (14/03/2006) (17/03/2006)

www.economist.com/countries/Russia (17/03/2006)

www-econ.stanford.edu (14/03/2006)

www.federalreserve.com (20/03/2006)

www.hazine.gov.tr (31/08/2005)

www.imf.org (20/03/2006) (17/04/2006)

www.osym.gov.tr (15/09/2005)

www.seacen.org (17/04/2006)

www.tbb.org.tr (15/09/2005) (16/09/2005) (07/04/2006)

www.tcmb.gov.tr (21/03/2006) (14/04/2006)

www.trading-safely.com (20/03/2006)

YAY, Gülsün Gürkan. (2001). *1990' lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi*. **Yeni Türkiye Dergisi**, **2** (42), 1234-1248.

**EK-1: Asya’ da Kriz Dönemi ve Öncesi Uluslararası Kredi
Derecelendirme Kuruluşlarının Ülke Notları**

<u>Ülke</u>	<u>Moody’ s</u>	<u>Tarih</u>	<u>Standard&Poor’s</u>	<u>Tarih</u>
Malezya	A3 ↑	12.03.1990	A -	26.06.1989
	A2 ↑	11.03.1993	A ↑	08.07.1991
	A1 ↑	15.03.1995	A + ↑	29.12.1994
	A2	21.12.1997	A	23.12.1997
G. Kore	A1 ↑	04.04.1990	AA -	03.05.1995
	A3	27.11.1997	A -	25.11.1997
	B1	21.12.1997	BBB -	11.12.1997
Filipinler	B3	01.07.1993	BB -	02.07.1993
	B2 ↑	12.05.1995	BB ↑	30.05.1995
	B1 ↑	18.05.1997	BB + ↑	21.02.1997
Endonezya	B3	14.03.1994	BBB ↑	18.04.1995
	B1	21.12.1997	BBB -	10.10.1997
Tayland	A3	08.04.1997	A -	03.09.1997
	B1	01.10.1997	BBB	24.10.1997
Singapur	A2 ↑	24.05.1994	AA + ↑	06.09.1991
	A1 ↑	18.01.1996	AAA ↑	06.03.1995

“+”, “-“ : görelî durum

↑ : “olumlu gelişim içerisinde”

Kaynak : www.bis.org/pub/ar98h00.htm#pgtop (27.09.2005)